

OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN
van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem
Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Arnold Eloy, René Haeserijn,
Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruil en Recensiedienst : Arnold Eloy, Biblioteek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 F

INHOUD

Tentoonstelling : Rendez-vous met Magere Hein. Doods- en rouwgebruiken in de 19e eeuw.	130
A. ELOY. Kettingbrief-artikel brengt geluk: prettige Waals-Vlaamse samenwerking!	132
F. BASTIAEN. De veldwachter, een volks-figuur. (<i>deel 1</i>)	133
E. VANLOMMEL. De kogelfles of het "saffarke". Historiek en voorkomen.	159
A. ELOY. De drie werelden van August Gaston Homblé. Biografie 1912-1985.	173
A. ELOY. Bibliografie A.G. Homblé.	188
Zoeken en Zanten	
A. G. HOMBLE(†), De reizen van Sint-Brandaan	171
Bondsleven	
In Memoriam Maurits Van Wesemael	158
Boekenbeurs te Beveren-Waas	132
Boekbespreking	
S. GODFROID. Muziekinstrumentenbouw te Geraardsbergen van de 15de eeuw tot heden. <i>Erik Demoen</i>	158

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, het Noordstarfonds en IPPA.

Tentoonstelling Rendez-vous met Magere Hein

doods- en rouwgebruiken in de 19de eeuw

van 31 oktober 1986 tot 25 januari 1987

Museum voor Volkskunde Gent

Kraanlei 65
B-9000 Gent
Tel. 091/23.13.36

dagelijks open: 10 u. - 12 u.
13.30 u. - 17 u.
maandag gesloten

RENDEZ-VOUS MET MAGERE HEIN

Doods- en rouwgebruiken in de 19de eeuw TENTOONSTELLING IN 'T MUSEUM

Het Gentse Museum voor Volkskunde heeft in het verleden via diverse tentoonstellingen de levenscyclus in het licht gesteld: "Doop en geboorte in grafiek en gebruik" (1966), "Eerste en Plechtige Communie vroeger en nu" (1972) en "Van Minnespel tot Kinderspel" (1984).

Het laatste en meest ingewikkelde luik is deze tentoonstelling rond doods- en rouwgebruiken "Rendez-vous met Magere Hein".

Gelet op de complexiteit van het onderwerp drong een geografische en kronologische afbakening zich op. Met uitzondering van enkele onoverkomelijke veralgemeningen, werd dan ook geopteerd voor een situering in het 19de-eeuwse Gent. Uiteraard werd gepoogd zoveel mogelijk de massa te benaderen, hoewel gebrek aan materiële relikten deze optie niet steeds haalbaar maakt. Om praktische en didactische redenen wordt een opsplitsing doorgevoerd in drie grote luiken: "als de doods-klokken luiden" - "de dood in spel en ontspanning" - "symbolische voorstellingen van de dood".

Luik één brengt ons iets bij over thans vaak volkomen verdwenen gebruiken rond sterven en dood. Op een aantal plaatsen in het museum wordt op aanschouwelijke wijze het verloop van de handelingen voorgesteld lopend vanaf het sterfbed tot de herdenkingskultus. Konkreet betekent dit dat we even kijken in de sterfkamer, waarna we meestappen in de lijkstoet, plaatsnemen in de kerk voor de lijkmis, een laatste groet brengen aan de overledene op het kerkhof om ons tenslotte in te wijden in de extreem gediversifieerde dodenkultus.

In een tweede luik wordt aandacht besteed aan tal van factoren uit de volkskultuur zoals spel en ontspanning, volksliteratuur, volkslied, poppenspel.

Een derde luik biedt een overzicht van de voorstellingswijzen van dood en hiernamaals. Niet-alledaagse begrippen zoals "vanitas", "dodendans", "memento mori", komen uitvoerig aan bod. (Een 17de eeuws paneel met de afbeelding van een dodendans mag hier terecht als trekpleister gelden). Ook beter bekende rouw- en grafsymboliek die we soms tot op heden op onze begraafplaatsen kunnen aanschouwen, ontbreekt niet.

Dit vrij theoretisch pakket wordt op een illustratieve manier "verlevendigd" door middel van twee reconstrukties, waartoe het historisch kader van het Kinderen Alijngodshuis zich bijzonder goed leent. Meer bepaald gaat het om de uitbeelding van een sterfkamer in de prebendewoning en van een begrafenisdienst in de 16de eeuwse kapel.

Een rijk geïllustreerde **katalogus** zal voor de geïnteresseerde bezoeker achteraf een handig instrument blijven.

Afzonderlijk zal ook een beknopte studie te verkrijgen zijn waarin de doodsvisie in de 19de eeuw behandeld wordt.

Daarin wordt een beeld ophangen van de verschillende beïnvloedingsfactoren die voor de 19de eeuwen in hoge mate bepalend geweest zijn in het vormen van zijn visie op de dood. Hoewel sporen van dechristianisatie in de 19de eeuw onloochenbaar zijn, moet toch een grote plaats geruimd worden voor de Katholieke Kerk. Deze wist haar leer (met inbegrip van haar visie op dood en hiernamaals) op een kleurrijke manier te populariseren via processies, bedevaarten, broederschappen, godsdienstige literatuur, bidprentjes, e.d.m.

Daarnaast hebben echter ook andere geloofsovertuigingen zoals de ontluikende vrijdenkersbewegingen, vrijmetselaars, diepgewortelde "bijgelovige" tradities, evenals esoterische en spiritistische genootschappen, een belangrijke bijdrage geleverd in het geestelijk gedachtegoed van Jan Modaal.

PRAKTISCHE GEGEVENS

Museum voor Volkskunde, Kraanlei 65, 9000 Gent, Tel. 091/23.13.36.

Tentoonstelling "Rendez-vous met Magere Hein", 30 okt. 1986 - 25 jan. 1987

Dagelijks van 10 u. tot 12 u. en van 13.30 u. tot 17 u. (maandag gesloten)

Entreprijs: individueel 40 BF.

Groepen (min. 15 pers.) 20 BF.

Kinderen (onder 12 jaar) 10 BF.

KETTINGBRIEF-ARTIKEL BRENGT GELUK: prettige Waals-Vlaamse samenwerking!

Onze Waalse kollega's van het tijdschrift "EL MOUCHON D'AUNIA" (123, rue Ferrer, 7161 HAINE-St.-PAUL), onder redactionele leiding van Robert DASCOTTE (de bedrijvige evenknie van Renaat!), zijn erg entoesiast over het overzichtelijke artikel DE KETTINGBRIEF: MODERNE MYTE VAN HET GELUK? (Oostvlaamse Zanten, 1986, 1). Ze hebben het prompt deskundig laten vertalen door de taalkundige en medelid Louis De Cock uit Viane. We danken hen voor dit waardierend en te waarderen initiatief! Hieronder een afdruk van hun voorwoord bij de eerste aflevering (Août 1986, p. 150).

A. Eloy

Nos lecteurs trouveront ci-dessous la traduction de la très bonne étude de Arnold Eloy et A. G. Homblé (†), De kettingbrief : moderne myte van het geluk ?, dans « Oostvlaamse Zanten », t. 61, janvier-février-mars 1986, pp. 23-40.

Ces lignes complètent très bien les articles sur la chaîne de saint Antoine de Robert Dascotte et Roger Pinon parus dans « El Mouchon d'Aunia », avril 1982, pp. 66-68; octobre 1982, pp. 206-209; novembre 1982, pp. 228-231; juin 1983, pp. 117-119; juillet 1983, pp. 126-127; août 1983, pp. 142-143; octobre 1984, p. 190; janvier 1985, p. 20; avril 1985, p. 66.

Nous tenons à remercier Renaat van der Linden, directeur de la revue « Oostvlaamse Zanten » et Arnold Eloy, co-auteur de l'étude, qui ont bien voulu que « El Mouchon d'Aunia » publie ce travail. Nos remerciements s'adressent aussi à notre jeune ami Louis De Cock, de Viane-Grammont, qui a accepté avec empressement la traduction. Il faut noter que Louis De Cock est l'auteur d'un excellent mémoire consacré en 1973 au dialecte de la région du Centre à la Katholieke Universiteit Leuven. Avec le regretté professeur Hugo Plomteux, c'est lui qui a montré la voie à seize jeunes Flamand(e)s qui ont prospecté notre région pour rédiger leur mémoire de licence en philologie romane à l'université précitée.

On peut se réjouir de voir cette collaboration entre une revue flamande et une revue wallonne.

M.d'A.

LA « CHAÎNE » : LE MYTHE MODERNE DU BONHEUR ?

Angoisse et superstition dans la boîte aux lettres.

Een datum om nu reeds vrij te houden:

ZONDAG 5 APRIL 1987 TE BEVEREN-WAAS,
KASTEEL CORTEWALLE

DERDE VOLKS- EN HEEMKUNDIGE
BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN

Organizatie : KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKS-
KUNDIGEN V.Z.W. i.s.m. HEEMKUNDIGE KRING
"HET LAND VAN BEVEREN"

Meer nieuws daarover in ons volgend nummer!

DE VELDWACHTER, EEN VOLKS-FIGUUR

Filip Bastiaen

1. Inleiding

Met de fusie van de gemeenten verdween, althans theoretisch, één van de nog weinige, typische plattelandsfuncties, met name die van veldwachter. De toenevende urbanisatie was mede de oorzaak van het geleidelijk verdwijnen van deze politieambtenaar. Bij heel wat plattelandsbewoners roept de figuur van de sjampetter nog herinneringen op. Soms kent men hem er nog, alhoewel het beroep een flinke wijziging heeft ondergaan. Anderen vormen zich een beeld van deze specifieke politiebedienaar; een voorstelling die in niet onbelangrijke mate beïnvloed is door TV-series als *De Paradijsvogels* en de streek-literatuur. Daarbij verkrijgen we een welbepaald, nogal stereotiep beeld. De hamvraag is voor hoever dit met de realiteit overeenstemt. Het is dan ook interessant in het verleden van deze volksfiguur te grasduinen.

Het lijkt het meest zinvol het thema vanuit twee hoeken te belichten zoals blijkt uit het hiernavolgend schema. In een eerste luik komt de veldwachter aan bod zoals we hem ontmoeten in de *volkskultuur*. In tweede instantie behandelen we de veldwachter in zijn relatie tot de gewone dorpeling.

Overzicht

1. INLEIDING
  - Bronnen en problemen
  - Historiek
2. DE SJAMPETTER IN DE 'VOLKSKULTUUR'
  - 2.1. Mondelinge overleveringen
    - moppen en anekdotes
    - liederen
  - 2.2. Schriftelijk bronnenmateriaal
    - streekromans
    - volkstoneel
  - 2.3. Grafische voorstellingen
  - 2.4. De veldwachter in folklore en volksleven
  - 2.5. Het woord 'sjampetter'
  - 2.6. Bespreking
    - de verscheidenheid
    - het reële element: het kader
    - het beeld van de veldwachter in de volkskultuur: type of individu?
3. VELDWACHTERS IN DE DAGELIJKSE REALITEIT
  - 3.1. De veldwachter en de overheid
    - de benoeming van de veldwachter
    - wie werd veldwachter?
    - de plaats van de veldwachter op de sociale ladder
    - aanvullende inkomsten
  - 3.2. De veldwachter in contact met de bevolking
    - de veldwachter in de maatschappij
    - sociale controle
4. SYNTSE EN KOMMENTAAR

Bronnen en problemen

Welke zijn de bronnen? Hierbij willen we drie categorieën vermelden.

- a. Voor het volkse doen we opzoekingen her en der naar restanten van volks amusement. Dit schiep en schept heel wat problemen, daar bronnen op dit terrein niet zo voor de hand liggen. Trouwens de benadering van een dergelijk onderwerp vergt een jarenlang verzamelen van informatie allerhande. Doelgericht speurwerk kan aangewend worden, maar de ervaring leert dat een korte tijd intens zoeken weinig resultaat oplevert. Het grote probleem stelt zich in het feit dat geen welbepaald patroon kan gevonden worden om de gegevens te verzamelen. Er is zelden iets gegroepeerd en, in tegenstelling met veel ander zoekingswerk, kan men niet terugvallen op specifieke bronnenkollekties (1). Om een afdoend geheel te verkrijgen, moet je op heel wat toevallige vondsten kunnen rekenen. Deze vondsten vormen het beste materiaal. Hoofdzakelijk door deze bevindingen dekt de vlag de lading niet, vooral dan in het eerste onderdeel. Bijkomend materiaal voor een uitgebreide studie is dan ook steeds welkom. Om tot het volkse door te dringen, is het direkte contact nodig. Archivalia leren daaromtrent weinig. De dagelijkse *banaliteit* werd en wordt doorgaans niet opgetekend.
- b. Een tweede invalshoek bestaat in het inlassen van **mondeline geschiedenis** (2). Dit levert stof op voor de twee benaderingswijzen, maar de grens tussen werkelijkheid en fictie valt moeilijk te trekken. We interviewden zowel gewezen veldwachters als oude dorpelingen. De informatie betreft hoofdzakelijk de 20ste eeuw.
- c. Mijn licentieverhandeling (3) vormt de basis voor de bespreking van de

VOETNOTEN

- (1) Bronnenkollekties met liedjesteksten, moppen, tekeningen enz. zijn eerder schaars en leveren weinig resultaat op. Als voorbeeld willen we een aantal geraadpleegde, niet-informatierijke bronnen - werken - vermelden:
DE COCK A., *Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden*, Gent, 1905, 426 blz.
DE LATTIN A., *Het marktlid. Wat de liedjeszangers zongen*, Antwerpen, 1943, 103 blz.
HESSEL R., *Lionel Bauwens, de onvergetelijke tamboer*, Brugge, 1984, 1181 blz.
In de liedjes betreffende de "Moorden van Beernem" kwam de veldwachter wel ter sprake, maar deze teksten lieten we om een welbepaalde, verder vermelde reden weg.
DE COCK A., *Vlaamsche sagen uit den volksmond*, Amsterdam, 1921, 2 dln. 130 + 85 blz.
LAMBRECHTS L., *Limburgse volksliederen*, 2 dl., Gent, 1936-37.
TEIRLINCK I., *Woordenboek van bargoens*, Roeselare, 1886.
Deze lijst kan nog flink aangevuld worden.
Verder viel het ons op dat zelfs volkskundige en heemkundige tijdschriften uiterst weinig bijdragen inzake veldwachters bevatten.
- (2) De interviews zondigen enigszins tegen de voorgeschreven regels. De gesprekken worden niet op band geregistreerd, enerzijds om de kostprijs te drukken en anderzijds om tijd te sparen. Het gesprek wordt gerekonstrueerd aan de hand van notities, zodat geen woordgetrouw verslag voorhanden is. Er werd trouwens, zonder opname-apparaat, veelvuldig gevraagd om een bepaald feit niet te noteren.
- (3) BASTIAEN F., *De veldwachter in het spanningsveld van autoriteit en solidariteit (het arrondissement Gent-Eeklo, 1830-1914)*, onuitgegeven licentieverhandeling RUG, 1984, XXXII - 648 blz.

19de eeuwse situatie. De studie bestrijkt het arrondissement Gent-Eeklo, maar de resultaten kunnen veelal veralgemeend worden. De periode die ze overbrugde, eindigde met het jaar 1914. Dit vormt m.i. geen probleem daar deze periode het meest tot de verbeelding spreekt en onze bronnen voor de volkskultuur voornamelijk naar deze tijd verwijzen. Het veldwachtersambt zou nadien en zeker na de Tweede Wereldoorlog sterke veranderingen ondergaan. Aanvullende gegevens werden geput uit literatuur en voortgezet onderzoek.

Historiek (4)

Sommige auteurs beweren dat de Fransen *reformateurs* in de hoogste graad waren, maar toch kwam met de instelling van de landelijke politie, en in concreto van de veldwachter, niets nieuws onder de zon. Zij wisten goede zaken te waarderen en ze namen ze, zij het (flink) aangepast, over. Of om het in het Frans te zeggen *Selon la coutume bien française de faire une révolution en changeant simplement le nom des institutions*.

De oorsprong van de instelling klimt op tot in de Middeleeuwen. Enkele namen van vóór de Franse Revolutie zijn *bangard* en *messier*. Het beroep had een tijdelijk karakter: enkel een actieve dienst tijdens de oogst- en wintermaanden. In de 14de eeuw werden het (in Frankrijk) publieke officieren. Van een echte instelling was er pas sprake met de wetten van 1790 en 1791, die in 1795 bij ons in voege traden. De wet sprak van het aanstellen van gardes op het platteland. Toch zouden ze ook een hele tijd in de steden opéren. Ze bewaakten er de gedeelten *extra-muros*. De instelling zou in onze kontreien op verzet stuiten. We stellen vast dat het in de meeste gemeenten een job van komen en gaan was. Ook financiële moeilijkheden speelden parten. Vermoedelijk werd de toestand na de eeuwwisseling genormaliseerd en de instelling aanvaard.

Na de Franse periode werd het nut van de veldwachters erkend, alhoewel het raderwerk nog niet vlot funktioneerde. Het Verenigd Koninkrijk en later België - namen de instelling over. In Nederland kende men later een andere evolutie (5).

-
- (4) Voor meer informatie over de eerste stappen van de veldwachters en de voorgangers van het ambt, zie o.a.

ARNAUD E., *Les gardes-champêtres*, Parijs, 1925, 155 blz.

CLEMENT E. et LÉPINOIS F., *Le code rural belge interprété...*, Bruxelles, 1888, 576 p.

LE CLERE M., *Histoire de la police*, Parijs, 1973, 126 blz.

DETROZ, *Des gardes champêtres*, in *Journal des tribunaux*, 1893.

VERMANDERE D., *De veldwachters in het Leiedepartement (1795-1814)*, in *Standen en Landen*, XLIV (1968), blz. 145-174.

BASTIAEN F., *Machtsstrijd om een ambtenaar: de veldwachter in de 19de eeuw*. Dit artikel zal gepubliceerd worden naar aanleiding van het Geschiedeniscolloquium te Spa omtrent 'Machtsstructuren in de plattelandsgemeenschappen in België en aangrenzende gebieden (12de - 19de eeuw)' dat doorging van 3 - 5 september 1986.

Dit artikel schenkt meer aandacht aan de lagere politiebedienden op het platteland in Vlaanderen tijdens het Ancien Régime.

- (5) Voor meer informatie over de evolutie van een aantal politietakken in de rest van Europa:

FIJNAUT C., *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historische studie van het politie-apparaat als een politieke instelling*, Antwerpen, 1979, 2 dln., XXVII - 1203 p.

2. De sjampetter in de 'volkskultuur'

Volgens de aard van de volksoverleveringen, onderscheiden we een aantal categorieën, eerst aan de hand van het materiaal dat aanvankelijk mondeling werd en wordt overgeleverd. Dit kan met een vertelling, een mop of een lied gebeuren. Vaak komen ze tot ons via geschreven bronnen. Deze vormen de tweede groep. Daar putten we uit streekromans, maar het leeuwedeel levert het volkstoneel. Ten derde hebben we tekeningen: van spotprenten over manekesbladen tot stripverhalen. Ook de folklore en het begrip 'sjampetter' worden even aangeraakt.

Slechts hier en daar zullen we bij het aangebrachte materiaal een korte toelichting verstrekken of commentaar geven. Gezien het onmogelijk is alle volkse uitingen i.v.m. veldwachters weer te geven en de gegevens soms te beperkt zijn om telkenmale tot een bepaald beeld te komen, zullen de konklusies samen in het besluit behandeld worden. Ook het ontbreken van voorbeelden is een leerzaam feit!

2.1. Mondelinge overleveringen

Moppen en anekdotes

Een mop is te omschrijven als een kernachtig, grappig verhaal. Door de bondigheid kan men zich afvragen of we nog met een *verhaal* te doen hebben. Net zoals bij andere *volksverhaalgenres* is de auteur onbekend en komt de mop pas tot leven als ze verteld wordt (6).

Vermits de meeste veldwachtersmoppen niet recent van makelij zijn, zijn ze in het dialect gesteld; op die manier komen ze het best tot uiting. De veldwachtersmop is nu niet bepaald in, zodat moet beroep gedaan worden op geschreven versies, met het gevolg dat de levendigheid van het vertellen en het sappige dialect grotendeels verloren gaat. De voorbeelden die we *van boren zeggen* hebben, geven we in (een aangepast) AN weer, terwijl de andere letterlijk d.i. met taalfouten worden overgenomen (7), alhoewel dit de vlotte leesbaarheid kan schaden.

Enkele voorbeelden:

't Is mistig weer! Ge ziet geen twintig stappen verre. Tone gletst de plaatse nere met zijn velo. De garde staat daar en Tone moet stoppen. Nog een geluk dat er een frein aan zijn velo is.

- *Tone, zegt de champetter, 't heeft zo geweldig gesmoord en gij hebt geen licht?*
- *Garde, antwoordt Tone, ik heb wel een licht, maar 't gaat niet.*
- *Ge zoudt beter geen hebben en dat het gaat, zei de garde.*

Een mop is zelden helemaal uit de lucht gegrepen of fictief. Soms leert ze iets over het ambt of, zoals de voorafgaande, over de relatie van de veldwachter met de bevolking. Uit het verhaaltje blijkt dat de veldwachter zijn dorpsgenoten goed kent en er familiair mee omgaat. Dit is niet steeds zo. De inwoner is menigmaal gereserveerder en zegt beleefd: "Garde".

---

(6) ROECK A., *Het volksverhaal*, in Culturele Geschiedenis van Vlaanderen, dl. 1, p. 146.

(7) De moppen kunnen geput worden uit de weinig uitgegeven moppenverzamelingen. Een dankbare bron vormen ook de scheurkalenders, weekbladen, enz. Enkel voor de moppen gehaald uit de eerste soort bron, zullen we een verdere bronvermelding opnemen.

De volgende mop maakt alluzie op een aktuele toestand:

De veldwachter per fiets doet een autorijder stoppen.

- *U rijdt veertig per uur, en mag maar dertig per uur rijden, zegt hij tegen de verblufte chauffeur.*

- *Maar enfin, zegt die. Kijk eens naar die andere wagens? Die schuiven hier tegen zestig en tachtig per uur voorbij.*

- *Dat kan wel, zegt de veldwachter. Maar die kan ik per fiets niet inbalen (8).*

De veldwachter in het verkeer en in kontakt met personen die 's avonds zonder licht fietsen, is normaal.

De pastoor werd op een zekere nacht verwittigd dat er één van zijn parochianen erg ziek was en misschien zou sterven.

De geestelijke verzekerde te komen en de persoon te berechten. Enkele ogenblikken later begaf de pastoor zich met de fiets op weg.

De veldwachter was echter op nachtronde en hield de pastoor, die zonder licht reed, aan.

- *Dat kost u een P.V., zei de sjampetter.*

- *Jamaar, replikeerde onze pastoor, 'k'benne 'k'ik...*

- *Wat? vroeg de garde die geen tegenspraak duldde en hij controleerde de fiets iets beter.*

Uwe frein is ook kapot, dat zijn twee boeten.

- *Maar, zei de pastoor, 'k'benne 'k'ik op weg met Onze Lieve Heer om...*

- *Aah, zei de veldwachter, dan nog met twee op ene velo, dat maakt drie boeten (9).*

Een oudere:

De champetter had een landlooper aangehouden.

- *Hoe beet ge, schobbejak? vroeg hij.*

De man gaf geen antwoord.

- *Spreekt gij Frans? vroeg de gerechtsdienaar.*

Onze vent zweeg nog.

- *Of zijt ge misschien een Duitser?*

Nog geen antwoord.

- *Dan zijt ge zeker een Engelsman?*

Nog geen antwoord.

Onze politiemann maakt van zijn openbare macht gebruik en steekt de kwast in de amigo en schreef in zijn verslag: "Ik heb de landloper in vier talen ondervraagd zonder antwoord bekomen te hebben".

De champetter van 't dorp moest opzoeken wie er in de gemeente een hond bad. Hij maakte zijn verslag in de volgende zin op:

Verslag van mijn opzoeking der honden in onze gemeente.

De heer burgemeester, een hond

De schoolmeester, een hond

De heer dokter, een hond

De heer notaris, een hond

De ontvanger, een hond.

Dat zijn te zamen vijf honden. (10)

---

(8) LUSTENHOUWER W., 1001 moppen, Brugge, s.d., dl. 5, p. 40.

(9) Deze mop werd me op 27 januari 1986 verteld na een voordracht over deze materie te Brugge.

(10) HEIRMAN A., *Verzameling van Vlaamsche volksvertellingen en grapkens*, St.-Amandsberg, p. 76.

Zoals ook in de andere uitingen van volkskultuur gebeurt het vaak dat de veldwachter slechts een randfiguur bij het gebeuren is, zoals bij de volgende mop:

De dorpsveldwachter hield op een avond een man aan en vroeg diens identiteitskaart. De man kon slechts een verfrommeld vodje papier voorleggen. De garde raadde hem aan eerstdaags een nieuwe 'pas' te halen. Enkele dagen later trekt de aangehoudene naar het gemeentehuis. Het vraagt de bediende een nieuwe pas en voegt er direkt aan toe dat hij zijn vader ook heeft meegebracht. De bediende replikeert enigszins verbouwereerd: "Uw vader, en waarom?" "Ha", zegt de man, de sjampetter zei: "Haal een nieuwe pas en brengt de ouwe mee".

Het echte volksverhaal werd oorspronkelijk mondeling overgeleverd. Het volgende verhaal (opgetekend aan de Maaskant) neemt in elk geval i.v.m. de instelling een loopje met de waarheid.

Van der Schlossen (een roverskapitein, geradbraakt in 1695) was een gladde kerel die ze niet gemakkelijk te pakken kregen. Hij was de veldwachters altijd te slim af, al deden ze er schromelijk veel moeite voor om hem te pakken. Dat was ook geen wonder want de kerel kon allerlei kunstjes. Zo had hij ook de gave van het toveren. Hij kon zich in nood plots onzichtbaar maken. Dat heb ik mijn grootvader, o jesus, nog zo vaak horen vertellen, en die man kon praten, dat zeg ik je! Zo kan het thans niemand meer. Maar we hadden het over die van der Schlossen. In Ravenstein hadden ze hem eens bijna te pakken. Het scheelde maar een haar van een oude vrouw... Maar ja, 'n andere keer hadden ze hem in 't H. (?) veld met z'n allen in een waardje gedreven zodat hij niet links of rechts kon. Ze meenden heel zeker dat ze hem hadden maar ik zeg je dat hij hen weer fopte. Waar ze ook zochten, ze konden hem nergens vinden. Hij had zich in een knotwilgje veranderd. Tegen datzelfde knotwilgje heeft toen nog een van die veldwachters staan pissen. Enfin, de man kwam niet voor den dag en daar ze er toch niets meer konden uitrichten, gingen ze maar weer naar huis, en ze waren nog niet weg of daar stond de kerel weer, met de zeik van die agent nog in zijn schoenen, echt waar (11).

Een volksverhaal kan omschreven worden als een *traditioneel uit de volksfantastie gegroeide geschiedenis met een - voor onze hedendaagse begrippen - onwaarschijnlijke inhoud, overgeleverd in eenvoudige berichten, die als werkelijke voorvallen worden aanvaard*. De sage moet wel passen in de volksfantastie (12). De fantasie en ook de andere ingrediënten waren hierbij zeker aanwezig. In vroegere tijden gingen al die ongerijmdheden er in, het fiktieve werd aanvaard, geloofd. Het moet ons dan ook niet verbazen dat de veldwachters-verhalen soms in de 17de eeuw werden gesitueerd, zelfs al bestaat de veldwachtersfunctie pas vanaf 1795 (zie ook 2.5.).

Door het toepassen van mondelinge geschiedenis en via oproepen in kranten en weekbladen achterhaalden we tevens een aantal anekdotes die best bij de moppen te plaatsen zijn. Elke mop bestaat uit twee scherp onderscheiden delen. Het eerste deel omvat een verhaal, een aanloop. Deze kan, naargelang de verteller, de plaats enz., gewijzigd worden. Het tweede deel is doorgaans zeer kort, de *clou* of *pointe* genaamd. Hierin schuilt de geestigheid en daaraan mag onder geen beding iets veranderd worden (13).

---

(11) ELEMANS J., *Woord en wereld van de boer* (een monografie over het dialect van Huisseling), Utrecht, 1958, pp. 233-234.

(12) Definitie afkomstig van H. Stalpaert, uit:
ROECK A., Op. cit., p. 122.

(13) ROECK A., Op. cit., p. 146.

Pak nu per eksempel sjampetter Waïs van Piëkes uit Asbeek, een bijparochie van Asse. Op zekere dag stond Waïs aan de Wijndruif, een alomgekende afspanning daar waar de Brusselsesteenweg zich in tweeën splitst: enerzijds richting Aalst en anderzijds richting Dendermonde. Stopt mij daar ineens een open sportvoituur met een klein Brusseleirken in, grat in een grijs geruit kostuum en uit dezelfde stof een sportmuts met bovenop de klep twee grote ronde glazen van een stofbril, precies twee gasmaskers uit de oorlog 14-18. Onder die gasmaskers een moestasken. Dat Brusseleirken tikt beleefd met de vinger aan de klep van zijn sportmuts en vraagt met een air en een straf Brussels accent:

- Alost?

Waïs groet stijf terug, stapt met statige schreden rond dat automobilleken, bekijkt met kennersblik de vier banden van de vier wielen, komt terug op de plaats van het vertrek, slaat aan en:

- Hij lost bij, potverdommen niet! Vooruit!

En Waïs wijst de richting uit van Dendermonde.

En Waïs:

- Alost! Alost! Potverdommen, met hun Franse komplementen. Dat zal hem leren!

En met grote voldoening om zijn verdienstelijk werk in het openbaar verkeer, en met zich steeds vernieuwende dorst, trekt Waïs de "Wijndruif" binnen en:

- Marieken, geef mij een glaas aad van 't vat want ik heb er, potverdommen, dorst van gekregen.

In de streek van Aalst-Dendermonde is deze mop of zogenaamde anekdote zeer goed gekend. Men heeft ze meer anekdotisch gemaakt door na de pointe een aan de lokaliteit gebonden toevoeging te kreëren. Ook het volgende zal velen bekend in de oren klinken.

En daar hebt ge dan Zjang van de Kalle - van Krokegem, ook een wijk/bijparochie van Asse.

Sjampetter, grotendeels na de oorlog. Drinken! Behulpzaam! En klappen! Een figuur waar dat er nu nog over gesproken wordt.

Luister goed. 't Was kermis te Asse en koers voor beginnelingen. Met de arrivee - nu zeggen ze "aankomst" - in de Nieuwstraat. Daar was natuurlijk een streep getrokken, met witkalk, dwars over de weg. En volk!

Zjang van de Kalle was van dienst en regelde het verkeer met straffe hand en groot gezag. Het volk drong naar voren, al meer en meer de straat op, over de meet en op de meet, ongedurig, astrantig en loerend vanwaar de koereurs - nu zeggen ze renners - moesten komen.

Ne jonge kadee stond volop met zijn motorboten van schoenen op de kalkmeet.

Er speelde zich tussen Zjang van de Kalle en die jonge kadee het volgende gesprek af, waarbij Zjang alleen het woord voerde:

- Vooruit, achteruit!

- Gaat er af of 'k zet er u op!

- Zwijgen als ge tegen de polies spreekt! (14)

De grens tussen een mop en een anekdote is vaak moeilijk aan te houden. Kontroleren of men inderdaad met een echte anekdote te maken heeft, is een quasi onbegonnen werk. Het feit dat een aantal personen ze kan vertellen, biedt geen garantie. Evenmin is het een waarborg dat het vertelde een mop is als het gebeurde een heel eind verder ook gekend is. Opvallend is dat men doorgaans zeer vaag blijft inzake de aanloop: plaatsnamen, persoonsnamen...

---

(14) Deze twee anekdotes werden me, naast andere, schriftelijk meegedeeld door de Heer Van den Broeck E. uit Asse. Hartelijk dank.

blijven achterwege, alhoewel we die bij een anekdote zouden verwachten. Een goed verteller lost dit op, zoals vermoedelijk gebeurde bij de eerste twee voorbeelden.

We kunnen ons enkel de vraag stellen in hoeverre sommige moppen niet ontstaan zijn uit werkelijk gebeurde feiten en dan gemeengoed werden, terwijl moppen naar anekdotes werden omgevormd.

De inhoud van de *anekdote* situeert zich soms aan de grens van het geloofwaardige, maar met Vlaamse humoristen weet men echter nooit...

Tijdens de oorlog werd er heel wat gesmokkeld. Veel stadslui gingen iets 'op den buiten' halen: o.a. aardappelen, boter enz.

Een man haalde mest voor zijn tabaksplanten. Hij stopte het goedje in een zak achteraan zijn fiets.

Hij werd echter door een sjampetter aangehouden, die hem vroeg wat er zich in de zak bevond.

De man antwoordde: Stront, garde.

Dit was te veel voor de veldwachter. Wat? Mij beledigen, mij strontgarde noemen. Dat wordt een proces.

De man repliceerde: Ik beledig u niet, ik zei stront, garde.

De veldwachter: Ziede wel, geef maar uw papieren.

De man: Maar het is niet waar. Als je het niet gelooft, steek dan uw hand in de zak.

De veldwachter deed het... en was overtuigd (15).

De groep eigenlijke anekdotes heeft betrekking op het feit dat er zich tussen de champetters ook 'zware gevallen' bevonden.

We vertellen over de veldwachter-dichter. De garde had de gewoonte om *op rijm te spreken*. Het was echter *dichten zonder zijn gat op te lichten*. Hij moest zich laten opereren door de chirurg Van Hee, tegen wie hij, vooraleer op de operatietafel te liggen, het volgende zei:

*Mijnhier Van Hee
Geef Bondt mau 'n snee
As Bondt zal zijn genezen
wèd menhier Van Hee geprezen*

Op zijn grafsteen wenste hij de volgende tekst:

*Onder deze stiën ligt Bondt
mokte veul van z'n kont
Hij es doêd van 't zwieren
Na wè'n opgeten van de pieren (73).*

Na een dienstperiode van twintig, dertig of meer jaren hebben gewezen veldwachters reeds heel wat meegemaakt. Tot besluit van dit hoofdstukje halen we nog enkele anekdotes aan.

De jongegasten hadden nogal de gewoonte om 's avonds zonder licht te rijden. De zondagavond stond de veldwachter van Vinkt doorgaans op een kruispunt dat ze voorbij moesten. Het was een echte boom van een vent. Als hij er aanhield zonder licht, stelde hij een PV of een klop van zijn stok voor. Iedereen koos voor de klop, waarna hij zei "Ewel t'is goed voor deze keer" en het bleef er bij. Dit werd steeds herhaald.

---

(15) Deze anekdote werd me als dusdanig verteld na de reeds aangehaalde voordracht te Brugge.

(73) Deze anekdotes werden me schriftelijk meegedeeld door de boven vermelde E. Van den Broeck uit Asse.

Zekere avond werd veldwachter Maurits door een herbergier geroepen om twee vechtenden te scheiden. Maurits kende beide personen zeer goed. Hij stelde hen voor de keuze: ofwel buiten gaan en daar verder vechten of een proces-verbaal. Ze gingen buiten en vochten verder.

Bij de nabeschouwingen welke na de lijkdienst (in het café bij de kerk) aan de overledene werden gewijd, had Koob 'den booi' de gewoonte te zeggen: "Zó gaan ze er allemaal naar toe", terwijl hij dan haastig zijn borrel naar binnen sloeg.

Het gebeurde al eens dat de sjampetter voor aap stond zonder dat hij er iets kon tegen beginnen. Getuige hiervan:

Op een zondagse afkondiging werd er gevraagd dat de eerlijke kopers van een tombolabiljet van de Koloniale Loterij bij de postmeester zouden teruggaan om vijftig fr. bij te passen. Hij had nl. slechts vijftig fr. gevraagd voor een biljet van honderd. Dit bericht werd op een oorverdovend gelach onthaald.

Liederen

Liedjes waarin de veldwachter, direkt of indirekt, aan bod komt, zijn schaarser dan de moppen. Vankenhove en Lepage (16) kwamen in hun boek *Het volksleven in het straatlied* tot dezelfde konklusie inzake politieagenten. Ze achtten het vanzelfsprekend dat de agenten, die zich als bewakers der openbare rust steeds op straat bevonden, de aandacht trokken. Toch vinden ze het niet verwonderlijk dat er zo weinig bronnenmateriaal is te vinden. De agent was zelf een volksjongen (zie verder) en daardoor, dwars door alles, sympatiek. Ondanks zijn ambt zou hij zelf dikwijls de gebreken van de massa, zoals vechten, het graag heimelijk een borreltje pakken, weerspiegelen. Bovendien was hij de openbare macht en mocht er dus niet mee gespot worden. Hij kon er namelijk op antwoorden met een *contraventie* en daardoor liet men hem zoveel mogelijk met rust. Het enige wat de auteurs zouden aantreffen, was de schrik voor de aanhouding bij één of ander straatmisdrijf of straatschenderij.

We vonden slechts één straat- of marktlied met het onderwerp veldwachter, zij het maar eventjes (zie ook 2.5.). Het lied handelt over een majoor die te Antwerpen in het Frans bevelen uitdeelt. Hij kapte de hoed van een toeschouwer door toen deze hem toeriep in het Nederlands te bevelen. De majoor werd aldus getekend:

*de majoor rijdt te paard met veel fatsoen
en commandeert lijk een champetter (17).*

Aan de opmerkingen van Vankenhove en Lepage willen we toch iets toevoegen. Het lied in het algemeen veronderstelt, veel meer dan andere mondelinge overleveringen, een groep mensen. Men moet zich dus vaker op een openbare plaats kunnen manifesteren. Daarenboven kan een lied niet in stilte gebracht worden. Gezien de auteurs zich beperkten tot het straatlied is het duidelijk dat de politie niet rechtstreeks behandeld werd.

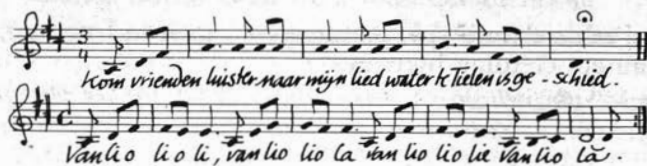
We konden, door ons oor hier en daar te luisteren te leggen, nog een liedje optekenen. Uit het refrein van *De Pruimeboom* (18) blijkt dat men toch bang is voor de veldwachter (alhoewel hij in de kontekst weinig ter zake doet).

---

(16) VANKENHOVE R., LEPAGE A., *Het volksleven in het straatlied*, Gent, 1932, pp. 117-118.

(17) DE LATTIN A., *Het marktlied. Wat de liedjeszangers zongen*, Antwerpen, 1943, pp. 44-45.

(18) Dit lied tekenden we op bij de heer M. Cools te Aalter, waarvoor dank. Ook het couplet en de zangwijze zijn in ons bezit.

DE WREDE MOORD VAN TIELEN

*Rohew: Van li o li o li, van li o li o la,
van li o li o li, van li o la.*

*Kom vrienden luister naar mijn lied,
wat er te Telen is geschied.*

*Er waren 2 mensen en die hadden wat geld,
en d'er waren 2 moordenaars opgesteld.*

*De 1° moordenaar die heette Bert,
en stak het wijf los deur heur hert.*

*De 2^e moordenaar pakte 't mes,
en gaf die vent ne stek of zes.*

*Het kleinste kind van allemaal,
zwoom in zijn bloed gelijk in een kanaal.*

*De meid was zo verdoemelijk ga,
ze kroop van schrik al in de schav.*

*En in die schouw kreeg zij het schijt,
en ze liet wat vallen ja dat was zekwijjt.*

*En de champetter was niet verrend,
die pakte den Bert al met zijne stent.*

*Ze staken Bert in 't kiekekot,
de kukes schetten op zijne kop.*

*En voor dat Bert het schavot besteeg,
dronk hij een flus vol genever leeg.*

*Ge hebt gehoord mensen hoe het gaat,
als men het pad der deugd verlaat.*

TEL: HERMAN DEWIT. 054-566.439

'T KLIKSKE

NL: IMPRES. LUMEN: TEL: 035-18741

Recent liedjesblad waarbij een rolprent wordt gebruikt, verspreid door de groep 't Klikske.

(Verzameling De Zutter T., Bellem)

*'k'zag eens pruimen 'ang'n
 pruimen gruu en rond g'lijk mijn kont
 'k'zoe ze will'n vang'n
 a's t'er gene sjampett're stond
 (staet er aer op)
 't zijn al van die lange
 pruimen naer mijne zin
 mae ge moet verstaen
 d'er moet'er aer op staen.*

Andere volksliederen dan het straat- en marktlied waren niet direkt voorhanden. We moesten dus naar andere kultuurvormen teruggrijpen. Ook daar kan het volkse aan bod komen. Als voorbeeld lichten we uit de operette «*Een zoen viel uit de bemel*» met muziek van Armand Preud-homme, het refrein over champetter Pauw:

*Champetterke!... Champetterke!...
 Daar kunt ge vast op aan;
 Een even raar, champetterke
 Lijk gij heeft nooit bestaan,
 Champetterke!... Champetterke!...
 En wees nu maar niet bang
 Wij lachen om 't champetterke
 Nog jaren, jaren lang.*

Wordt hier - met het "gij" - er eventjes op gealludeerd dat het lied in zijn bijzijn werd gezongen?

De liedjes over de moorden te Beernem laten we buiten beschouwing, daar deze op waar gebeurde feiten gestoeld zijn. Deze informatie lijkt meer geschikt voor de reële beeldvorming. Vb. «*De wrede moord van Tielen*».

Dat we toch een lied van marktzangers opnemen, vormt om twee redenen een uitzondering. Ten eerste betreft het een liedblad van recente makelij, een uitgave van de kleinkunstgroep 't Klikske. We weten niet of het om een heruitgave gaat of om een nieuw verzonnen verhaal. De tweede en tevens belangrijkste reden is dat de groep gebruik maakt van een rolprent om de inhoud van het lied aanschouwelijker voor te stellen. Het liedblad is dus interessant voor de grafische voorstellingen. De marktzangers zongen over alles wat het volk kon boeien: sensationele nieuwtjes, het liefdesleven, moorden... Bij dit laatste genre komt de rol van de garde weinig aan bod. Ook over persoons- en plaatsgebonden voorvalletjes, zoals een slippertje van de gemeentesekretaris (19), werd gezongen. Misschien dan ook over (het privé-leven van) de sjampetter?

In de hedendaagse muziek komt de veldwachter ook ter sprake. De Antwerpse groep De Strangers hebben het in hun lied *Schele Vanderlinde* over de sjampetter en diens vrouw. Hij wordt er niet in het belachelijke getrokken, maar fungeert als een dorpsfiguur naast de dokter en de pastoor.

(19) VRH, *Marktzanger: straatmuzikant met kommunikatiefunctie*, in De Standaard, 1-3-1985, p. 11. Bespreking van het boek van TOP S. (e.a.): *Komt vrienden, luistert naar mijn lied. Aspecten van de marktzanger in Vlaanderen (1750-1950)*. Tielt, Lannoo, 1985, 191 blz.

2.2. Schriftelijk bronnenmateriaal

Streekromans

Het woord roman duidt erop dat het om een fictief beeld gaat. De auteur kan alle kanten uit, zodat we deze bron bij de volkskultuur behandelen.

Uit een studie (20) blijkt dat de sjampetter weinig ter sprake komt. In de 19de eeuwse streekliteratuur over de Kempen maakt A. Snieders er melding van. In «*Het Paradijs*» schrijft hij over de veldwachter:

Hij is een voornaam persoonsaasje in het dorp, die meer dan eens in het jaar den burgemeester met heel zijn bestuursraad in de schaduw zet, en meer dan eens door zijnen invloed aan het gemeentelijk huishouden die richting geeft, welke hij in zijn wijsheid het beste heeft geoordeeld.

De veldwachter wordt hier gekonfronteerd met andere belangrijke dorpsfiguren. Tevens wordt er een heel ander beeld geschapen dan in andere, tot nu toe behandelde bronnen. In een andere roman verklaart deze auteur dat de dochter van de oude veldwachter *van nederige geboorte is*. Dit is informatie die we elders niet zozeer verwachten. Ook het andere uiterste is bij Snieders mogelijk: In «*Zonder God I*» bestempelt hij de veldwachter als een echte volksfiguur, een *doorbraafman* die een komische noot in het verhaal brengt.

In de werken van Ernest Claes stellen we vast dat de veldwachter weinig aan bod komt. Er is hooguit eens een vermelding, zonder dat de figuur gekarakteriseerd wordt. Felix Timmermans scheidt in zijn *Minneke Poes* in korte, rake bewoordingen een beeld dat velen bijbleef. Het komt voor in het relaas over een kermiszondag. De processie trekt door het dorp en de plaatselijke barones stapt met haar twee dochters achter het Allerheiligste:

Zij zijn karig gekleed, want zij willen niet opvallen en de aandacht trekken. Vlak na hen blinkt de gardechampetter met de blanke sabel, zijn hoofd scheef van recht te gaan...

Gaston Durnez (21) schreef hierover: *De onmogelijke poging tot waardigheid wordt hier met een paar woorden meesterlijk vastgelegd. De champetter zal nooit meer uit mijn verbeelding verdwijnen. Sinds ik hem in dit boek heb gezien, kijk ik naar alle processies en stoeten, naar alle manifestaties en grote gebeurtenissen, om hem terug te vinden. En inderdaad, ik zie hem overal opstappen, in allerlei uniformen en kledij, altijd hetzelfde scheve hoofd. Niemand die het ooit nog recht zal krijgen!*

Volkstoneel

In de tijd dat kulturele- en ontspanningsmogelijkheden niet zo talrijk waren als heden, bestonden er bijna overal amateurtoneelkringetjes die stukken speelden over het gewone volk, voor de massa. Dat deze stukken vaak niet veel diepgang hadden (en hebben) is duidelijk, maar ook dit wijst op een geestesgesteldheid. Een toneelstuk zonder typering van bijzondere dorpsfiguren en zonder sjampetter is bijna ondenkbaar. We bespreken er twee.

(20) In het academiejaar 1983-1984 werden aan de Gentse rijksuniversiteit, richting geschiedenis, twee eindverhandelingen ingediend betreffende streekliteratuur. Het betrof een sociologisch en literair-sociologisch onderzoek.

PIETERS A., *De Kempen in de 19de eeuwse streekliteratuur*.

GEERINCK A., *Streekliteratuur: werkelijkheid of fictie*.

(21) DURNEZ G., *Vlaamse schrijvers, vijftieng portretten*, Antwerpen/Amsterdam, Manteau, 1982, blz. 154.

*De veldwachter in het toneelstuk 'De blijde begrafenis van Klakke Verdoest', in uitvoering van Katonaal (Katholiek toneel Aalter) in maart 1986.
(Foto Bastiaen F.)*

Het eerste is het alombekende «*De Paradijsvogels*» van Gaston Martens. Deze auteur produceerde heel wat toneelstukken waarin een veldwachter aan bod komt. We kunnen ze niet alle bespreken (de éne veldwachter wijkt trouwens weinig af van de andere), maar andere titels zijn «*De blijde begrafenis van Klakke Verdoest*» (zie foto) en «*Prochievrijers*».

We baseren ons op de originele tekst en niet op de TV-bewerking. Gaston Martens bestempelde het stuk zelf als een vrolijk mirakelspel. Lees een korte passage:

Rietje is bezig over de ezel.

Een fijne luis, die ezel: hij weet meer dan veel mensen, en toch beet hij ezel... Wil ik hem champetter noemen, hij zal drinken lijk een sas.

Dit laatste doet ons denken aan een gezegde van omstreeks de eeuwwisseling (22):

Een kalf dat niet wil drinken

beet het sjampetter en 't zal drinken.

Keren we terug naar de Paradijsvogels: over de veldwachter die opkomt, staat te lezen: *Hij is zeer lang en mager, en heeft een geneverneus...*

De sjampetter die aankomt bij het sterfhuis is spierwit van benauwdheid. Gezien de doden spoken, wil men de zaak naar de garde doorschuiven. Deze reageert ontsteld:

Jamaar, jamaar, dat en is mijn affaire niet!... Als ze dood zijn is dat den dienst van den paster, en van de spoken ook: hij kan ze weglezen... Maar ik heb het in de gaten: die twee sloebers willen mij nog koeijoneren, achter hun dood... Dat en is geen doen: als ge dood zijt, moet ge dood blijven.

De veldwachter neemt bovendien een grootmoedige houding aan en zet een grote mond op. Toch blijkt de meerderheid enigszins bang om een kleinigheid te misdrijven, want dan is de garde sterk en dreigt met proces-verbaal. De volgende passage is ook plezierig. Bolle houdt herberg en wil de veldwachter iets doen drinken:

(22) Deze uitdrukking werd ons een eerste maal meegedeeld door S. De Groote. Ze bevestigde dat het gezegde in de streek van Balegem algemeen was gekend. Bij het interview van S. Clincke te Aalter werd dit eveneens aangehaald. Aan beide dank.

Vw : *Ik moet niet drinken als ik in een herberg kom... ik ben 't hoofd van de politie.*

Bolle : *Of 't achterste.*

Vw : *Bolle Verbuycck!?*

Bolle : *Gij verwijt mij. - Rietje, ge zijt getuige: hij heeft mij Bolle genoemd, en ik heet Baldewijn, azoo een schone name... Maar 't ga 't hem werelappen: gij mager spille, hongerlijder, gerekt konijn, gij hoge spriet, uitgedroogde schorre, zieke hazewind, stinkende graat... enz.*

Vw : *We zijn niet effen... Ik zal een proces-verbaal opmaken. Gij, ge zijt de twee gemeenste sloebbers van heel de prochie, ik heb meer ruzie met u dan met al d'ander menschen te gare... Maar 't kan niet missen: ge drinkt tegen de sterren op.*

Rietje : *Dat is schone: tegen de sterren... Maar gij drinkt tot ge in de morre ligt... Bah.*

We stellen bij het volkstoneel meteen verschillen vast tegenover andere verhalen. Het geheel is direkter door de aanwezigheid van de garde. Het beeld is ook als het ware vanuit het oogpunt van de toeschouwer geïnterpreteerd: de medespelers lachen of reageren zoals verondersteld door de kijkers.

In mindere mate geldt dat ook voor R. Buysse's "*De veldwachter van Zoetenaey*" (23). We geven in het kort de inhoud weer.

Zoetenaey is een zeer kleine gemeente waar er nooit iets gebeurt zodat het geen veldwachter nodig heeft. Bij de sekretaris-herbergier begint het echter te spoken. Er moet dus een veldwachter aangesteld worden en er wordt daartoe een oproep in de kranten geplaatst. Daar de sjampetter het spook moet vatten, zal hij tot het vaste klienteel van de herberg behoren. Bij de besprekingen over de keuze van een garde krijgen ook de burgemeester en de schepenen door de auteur een veeg uit de pan. De eerste kandidaat wordt direkt als een dulle ervaren. Hij bluft er op los, is totaal ongemanierd en drinkt borrels als een koe emmers water. Over een dergelijke kerel is men helemaal in de wolken, de herbergier niet in het minst. Er komen nog twee kandidaten: Snoef is vermomd als Engelsman en Jef Maeckelberg speelt een Fransman. Tijdens de geheime stemming ontpint er zich een gesprek tussen de drie kandidaten. Kandidaat Pepermans (de eerste) weet het volgende te vertellen:

*En moest ik als garde gekozen zijn
'k En zou daarom niet vervrozen zijn!
Ik hield mij koeste bij mijn vier,
Ik dronk een goed pinte bier
'k Ging bij de boer een ei gaan zuipen,
'k Zou tijgelyk in mijn bedde kruipen,
En 'k kweekte een buikske, zeker waar
In vele min dan in een jaar.*

De voornemens van de andere twee waren wel iets beter. De beraadslaging is ondertussen geschied en Pepermans wordt tot veldwachter benoemd en tevens tot kommandant van de garde-civiek en kommandant van de pompiers. Nadat de anderen verdwenen zijn, bekennen Snoef en Maeckelberg dat ze elk een weddenschap verloren hebben, maar ze besluiten samen te werken en in de gemeente nog wat te blijven. Intussentijd arriveert er ook een Duits joernalist. De ontmoeting tussen deze laatste en de pas benoemde veldwachter verliep als volgt:

---

(23) BUYSSE R., *De veldwachter van Zoetenaey, blijspel in drie bedrijven*, Antwerpen, 1926, 70 p. Op het bestaan van dit toneelstuk werd ons gewezen door Arnold Eloy, waarvoor ook onze dank.

Veldwachter: *Zijt gij reporter van een duits dagblad of niet! maar moest gij't ongeluk hebben van den veldwachter van Zoetenaey omver te lopen, 'k zou uw duitse kop zodanig reporteren, dat hij allicht geheel vierkant zou zijn!*

Pardaf: *Soldaat geweest?*

Veldwachter: *Ja, soldaat geweest, potvertorreborre! en wel vijfhonderd duitsman voor de kop geschoten!*

Pardaf: *Es ist hier nicht sebr gesund von deutschman te sein.* (Haalt een pistool uit zijn tas.)

Veldwachter: (bevreesd) *Maar 'k ben nu veel verkaald! Met de ouderdom ben ik veel gezapiger geworden!*

In minder dan geen tijd ontdekt die man - toevallig - het tovergedoe. Nadien ontmoet hij de twee vermomde kandidaten. De twee maken plannen om 's nachts te spoken, maar de joernalist ruikt lont. De twee spoken wensen hem uit te schakelen door hem van anarchisme te beschuldigen en te doen wegleden van de veldwachter. Hun opzet lukt en zelf verlaten ze zagezegd het dorp.

's Nachts moet de veldwachter de wacht optrekken, samen met de herbergier. Bij het eerste teken van het spook, een fluitsignaal, wil hij vluchten, maar wordt tegengehouden door twee spoken, de verklede vreemdelingen. De veldwachter valt in zwijm en de baas kruipt onder tafel. Als de garde bijkomt, vertelt hij de spoken alles wat ze wensen te weten. Zijn hele levensverhaal was een grote leugen en ook hij kwam voor een weddenschap. De spoken zullen hem een les geven, maar ze worden zelf schaakmat gezet door het Duitse spook. Kortom, zowat iedereen wordt door een ander bespookt. Het echte spook, de baas, wordt ontmaskerd met als gevolg dat de sjampetter weer zijn grote mond opzet.

Veldwachter: *En wij zullen er een glas op drinken. De baas die een fameuze benauwderik is, was met mij hier op spokenjacht, van verveerdheid is hij weg-gelopen, maar die lafheid zal hem enige zijner beste flessen kosten, ik ken de weg!*

Het blijkt uiteindelijk allemaal om een grap te gaan. De herbergier heeft bijna iedereen in het ootje genomen met het doel zichzelf te verrijken door de drankzucht van een veldwachter. De burgemeester, die ook in zijn hemd werd gezet, besluit dan maar dat het een mooie grap was.

We schenken aan dit toneelstuk heel wat aandacht, daar het kan beschouwd worden als een unikum. De veldwachter maakt in tegenstelling met andere toneelstukken en de literatuur, het hoofdpersonage uit; alles staat in het teken van de veldwachter. Met het inlassen van korte fragmenten beoogden we de samenvatting wat levendiger te maken.

Om het onderdeelje over volkstoneel af te sluiten, kunnen we nog de naam van Frans Lamoen vermelden. Deze man heeft niet zozeer met het volkstoneel zelf te maken, maar hij is als (volks-)zanger, kabaretier, akteur en humorist een legende binnen het Antwerpse volksleven. Het toneelgezelschap Ronald Van Rillaer brouwde rond hem een stuk. In heel wat liedjes zette hij *typetjes* neer, die hij ook fysiek uitbeeldde (zie foto). De sjampetter behoorde eveneens tot zijn repertoire (24).

---

(24) Het Volk, 30 maart 1985, p. 22.

We namen contact op met het toneelgezelschap Ronald Van Rillaer, maar dat kon ons enkel een liedjestekst over een politieagent ter hand stellen. Dit is niet verwonderlijk daar F. Lamoen zich na de Tweede Wereldoorlog verbitterd terugtrok. Hij vernietigde alles wat aan zijn loopbaan herinnerde. Het vergde R. Van Rillaer dan ook heel wat inspanningen om zich voldoende te dokumenteren.

De 'sjampetter'. één der typetjes van Lamoen. Bemerkt de sabel, de snor en het hoofddekseel.
(Foto Het Volk)

De garde in 'De bende van Wildemauwe', gebracht door het Marionettentheater te Aalter en geschreven door E. Wille. Het stuk speelt zich af te Aalter in de Franse tijd.
(Foto Bastiaen F.)

Andere volkse amusementsvormen die dicht aanleunen bij het toneel, worden gevormd door het poppenspel en het marionettentheater. De eerste vorm behandelen we bij de stripverhalen (De lustige Kapoentjes). In «*De bende van Wildemauwe*» van het Aalterse Marionettentheater speelt ook een veldwachter mee.

2.3. Grafische voorstellingen

Bij de bespreking van grafisch materiaal is illustratiemateriaal onontbeerlijk. Gelukkig is vaak een verhaaltje aan het geheel verbonden, zodat het geen onoverkomelijk probleem is door slechts één fragment te laten zien.

Vooraf vermelden we als opmerkelijk dat alle gevonden oude (omstreeks 1900) voorstellingen in het Frans gesteld of toch van franstalige origine zijn.

We vonden één losstaande spotprent (25): De veldwachter maakt flink van zijn oren tegen een persoon in de straat. De man doet alsof zijn neus bloedt en

(25) We konden niet achterhalen uit welke krant of welk tijdschrift de tekening afkomstig was, daar ze was uitgeknipt en geen bron vermeldde. We vonden ze terug in de bibliotheek van de Gentse universiteit in de verzameling "Spotprenten en karikaturen" van de afdeling Kaarten en Plannen.

toont een bordje met daarop doofstom. Dit wakkert de woede van de garde alleen maar aan zodat hij de ongelukkige toeschreeuwt: *Ab, gij zijt doofstom, gij! Ewel, ge kunt dat eens komen zeggen tegen de kommissaris!* (vrije vertaling uit het Frans).

Bij het lied *Baas Koe* hoort een tekening. Jan Touw, de veldwachter (26), moest, zoals vaak, de te verkopen koe (aangeslagen ten nadele van een arme sukkelaar) bij het zeel houden. Door dit stomme feit kreeg de veldwachter zijn slechte naam. Hij staat er triestig, met gebogen hoofd, als het ware met schuldgevoelens beladen.

Een aparte categorie grafische voorstellingen vormen de *Mannekesbladen*. Dit zijn voor kinderen bestemde prenten, die in de loop van de 19de eeuw en in het begin van de 20ste eeuw een massale verspreiding gekend hebben. De stripverhalen zijn hun rechtstreekse opvolgers (27). Heel wat van die verhalen hebben een moraliserend karakter. We vonden er twee in verband met de veldwachtersfiguur (28). De tekst is in een erbarmelijk Nederlands gesteld. De inhoud: «*De twee kleine dieven*» spijbelen en gaan peren stelen. De veldwachter heeft het bemerkt en bedenkt een list om beide te grijpen. Boven een struik plaatst hij zijn steek en stelt zich aan de andere kant van de weg op. Als één van de jongens de hoed opmerkt, vluchten ze weg. Ze lopen echter recht in de armen van onze slimme sjampetter. Hij sluit ze als straf een tijdlang op in een donker hok. Toen de veldwachter ze later weer ontmoette, zei hij: *Pas nu voortaan goed op en bedenck, dat gestolen goed nooit gedeit.*

Het moraliserende naar de kinderen toe is duidelijk.

De strips zijn de opvolgers van de mannekesbladen. Als toneelstuk was *De veldwachter van Zoetenaey* uitzonderlijk daar de man er een hoofdrol in speelde. Bij de strips bestaat een gelijkaardig uniek exemplaar: «*La légende du sabre du garde-champêtre de Bas-le-Westiot*» (29). Het is niet thuis te brengen in de stripverhalen die we nu kennen. De legende (?) is vermoedelijk 19de eeuws, een kortverhaal, met grote tekeningen en weinig tekst.

De strip handelt over de sabel van de veldwachter. In de 19de eeuw en ook later waren de veldwachters niet steeds gewapend. Bij speciale gelegenheden en soms bij de dagelijkse dienst droegen ze een sabel. Later werd deze door de wapenstok vervangen.

Het verhaal speelt zich af in het kader van een burgerlijk huwelijk. Alle aanwezigen worden voorgesteld, afzonderlijk of in groep naargelang de belangrĳkheid. Bij het schrijven van de huwelijksakte door de sekretaris loopt er iets verkeerd: de naam van de bruid is foutief geschreven. De burgemeester gaat niet akkoord met de voorgestelde verbetering, zodat een woordenboek van pas komt. Geen van beide heeft echter een pennemes bij. De veldwachter, die

---

(26) PEETERS K., *Eigen aard. Overzicht Vlaams volksleven*, Antwerpen 1975. Dit is zo volgens de voetnoot. M.i. rijzen hieromtrent toch twijfels. Veldwachters riepen veelal de verkopingen, terwijl een andere persoon het dier 'in het zeel rondleidde'. In de kleding van de getekende figuur is niet bepaald een veldwachter te herkennen.

(27) VAN HAVER J., *Ontspanning*, in Culturele Geschiedenis van Vlaanderen, dl. 1, p. 70. Ook: HOSTE Lode, *Over de kinderprenten*, te Gent "Zantjes Woale" genoemd. Gent, Generale Bankmaatschappij, s.d., (tentoonstellingskatalogo).

(28) De bibliotheek van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in het Museum voor Volkskunde te Gent bezit talrijke Nederlands- en Franstalige mannekesbladen.

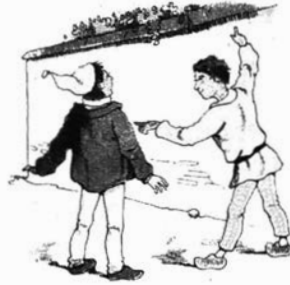
(29) *La légende du sabre du garde-champêtre de Bas-le-Westiot*, Namur (?), (E. Decouz), z.d., 16 p.

DE TWE KLEINE DIEVEN

N° 113

Paul en Karel zijn een paar erg onbegrepende jongens, die dikwijls en stillerjes uit de school weg blijven om in tuis en velden te gaan spelen.

Paul wijst hard een plaats waar mooie rijpe peren horens in huuwuur hangen.

Zij helpen elkaar, een op den ander te klimmen, om zoo gemakkelijk de peren te kunnen plukken.

Daarheen ze sit te peardop den muuren en-o de mooste peren van den boom.

Naar de Veldwachter heeft se gaten en komt zachtjes aan loopen. Mewij hij er over nadenkt hoe hij se het best alrebe te pakken kan krijgen.

Daar hij met zijn oude beemen niet toekhard meer kan loopen, hangt hij alle steek op een kruik, en gaat na de anderen kant van den weg staan.

De twee schavallen die bijna de beste perelboom erpundert hebben en hier ook mooi dik gaten hebben, dat se niet meer kunnen, steken in hun zakken ook nog vol.

Naar op een rijtje 'Harm' den steek van den veldwachter in het oog en roept verschrik, 'loep' loep' daar is de veldwachter.

Zij springen naar voren van den kant en vliehen juist naar den kant waar de veldwachter zich verbergen heeft.

Die doelen zij juist voreen had, als-ide zijn anten loeft uit te steken om se in het vierde rijtje.

Zij stonken toe, hun reukten lierp niet.

Zij worden een kwart tijd in een dinklar kerk opgesloten en hebben twee rij van de laken, vording erg deurens. Toen de laken in blaz se weer eens onnosse omde hit. - Paul en Karel gaan op en hebben, dat gestaten goed nooit geke.

Gravere, Linn.

Mannekesblad 'De twee kleine dieven'.
(Verzameling Bibliotheek Museum voor Volkskunde te Gent)

nog niet aan bod kwam, stelt voor zijn sabel te gebruiken. De tekening is zeer treffend: het hoofd van de veldwachter lijkt op een zon, via een stralenkrans. De burgemeester en de sekretaris vinden zich gered, maar ze krabben een gat in het papier. Dit feit wordt als een kleinigheid beschouwd: men zal een kanttekening maken. Die kanttekening is uiterst genietbaar: het hele verhaal staat erin vermeld, met een flink aantal schrijffouten en gedateerd: 1 april 1896. Nog tijdens dezelfde zitting wordt de veldwachter een eresabel gestemd. Men laat het volgende erin graveren: *qui s'y frotte, s'y pique*. Dit betekent: Wie kaatst, moet de bal verwachten. Dus als een waarschuwing aan het adres van spotters e.d. Het kan ook worden geïnterpreteerd als *wie (zich) krabt, prikt (zich), doet zich pijn of men mispakt er zich aan*. Het verhaal eindigt met de veldwachter die triomferend de eresabel in de lucht steekt.

Bij de recente strips treedt een veldwachter op, o.a. in *De Lustige Kapoentjes*, van Marc Sleen. De albums hebben meer weg van een verzameling mannekesbladen dan van een strip met één verhaal. In het derde album komt de champetter in bijna elke 'blad-aflevering' voor. De veldwachter verschijnt als de vriend van de kapoentjes, terwijl ze geregeld fratsen met hem uithalen en hij dus eerder lachwekkend overkomt. Desondanks blijft hij de echte ordehandhaver, die aan de kant van het goede staat en er in slaagt de misdadigers aan te houden.

Dit komt tot uiting in de lijfspreuk van de champetter:

Ik handbaaf de wet in dit verhaal!

Wie niet gehoorzaamt krijgt een proces-verbaal!

Ook de kapoentjes zetten het na het uithalen van kattedwaad op een lopen. In de albums *Piet Fluwijn en Bolleke* levert Marc Sleen (letterlijk) een identieke garde.

Aansluitend kunnen we foto's met veldwachters als een produkt van volksamusement wat nader bekijken voor de uiterlijke kenmerken (cfr. Lamoen, de pop-veldwachter...).

2.4. De veldwachter in folklore en volksleven (30)

Deze rubriek verzamelt wat niet in de andere indelingen kon worden ondergebracht.

Heist-aan-Zee heeft elke donderdag in de zomermaanden van 1969 een eerste keer een folkloremarkt gehouden, om het leven van omstreeks 1900 voor de geest te roepen, met de uitbeelding van oude beroepen, de aanwezigheid van een orgeldraaier, een liedjeszanger en de champetter *steeds vergezeld van zijn vervaarlijke sabel, om alle schade te beletten, wat hem vroeger de naam gaf van schabletter* (31) (zie ook 2.5.).

Te Hove kent men *Peer de Garde*. Eertijds (1884-1919) was hij er de werkelijke veldwachter. 100 jaar na de benoeming van de politiedienaar pakte men tijdens de braderijfeesten uit met de reus *Peer de Garde*. Tezelfdertijd was een tentoonstelling Oud Hove, opgezet door de heemkundige kring, te bekijken (32).

---

(30) Lees hierover DELMELLE J., *Levende Folklore in België*, pp. 7-8 (Wat is folklore?).

(31) DE KEYZER M., *Verkneuckelen wy ons met de ghesellen des folcloremarcts van de ghoede commune van Heyst?*, in de Toerist, jg. 50, nr. 14 (25 juni 1970), pp. 459-460.

(32) Deze gegevens zijn geput uit kranteaikels van begin september 1984, ons versterkt door Renaat van der Linden. Ook aan hem een woord van dank.

Cy commence la légende du sabre du
garde-champêtre de Bas-le-Westiot.

J'offre mon sabre, dit le garde-champêtre
en tirant cet ustensile.

Il est voté, dit-on, au garde-champêtre
un sabre d'honneur. On y grave au fruit d'é-
glantier avec la légende: 'Ki s'y foit s'y pique'.

Cy finit la légende du sabre de
garde-champêtre de Bas-le-Westiot.

Vier fragmenten uit het stripverhaal 'La légende du sabre du garde-champêtre de Bas-le-Westiot'.

- het begin van het verhaal: de veldwachter met zijn sabel
- de veldwachter biedt zijn sabel aan
- de eresabel
- het einde: de veldwachter triomfeert.

Als derde beeld volgt de inhuldiging van het standbeeld voor de veldwachter-afkondiger (33) te Letterhoutem. De beeldhouwer liet zich niet verleiden tot het neerzetten van een stereotype figuur, maar bracht een sociaal-realistische afbeelding van een veldwachter (34). De bedoeling van de oprichting was o.a. dat het beeld het symbool van de verbondenheid tussen de dorpsbewoners zou zijn.

Het opnieuw in ere stellen van de 'Belleman' te Gent ligt in dezelfde lijn.

Een vierde uiting van volksleven vinden we te Massemen, Wetteren. In de oogstfeesten aldaar stapt er steeds een veldwachter in de stoet mee op. Daar in deze lokaliteit de post van sjampetter vier generaties lang in dezelfde familie bleef (zie ook 3.1.) en ze allen dezelfde hoeve bewoonden, werd een houten bord met de benaming *Sjampettershof* aan de gevel bevestigd (35).

2.5. Het woord 'sjampetter'

Om het onderdeel betreffende volkskultuur af te ronden, willen we het even hebben over het algemeen gebruik van het woord 'sjampetter'.

De oorsprong is duidelijk. De Fransen stelden in elke landelijke gemeente een *garde-champêtre* aan, wat letterlijk vertaald landelijk bewaker betekent. De Vlamingen hebben vele Franse woorden overgenomen. Naargelang de streek sprak men van sjampetter of garde, echter niet overal. De bevolking op bepaalde plaatsen in Limburg heeft het over *den booi* (36), waarbij de konnektie met bode tot uiting komt. In het Kortrijkse hoort men ook van *buitechampetter* spreken (37).

Het woord sjampetter en garde is op het platteland zo ingeburgerd dat oudere mensen het blijven gebruiken. Het valt op dat het dikwijls algemeen voor om het even welke politiebediener in uniform wordt gebruikt. Een dergelijke veralgemening in moppen e.a. is evenmin denkbeeldig. Ook in het *Treur-Liedeken van Jan de Lichte* komt het woord 'garde' voor (38).

---

(33) Over de afkondiger (ook 'Belleman' genaamd) vind je nog maar uiterst weinig degelijke literatuur. Er bestaan hieromtrent heel wat foutieve voorstellingen. Het onderwerp wordt sterk folkloristisch benaderd en geromantiseerd.

In het kader van het boek over de Belleman, dat naar aanleiding van de (her-)oprichting van de Orde van de Belleman te Gent, over een drietal jaren zal verschijnen, zullen we pogen een (meer) waarheidsgetrouw beeld te reconstrueren.

(34) Het Volk, 12 juni 1981, pagina onbekend.

(35) Onze dank voor deze inlichtingen gaat uit naar A. Casteels, de laatste veldwachter in de rij te Massemen.

(36) Dit gegeven heeft M. Kums uit Arendonk meegedeeld. Bedankt.

(37) SOETE J., DEBRABANDERE F., *Zegswijzen met binnen en buiten*, in de Leiegouw, jg. 20, nr. 2 (juni 1978), p. 262.

(38) BRAEKMAN W., *Het 'droevigh Treur-Liedeken' van Jan de Lichte en zijn beruchte bende*, in Oostvlaamse Zanten, 61e jg., nr. 1 (maart 1986), p. 21.

De auteur geeft als verklaring van garde: veld- of boswachter. Het eerste deel is m.i. niet aanvaardbaar daar het beroep pas na het lied ontstond. We konkluderen er het volgende uit:

- indien het inderdaad op veldwachter slaat moet de datering foutief en het lied dus jonger van oorsprong zijn. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat de lagere politiebedienden op het platteland zoals de officieren (of 'weyknechten'), de serganten en de patrouillanten of rondeerders (in de streek van Dendermonde) ook de naam van 'garde' kregen. Tot nu werd dit door ons niet gekonstateerd. In Frankrijk bestond wel 'messier ou garde des vignes'.

- Dit zou dus een tweede argument kunnen zijn om aan de datering te twijfelen.
- ofwel werd het woord voordien in een andere betekenis gebruikt (boswachter alleen?).

De benaming *veldwachter* of *garde-champêtre* laat niets specifiek omtrent de taak vermoeden, maar we krijgen er wel een beeld van in *garde schae-beletter* (dus een preventieve rol). Volgens A. Dawyndt (39) ontstond deze betiteling reeds vroeg na de creatie van het ambt. In het kanton Pervyse (W.-VI.) zou men het woord bij de benoeming van een veldwachter (en misschien bij meer dan één) in 1799 hebben gebruikt. Het zou kunnen in verband staan met het feit dat hij de veldvruchten tegen diefstal moest vrijwaren. Een andere auteur vermeldt de *schadebeletters* als de lagere politiebedienden in de stad Brugge vóór de Franse Revolutie (40). Ook in het eigen archiefmateriaal worden we met de *schadebeletter* gekonfronteerd (41).

Naast de echte betekenis wordt het begrip *sjampetter* in een veel ruimere context aangewend. Het leert iets over de beeldvorming over deze politiebediende.

De uitdrukking *het is ne echte sjampetter* is algemeen bekend. Men bedoelt er een betweter mee, iemand die het laatste woord moet hebben, kortom vooral bazig. We horen het meest gebruiken met betrekking tot vrouwen. Een mooie illustratie: *Het spel, waarvan de proloog begon met "vrijer, lief en meiske" wordt voortgezet als een "andante con variazioni", waarvan het hoofdthema "mijne man" en "mijne vrouw" is, met de schakeringen enerzijds "mijne vent, mijnen baas", en anderzijds "mijn wijf, mijne sjampetter, mijne gendarm"... (42).*

We vinden het ook met een dergelijke betekenis in het Zuid-Oostvlaandersch Idioticon van dr. Teirlinck. De woorden *garde* en *champetter* zijn niet vermeld, maar wel *sampettere* (43). Uitleg: *ook gebruikt voor wilde, sterke, manachtige vrouwen; zij 'wijf es nen eeste sampettere, Mie de sampettere.* En als afgeleide:

sampetterachtig: als een veldwachter, bars, ruw.

sampetersmanieren: aanstellerige, verwaande manieren.

Uit het *Gents woordenboek* (44) blijkt een groot verschil tussen het Gents en het dialect in Zuid-Oostvlaanderen. Een konstante is wel de benaming voor een vrouw, zij het met andere klemtonen. De verklaring *borrel* moet vermoedelijk gezocht in de zogenaamde drankzucht van die agenten.

Te Gent zegt men ook *sjampetter* tegen menselijke uitwerpselen. Met de betekenis van *drek* kennen we ook het woord *kadee*. Volgens A. De Cock (45) wordt het met die konnotatie vaak vervangen door *gendarme*, *sjampetter*. De benaming dient dan om *'t laagste en 't vuilste 'nen naam te geven.*

Een laatste verklaring is afkomstig van L. De Bo (46). Het zou een vogel, een soort van kwikstaart zijn. Er wordt ook *schaaphetter* gezegd, wat laat vermoeden dat het woord uit *schaapherdertje* is verbasterd.

---

(39) DAWYNDT A., *Gardechampetter of gardescha(de)beletter?*, in *Bachten de kupe*, jg. 22 (1980), p. 121.

(40) FRANCHOO A., *Veldwachters op Varsenare in de vorige eeuw*, in het Brugs Ommeland, jg. 16 (1976), p. 39.

(41) Gemeentearchief Aalter, nr. 205.1, registers briefwisseling, nr. 1 (1 januari 1857). In de brief aan de politiecommissaris van Meulebeke stond: "... bij Pieter van Dendriessche, schoenmaker en gewezen schadebeletter in het vestestraetje dat...".

(42) SOETE J., DEBRABANDERE F., *Door het Kortrijks Taalmuseum I*, in de Leiegouw, jg. 5 (1963), nr. 1, p. 65.

(43) TEIRLINCK I., *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon*, 3de deel, afl. 1, p. 39.

(44) LIEVEVROUW-COOPMAN L., *Gents woordenboek*, Gent, Erasmus, 1950-1954, blz. 266.

(45) DE COCK A., *Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszedes*, Gent, 1908, p. 35.

(46) DE BO L. (heruitgegeven door SAMYN J.), *Westvlaamsch Idioticon*, Gent, 1892, p. 179.

We willen hierbij eveneens verwijzen naar het liedje over de majoor («*bij commandeert lijk een champetter*») en andere gegevens waarbij we opmerkten dat de veldwachter slechts indirect ter sprake kwam.

2.6. Bespreking

Al deze voorbeelden bewijzen dat de beeldvorming over de veldwachter op een ruime basis steunt. Evenzeer echter blijkt dat tal van gegevens dringend aan optekening toe zijn, willen ze niet verloren gaan. Het vaststellen van verschillen en gelijkenissen in de beeldvorming, het doel van deze studie, is door het vaak ongelijkwaardige materiaal bovendien geen eenvoudige opgave.

De verscheidenheid

We troffen een grote verscheidenheid aan relikten aan. De meest voor de hand liggende bron was de mop, maar daarnaast kwam het volksverhaal en de anekdote. De veldwachter werd eveneens getekend in lied, in toneelstukken, romans, spreuken en gezegden, de strip, prenten. In het volksleven wordt het ambt van veldwachter op verschillende manieren levendig gehouden. Tenslotte werd de naam van het beroep een begrip om er een aantal facetten van het dagelijks leven aan te koppelen.

Het reële element: het kader

We stipten reeds aan dat het niet alle elementen fiktief zijn. Het kader van het gebeuren stemt vaak met de werkelijkheid overeen. Gezien de taken van de veldwachters in deel 3 niet worden aangeraakt, stippen we er hier aan. We werden geconfronteerd met de veldwachter:

- in het verkeer
- op nachtronde
- als agent-opnemer van tellingen
- op zoek naar gestolen waren
- tijdens de oorlog: controle op smokkel
- als bewaker van de veldvruchten
- in zijn opvoedende taak t.o.v. kinderen
- als afkondiger van berichten.

Uit deze beperkte opsomming blijkt dat de taken van de veldwachter omvangrijk en verscheiden waren.

Hij wordt éénmaal (eerlijkheidshalve) als het manusje-van-alles van de burge-meester bestempeld.

Zelfs de passage *'k Ging bij de boer een ei gaan zuipen* lijkt niet fiktief. In het begin van de 19de eeuw gebeurde het dat de veldwachter, alsook andere funktionarissen, kollekten (geld, graan, eieren...) in eigen voordeel deden om het lage loon aan te vullen (47).

---

(47) STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 124 en p. 165.

Dit gebruik stamde reeds uit het Ancien Régime: te Aalter had de koster het recht om jaarlijks twee broodommegangen te doen bij de boeren met een paard en om een jaarlijkse ronde te doen bij alle boeren voor een inzameling van eieren.

Rijksarchief Gent, Sleidinge Modern, nr. 50.

Het betreft hier twee zendbrieven van de distriktkommissaris dd. 23 september en 17 november 1826.

"Ook wensch ik onderrigt te worden of in uwe gemeente op zekere dagen des jaars de pastoors, koster en veldwachters zich veroorloven van huis te huis te collecten te doen in geld of in waren, als graan, eyers etc."

Wat aanvankelijk irreëel en fiktief overkomt, lijkt na een nadere beschouwing toch op zekere hoogte gegrond.

Het beeld van de veldwachter in de volkskultuur: type of individu? (48)

Het beeld van de veldwachter in de volkskultuur is gevarieerder dan we aanvankelijk vermoedden. Uit de tabel (49) blijkt duidelijk dat toch in ongeveer tweederde van de relikten (indien geen rekening met *ndirekte betrokkenheid* (50) wordt gehouden) een negatief beeld wordt opgehangen.

Aard bron	Aard.beeld	Positief	Negatief	Indirekte betrokkenheid
Mondeling		5	17	4
Schriftelijk		1	9	2
Tekening		5	1	1
Folklore		4	1	1
Uitdrukking		—	5	—
Totaal		15	33	8

Een tweede vaststelling is dat het beeld verschilt naargelang de bron en dus vermoedelijk ook het beoogde effect. Het negatieve aspekt in moppen vinden we quasi vanzelfsprekend, ze zijn bestemd om te lachen. Het toneel op zich biedt meer kansen, maar toch werd het overwegend een éézijdig negatief beeld. Is dit te wijten aan het feit dat hij enkel in blijspelen te voorschijn treedt?

Het openlijk spotten vinden we het meest in die volkskultuurvormen die zich het best tot verdoken actie lenen. Een spotlied daarentegen zou door een echte veldwachter kunnen opgevangen worden en dus tot sankties leiden (51). Een

(48) Hiermee bedoelen we dat we nagaan of we te doen hebben met eenzelfde, steeds weerkerend, personage (en dus vaste karaktertrekken) dan wel met verschillende 'persoonlijkheden'.

(49) Een kwantitatieve benadering van het probleem houdt toch enkele gevaren in. In de romans van één enkel auteur duiken steeds weerkerende elementen op, alhoewel de naam van de veldwachter kan verschillen. Het is duidelijk dat ook de veldwachter uit de vele verhaaltjes van de *Lustige Kapoentjes* slechts éénmaal kan meetellen.

(50) We moeten bij de tabel opmerken dat enkele gegevens uit zowel 'Positief' als 'Negatief' beter bij 'Indirekte betrokkenheid' zouden thuishoren. We bedoelen ermee dat het vertelde... niet zozeer op de veldwachter zelf betrekking heeft. Het gaat om een nuchtere vaststelling, hij loopt er maar wat bij. Er wordt als dusdanig met een toestand gespot, maar de veldwachter deelt in de brokken. Daarbij kunnen we opmerken dat een volledige ontleiding van moppen tot talrijke inkonsekventies zou leiden. Het hoofddoel was vermoedelijk de domheid van de sjampetters illustreren, naast het hekelen van een toestand.

Eén gegeven pikten we terug op bij de rubriek 'Uitdrukking'.

(51) Terloops verwijzen we naar het artikel 'De Gentse politie is lichtgeraakt. Het ene scheldwoord is het andere niet' in *Het Laatste Nieuws*, 10 juni 1986, p. 3.

positieve inbreng is blijkbaar denkbeeldig. Deze is tussen de regels van uitdrukkingen wel te vinden. Vergeleken worden met een sjampetter houdt iets negatiefs in, maar wijst er op dat de veldwachter zijn ambt met (de nodige) strengheid en kordaatheid uitoefent.

Bij de grafische voorstellingen was er omstreeks 1900 een onderscheid tussen tekeningen bestemd voor volwassenen (spot) en deze voor kinderen (moraliserend). De toch wel veranderde houding (van louter moraliserend naar het inlassen van wat spotternij) is vermoedelijk door de evolutie in het beeld- of stripverhaal te verklaren. De strip evolueerde mee met het publiek, dat ook volwassenen onder de lezers ging tellen (52). Een gewijzigde mentaliteit is er evenmin vreemd aan. Ondanks deze evolutie wordt het beeld toch niet éénzijdig negatief. Integendeel.

Deze besproken bronnen zijn over het algemeen de oudste en vertonen de neiging te verdwijnen, of beter, de produktie van nieuwe verhalen is uiterst miniem. Dit feit hangt samen met het verdwijnen van de specifieke veldwachtersfunctie zelf. De spot lijkt tijdsgebonden; ze wordt na verloop van tijd geassimileerd door de folklore die de veldwachter een meer menselijk karakter geeft.

Welke karaktertrekken deelden de auteurs hun veldwachter toe? Wat het negatieve beeld betreft, omschreven we dit vaak als *algemeen lachwekkend*. Er zitten dus meerdere aspecten in vervat. Het wijst op globale typering, zoals dit in de langere verhalen het geval is. Een mop raakt doorgaans maar één punt aan, hoofdzakelijk de *dombeid* (1/3 van de gardes). Ook de *drankzucht* wordt in 30 % van de verhalen aangehaald. In het toneel is hij daarenboven ook *bang* en terzelfdertijd (of in feite voordien en achteraf) *grootmoedig*. *Luie* en *bazige* veldwachters komen eveneens voor.

Bij de positieve benadering vinden we bijna steeds sporen van het tegenovergestelde. De veldwachter is *slim* of *listig*, ook soms *moedig*. Het gaat om een *behelpzame* man die zijn taak met *stiptheid* waarneemt. Hij is een vertrouwens- en dorpsfiguur, in de positieve zin.

Daarnaast zijn de uiterlijke kenmerken van belang. Veelal zijn er geen gegevens beschikbaar, maar één kenmerk is bijna alomtegenwoordig: de sjampetter bezit een (flinke) snor. Foto's van omstreeks de eeuwwisseling bevestigen dit beeld.

In de volkskultuur krijgen we twee uitersten. Op de ene groep veldwachters is geen naam te kleven: van persoonsgebonden eigenschappen of een uitdieping van het karakter is geen sprake. De veldwachters zijn tot een basistype te herleiden, met een enkele maal een lichte afwijking. De term *karikatuur* is hier terecht te gebruiken.

In schril contrast ermee staat dan het standbeeld van de veldwachter-afkondiger. Het beeld is gemaakt naar een veldwachter, maar heeft ook een diepere betekenis. *Deze veldwachter als dorpsfiguur (...) is het symbool van de verbondenheid tussen de dorpsbewoners*. Hij weet eveneens op een *gekende minzaamvaderlijke manier de betrekkingen tussen de burgers te regelen* (53). Tussen de uitersten zijn een aantal gradaties waar te nemen.

Met dit gevarieerd beeld, waarbij het triviale toch overweegt, rijst de vraag op welk vlak er van de werkelijkheid of juist niet wordt afgeweken, en waarom?

(vervolgt, OVZ 1986, 4)

---

(52) Het Laatste Nieuws, 27 februari 1986, p. 2. Zie de rubriek 'Uw mening' waarin een lezersbrief onder de titel 'Naakt in beeldverhaal' verscheen, gevolgd door een antwoord van de redactie.

(53) Het Volk, 12 juni 1981.

Stéphane GODFROID, e.a.

MUZIEKINSTRUMENTENBOUW TE GERAARDSBERGEN VAN DE 15DE EEUW TOT HEDEN

Geraardsbergen, Stedelijke Culturele Raad (Abdijstraat 10), 1986, 224 blz., ill., 965 BF verzending inbegrepen.

Het Europees Jaar van de Muziek (1985) gaf aanleiding tot een brede waaier van nieuwe publikaties in verband met de muziekgeschiedenis. Niet enkel de 'Grote Muziek' en de bekendste komponisten kwamen hierbij aan bod. Stéphane Godfroid brengt met 'Muziekinstrumentenbouw in Geraardsbergen' een minder ontwikkeld en bekend onderdeel van de organologie (instrumentenkunde) onder onze aandacht, namelijk de geschiedenis van de instrumentenbouwers.

Zeer specifiek wordt gehandeld over de instrumentenbouwers uit Geraardsbergen dat op het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw een niet onbelangrijk productiecentrum blijkt te zijn. In 1896 werd daar immers meer dan 10 % van de nationale productie van muziekinstrumenten gerealiseerd.

De 36 instrumentenbouwers die de auteur tijdens zijn grondig onderzoekswerk heeft kunnen identificeren worden in het boek in alfabetische volgorde gepresenteerd. Over sommigen onder hen konden slechts summiere gegevens worden verzameld, terwijl aan de belangrijkste zoals Charles Anneessens of de familie Hooghuys uitvoerige passages worden gewijd. Naast biografische gegevens i.v.m. de instrumentenbouwers, wordt de historiek van hun onderneming geschetst en wordt dieper ingegaan op de aard van de geproduceerde instrumenten. Zeer interessant is hierbij de werkklijst waarbij datering, opdrachtgever, nieuwbouw, verbouwing of restauratie van instrumen-

ten worden aangeduid. De teksten worden op aantrekkelijke wijze en uitvoerig geïllustreerd met oude foto's, tekeningen en reproducties van documenten.

Opvallend is dat Geraardsbergen voornamelijk een productiecentrum van klavierinstrumenten was: wellicht is dit te danken aan de figuur van Charles Anneessens (1835-1903) die waarschijnlijk reeds in 1864 te Geraardsbergen een orgel-, piano- en harmoniumbedrijf uitbaatte. In de zeventiger jaren legde hij zich eveneens toe op fabricage van automatische klavierinstrumenten (als één der eersten in België) en ontwikkelde hij de Organista, een automatisch orgel dat echter nooit gecommmercialiseerd werd. In de voetsporen van Anneessens vestigde de familie Hooghuys rond 1880, met Louis François Hooghuys (1856-1924) als de centrale figuur, een bedrijf voor automatische orgels. Dit bedrijf zorgde voor de productie en reparatie van klavierinstrumenten en voor de productie van meer dan duizend cilinders waarop de muziek voor de automatische orgels genoteerd staat.

Niet enkel omdat ook de aandacht wordt gevestigd op de armemensenfanfare 'Spaarzaam vermaak is teken van verstand', waarbij de armen instrumenten nabootsen in hout, blik of stro, heeft deze publikatie belang voor de volkskunde. Ook de automatische klavierinstrumenten, die een belangrijke rol speelden in het amusementsleven van de gewone mens, komen immers uitvoerig aan bod, zodat hiermee zowel de organologie als de volkskunde op interessante wijze worden verrijkt.

Erik DEMOEN

IN MEMORIAM

Vrij onverwacht overleed deze zomer onze zo verdienstelijke archivaris **Maurits VAN WESEMAEL** (Gent, 19.5.1900 - Brugge, 17.8.1986). Hij was een uitermate toegewijd bestuurslid van de Bond en stelde zich steeds ten dienste van kleine en grote vorsers. Over deze knappe kenner van Gent en van het volksleven zal in een volgend nummer een bijzondere bijdrage worden gebracht.

DE KOGELFLES OF HET "SAFFARKE" HISTORIEK EN VOORKOMEN

A. INLEIDING

Voor zover ons bekend, is in ons taalgebied over de kogelfles of het "saffarke" niet zo heel veel verschenen buiten het interessante artikel van M. VAN WESEMAEL (1). De lektuur van dit artikel waarin de auteur naar ons gevoelen de graad van zeldzaamheid van deze flesjes wel enigszins overschat heeft, werkte op mij als een uitdaging om ook een - zij het modeste - kollektie van deze flesjes aan te leggen. Het geluk speelde blijkbaar wat mee en spoedig was ik in het bezit van een vijftigtal exemplaren. Iets later verwierf ik Fletchers boek (2) waarin de korte beschrijvingen van de in Engeland tussen 1868 en 1907 gedeponeerde oktroomen met betrekking tot intern afgesloten flessen in facsimile afgedrukt werden. Dit artikel heeft geen enkele andere bedoeling dan enkele notities toe te voegen aan de reeds geciteerde bijdrage van VAN WESEMAEL.

Het "saffarke" of kogelfles is een dikwandige fles gebruikt voor spuitwater, limonade of bier, die van binnen uit afgesloten werd met een glazen kogel die meestal door de gasdruk geperst werd tegen een gummi afsluitring bevestigd in de hals van de fles.

Het zal wel geen verwondering baren dat deze flessen bij ons ingevoerd werden vanuit Engeland, de voortrekkers van de industriële revolutie. Wel vermeldt VAN WESEMAEL dat benevens in Duitsland en Nederland ook ten onzent de produktie van dergelijke flesjes ter hand genomen werd. Zo zou de S.A. Verreries de Jumet (ook bekend onder de benaming "Verreries SADIN") omstreeks 1897 een dergelijke fles gekommercialiseerd hebben (3). Voor zover wij kunnen afleiden uit de vermeldingen op de flesjes in ons bezit werden zij meestal uit Engeland ingevoerd, hetzij door flessenfabrikanten zelf, hetzij door drankfabrikanten (vaak apotekers!) of door handelaars (zo o.m. de Verreries Cam. FROMONT-ERLIN te Lodelinsart; usines ACH. DE COCK en Cie. te Oostende; Albert PIOT PANTIN, Bruxelles; Ed. CHOURMARD, Paris-Bruxelles; P. TASSELLE, Brussel; GUERET Frères, Paris, C. VAN HOVE, Antwerpen, Julien PONTY, Brussel.

Vaak vindt men trouwens de vermelding "Made in England" of "Importé d'Angleterre" of zelfs de vermelding voor wie de fles gemaakt werd zoals in de vermelding "Made in England for P. TASSELLE, Brussels", of "Importé d'Angleterre par Gueret Frères, Paris" of "Made in England for C. VAN HOVE, Antwerp".

Het aanbrengen op de flesjes van de naam van de invoerder moet dus beslist niet zo "heel uitzonderlijk" geweest zijn als M. VAN WESEMAEL suggereert (4). De invoer geschiedde dus blijkbaar vaak via Oostende, Brussel, Antwerpen, Parijs.

---

(1) M. VAN WESEMAEL, What's a name of uit de geschiedenis van het Kogelflesje. O.V.Z. 48° jg. 1973, 122-135.

M. VAN WESEMAEL, *Uit de geschiedenis van het saffarke of kogelflesje*.

In: Jaarboek 1979-1980 van de Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke", blz. 51-64. Naar deze publikatie wordt in de tekst verwezen.

(2) E. FLETCHER, *Non-dating price guide to bottles, pipes and dolls heads*, Blandford Press, Poole, Dorset, 1976.

(3) M. VAN WESEMAEL, Jaarboek, p. 53.

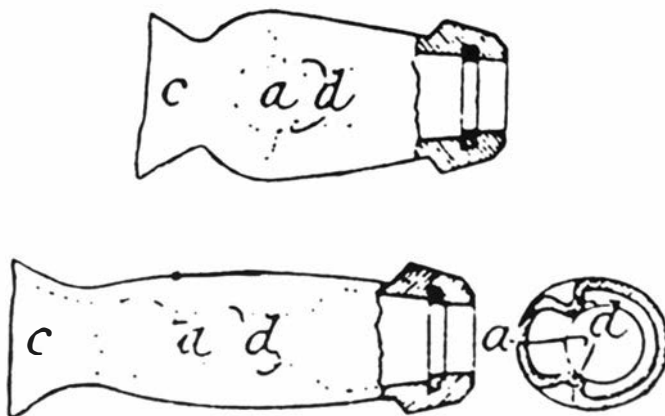
(4) M. VAN WESEMAEL, loc. cit. p. 59.

Voor sommige lezers is het wellicht nuttig nog even te herinneren aan de vermoedelijke oorsprong van de benaming "saffarke". Volgens VAN WESEMAEL (5) zou dit een "vergentsing" zijn van de familienaam CHAFFART. Mevr. Wwe. CHAFFART zou in 1883 in Ledeberg een **Fabriek voor Metaalvrije Minerale Wateren en andere Mouserende Dranken** opgericht hebben. Het bedrijf dat beheerd werd door mevrouw CHAFFART en twee van haar kinderen Pieter Pauwel en Celestine kende een groot succes, wat o.m. ook zou blijken uit het feit dat het bedrijf zich in 1889 op de Tentoonstelling de "Gouden Medalie" zag toegekend worden (6). Het zou de familienaam CHAFFART geweest zijn die aanleiding gegeven heeft tot de benaming "saffarke" daarbij doelend zowel op de inhoud (een limonade) alsook op het flesje zelf, later zelfs op de glazen kogel die voor de afsluiting zorgde en die als "marbel" een gegeerd speelobject werd voor de kinderen.

De overgang van eigennaam i.c. Chaffart, uitgesproken Saffart, naar soortnaam, hier produktnaam, is taalkundig een normaal verschijnsel (denk aan diesel, vgl. aspirine). Verwonderlijk blijft dat blijkbaar geen flesjes worden teruggevonden die op enigerlei wijze naar het bedrijf van de familie CHAFFART verwijzen. De door VAN WESEMAEL gesuggereerde hypotese dat de naam bekendheid moet verworven hebben via reclame in herberg of via voertuigen, blijft plausibel. Het uitsluiten van het gebruik van etiketten op de flessen op basis van de overweging dat er praktisch geen gladwandige flessen zouden voorkomen, kan ik minder bijtreden omdat er duidelijk wel meer gladwandige flessen voorkomen dan de auteur suggereert. Maar daardoor wordt de vraag uiteraard alleen maar verschoven. Waarom zijn er dan geen etiketten overgebleven? Of andere reclame-media zoals bijv. adreskaarten?

B. HISTORIEK

In het algemeen wordt Hiram CODD als de uitvinder van de kogelfles aangezien. De patenten die door H. CODD werden gedeponeerd en die aanleiding hebben gegeven tot de karakteristieke vormgeving van de kogelfles dateren van 24 november 1870, (nr. 3070 London Patent Office), 22 augustus 1871 (nr. 2212) en vooral 3 september 1872 (nr. 2621) (7).

(5) idem, p. 61-62.

(6) Voor meer details zie M. VAN WESEMAEL, loc. cit., p. 62.

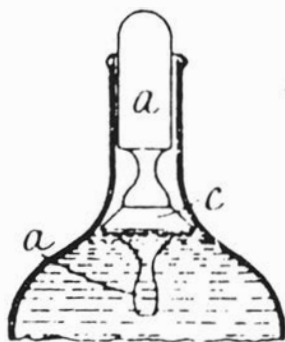
(7) E. FLETCHER, loc. cit. pp. 13-16.

Nochtans waren reeds veel vroeger octrooien aangevraagd waarin het principe van het inwendig onder gasdruk afsluiten van flesjes aanbevolen werd. M. VAN WESEMAEL verwijst naar A.E. LORADOUX BELLFORD en Charles C. GROVER; beide in 1852, en omstreeks dezelfde periode deponeerde in Parijs de constructeur John G. SLAON zijn uitvinding voor het afsluiten van flessen door middel van een bol of ventiel (8).

Zo H. CODD niet de eerste was, dan is hij blijkbaar toch de beste designer gebleken, want het is hij die de uiteindelijke vorm van het kogelflesje vastgelegd heeft. Vanaf het jaar 1868 hebben wij een vrij goed overzicht van wat er aan octrooien gedeponeerd werd, dank zij de inspanningen van de leden van de British Bottle Collectors Club die een inventaris opstelden van alle bij het Patent Office te London gedeponeerde octrooien tijdens de periode 1868 tot 1907 (9). Deze bijdrage steunt in hoofdzaak op de analyse van deze octrooien.

De eerste vier jaar van deze periode, van 1868 tot 1872, woedde een belangrijke competitie tussen enkele uitvinders. In 1868 deponeerden J. ADAMS en H. BARRETT een octrooi (nr. 2708 dd. 2 september), betrekking hebbend op het afsluitmechanisme (houten plug) en op het vullen van de flessen. Het afsluitmechanisme wordt hieronder weergegeven.

Het is uiteraard moeilijk te weten te komen welke octrooien inderdaad commercieel uitgebaat werden en in welke mate. Vele zijn wellicht nooit effectief toegepast. Dat de ADAMS en BARRETT fles effectief geproduceerd werd is evenwel zeker, wellicht veeleer lokaal in Zuid-Engeland omdat precies daar op oude vuilnisbelten enkele exemplaren werden teruggevonden (10). In 1870 volgden L. ROSE (nr. 1639 dd. 7 juni) met de beschrijving van een afsluitmechanisme bestaande uit "a piston or rod carrying at its lower end a disc or washer of india-rubber or other suitable substance" (11) en ook H. CODD (nr. 3070 dd. 24 nov.), eveneens met een beschrijving van mogelijke afsluitingen en van de constructie van groeven in de flessehals. Voor de "stoppers" zelf werden nog verschillende materialen vermeld, met name "ground glass stoppers, or balls of glass, wood, cork, india-rubber, or gutta-percha" (12). Er worden dus niet alleen nog verschillende materialen aangeprezen maar ook komen nog vormen van "stoppers" voor die afwijken van de glazen kogel. In een octrooi dat op 29 december 1873 door H. CODD en F. FOSTER werd gedeponeerd (nr. 4268), kan men lezen dat "if it (de fles) is to contain aerated liquids only, the stopper may have either of the forms shown in figures 9, 10, 11, 12, 13 and 14".

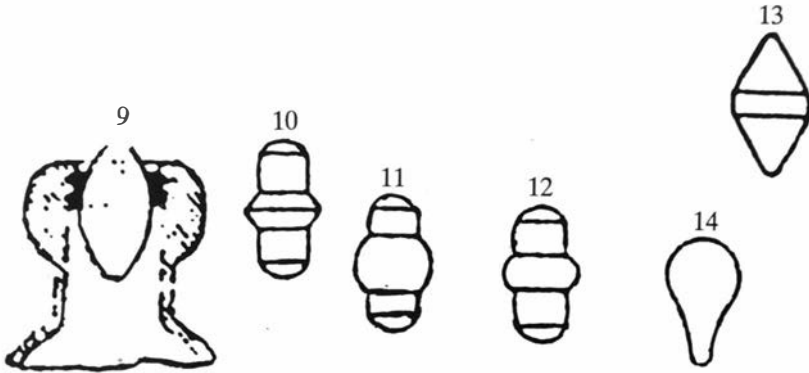
(8) Gerapporteerd door M. VAN WESEMAEL, loc. cit. pp. 51-64.

(9) Een overzicht van deze octrooien vindt de geïnteresseerde lezer bij E. FLETCHER, op. cit., pp. 11-73.

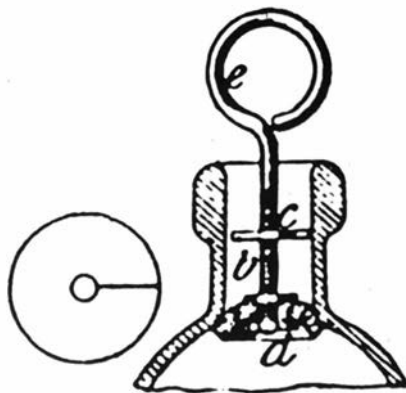
(10) E. FLETCHER, op. cit., p. 74.

(11) idem, p. 13.

(12) ibidem loc. cit.

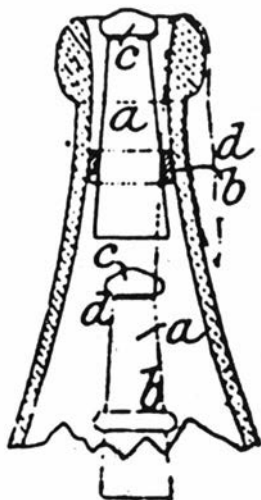
De vormgeving van de flessehals wordt dan verder uitgewerkt in een octrooi van 22 augustus 1871 (nr. 2212). Tevens wordt een apparaat beschreven om de flessen te vullen. In hetzelfde jaar deponeren de gebroeders C. en T. KILNER een beschrijving van een afsluitmechanisme bestaande uit een glazen knikker en een in de hals ingeplante konische rubbering (nr. 2882 dd. 27 oktober). Afsluitmechanismen die een andere vorm vertoonden werden in 1871 en 1872 nog gedeponerd door H. BARRETT en C.G. ELMERS, (nr. 3484 dd. 23 december 1871) en H. AYLESBURY (nr. 248 dd. 25 januari 1872). Van de flessen van BARRETT & ELMERS (met houten afsluitmechanisme) is geweten dat zij o.m. onder licentie vervaardigd werden door de firma LUMB & C° te Castleford, ook door andere licentiehouders en ook door de firma van BARRETT & ELMERS zelf (13). Op 3 september 1872 deponeert H. CODD zijn bekende geperfectioneerde flessehals en kogel en vanaf dat ogenblik wordt zijn naam gekoppeld aan dit soort fles (14). De eerste licentiehouders voor de kogelfles van H. CODD waren W. BROOKE & C° uit Hunslett en ALEXANDER & AUSTIN uit Blaydon. De produktie zou daar gestart zijn in 1873. In 1874 nam de bekende Ben RYLANDS een licentie. Dezelfde dag als H. CODD deponeerden ook F. TROTMAN en G.B. PRICE een andere vorm van afsluiting (2 metalen rondelen met daartussen een rubbering en bevestigd aan een ring aan de buitenkant van de fles), zoals hieronder weergegeven.

(13) E. FLETCHER, op. cit., p. 75.

(14) Het is wellicht interessant te vermelden dat H. CODD reeds in 1873 voor zijn fles een octrooi verkreeg in de U.S.A. (cfr. Doreen BECK, *The Book of Bottle Collecting*, Hamlyn, London, New York, Sidney, Toronto, 1973, p. 74).

De volgende dag, 4 september 1872, deponeert C. TAPP een beschrijving van een konische glazen of aardewerk afsluiter voorzien van een rubberring (15). Ook van L. VALLET, die zich ook in latere jaren nog als uitvinder zal manifesteren, vinden wij in datzelfde jaar nog een octrooi m.b.t. de konstruktie van de flessehals.

Na deze belangrijke eerste jaren werden nadien nog een groot aantal octrooien gedeponneerd. De pioniers gingen verder met het aanbrengen van verbeteringen die er niet alleen op gericht waren technische verbeteringen aan te brengen (o.m. om toe te laten de flessen beter te vullen en te reinigen) doch die tevens beoogden kostenbesparingen te realiseren. Doch ook nieuwe uitvinders verschijnen nog ten tonele. Zo werden in de periode 1868-1907 niet minder dan 155 octrooien gedeponneerd (waarvan slechts 2 tussen 1899 en 1907) door maar liefst 110 uitvinders. Op de 186 naamvermeldingen gaan er 17 naar H. CODD (9,1 %), 16 naar D. RYLANDS (8,6 %), 7 naar L. VALLET (3,7 %), 6 naar H. BARRETT (3,2 %) en 6 naar J. EDWARDS (3,2 %). Deze 5 namen zijn dus goed voor 52 vermeldingen of 28 % van het totaal. Dan volgen nog 5 uitvinders met samen 17 vermeldingen (E. BREFFIT, S. WALKER, J.J. VARLEY, W. SAMSON en A.T. KING). De rest der vermeldingen is zeer verspreid over de resterende 100 deponenten. Een 17-tal hebben nog 2 vermeldingen, de overige elk 1 vermelding (16).

In de pioniersperiode (1868-1873) werden 15 octrooien neergelegd; voor de daaropvolgende periode 1874-76 die vooral gericht was op technische verbeteringen en waarin ook een aantal imitatoren ten tonele verschenen, vinden wij 27 meldingen terug. Naar het einde van deze periode toe, in 1876, treden Ben RYLANDS en H. CODD in partnership.

Een derde periode die kan onderscheiden worden loopt van 1877 tot einde 1893. Niet minder dan 44 octrooien worden neergelegd. Voor deze periode valt te noteren de in 1877 door de nieuwkomers R. SYKES en W.W. MACVAY aangebrachte verbeteringen (zie figuur en tekst) (17) doch vooral de octrooi-activiteit door Dan RYLANDS, partner van Hiram CODD na het overlijden van Ben RYLANDS (in 1881) en die tussen 1882 en 1887 niet minder dan 16 octrooien deponneerde, waarvan 6 in het jaar 1887.

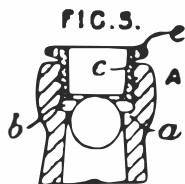
(15) E. FLETCHER, op. cit., pp. 15-16.

(16) Eigen tellingen op basis van de gegevens gerapporteerd door E. FLETCHER.

(17) E. FLETCHER, op. cit., p. 30.

1877

738. **Macvay, W. W., and Sykes,**
R. Feb. 22. *Amended.*

Stoppers.—The neck A of a bottle

is formed with an internal thread having a shoulder *a* at the lower end, on which rests a rubber or like washer *b* forming the seat for a ball. The washer is pressed on the ball by means of a screwed glass, metal, wood, or other ferrule or cap *c*, having a milled edge or holes *e* for receiving a turning key. A metal washer may be placed between the washer *b* and cap.

Dit scheen alleszins niet naar de zin van Hiram CODD geweest te zijn want begin 1884 zag men een einde komen aan het partnership tussen H. CODD en Dan RYLANDS. Tussen beide ontstond een heftige concurrentiestrijd die uiteraard uitdoofde in 1887 met de dood van Hiram CODD. Vanaf dat ogenblik kon Dan RYLANDS zijn positie verstevigen en een jaar later had hij driekwart van de markt veroverd. Het resterende kwart van de markt werd ingenomen door de hoger reeds vermelde VALLET, BARRETT, BREFFIT alsmede door LAMONT, SUTCLIFFE en enkele kleinere producenten. In deze enkele jaren lopend van 1884 tot 1887 werden 42 patenten gedeponereerd waarvan iets minder dan de helft alleen reeds door Dan RYLANDS en Hiram CODD.

Vanaf 1888 noteren wij een duidelijke vermindering van de octrooiactiviteit. Slechts 2 meldingen in 1888 en geen enkele in de drie daarop volgende jaren. De protektieperiode van 15 jaar die de oorspronkelijke fles van H. CODD (patent 3 september 1872) voor namaak beschermde was voorbij en derhalve viel deze fles in het publieke domein. Aandacht ging in die periode naar het aanbrengen van kleine verbeteringen en naar het geheel of gedeeltelijk inkleuren van de flessen om deze beter herkenbaar te maken.

Van 1892 tot 1899 vinden wij nog 23 meldingen. Dan volgen nog 2 meldingen, resp. in 1905 en 1907 (18).

C. VERSCHIJNINGSVORMEN

De kogelfles was verpakkingsmateriaal dat vrij duur uitviel. In de vorige eeuw waren mineraalwaters en limonades luxedranken en vrij duur. Een liter mineraalwater kostte 1 Fr. Op het einde van de vorige eeuw was de verkoopprijs van de kogelflesjes van de grootte-orde van 0,35 Fr. Men leefde niet in de periode van de wegwerpverpakking; er werd blijkbaar ook geen statiegeld aangerekend of indien dit zou gebeurd zijn was dit zeker niet de algemene regel. De fabrikant of distributeur moest zijn flessen terugkrijgen en dit was duidelijk soms een probleem, niet alleen tengevolge van het feit dat de kinderen soms de flessen verbrijzelden om de glazen knikker te bemachtigen, een voor hen aantrekkelijke maar beslist een weinig economische daad. Dat de flessen als relatief duur ervaren werden en derhalve liefst veelvuldig hergebruikt moesten worden, blijkt ook uit het feit dat flessen voorkomen die

(18) Bovenstaande gegevens steunen op E. FLETCHER, op. cit.

duidelijk door verschillende gebruikers benut werden. Zo zien wij op sommige flessen reliëfteksten en zandgravureteksten door elkaar lopen wat op hergebruik wijst. Zo hebben wij een flesje van Julien COEQUYT met klantnummer 10976 dat eveneens voorkomt op een flesje van Alois VAN RENTERGHEM uit Vosselaere. Alois VAN RENTERGHEM is aangebracht in zandgravure zodat kan verondersteld worden dat hij flesjes van COEQUYT opnieuw gebruikt heeft.

Om de flessen terug bij de eigenaar te brengen werden verschillende middelen gebruikt. Het opvallendst uiteraard is de vermelding, in reliëf of zandstraalgravure, van de producent en/of verdeler. Vaak werd ook een melding in reliëf op de fles aangebracht, waarbij het eigendomsrecht onderstreept werd. Enkele meldingen die op de flesjes in ons bezit voorkomen zijn:

- *Deze flessch (sic) blijft overal mijnen eigendom;* (Vve Lyneel, Rabot-Gent; Oscar COECUYT, Gent);
- *Wettelijk strafbaar is deze die hiermede handel drijft* (F. Franchimont, Gent);
- *Cette bouteille reste partout ma propriété* (CVT; Brasserie Vindevogel, Gent).

Een derde middel bestond uiteraard in een typische en gemakkelijk herkenbare vormgeving. Een vierde middel om de flesjes gemakkelijker te herkennen bestond erin de fles geheel of gedeeltelijk in te kleuren. Deze idee werd door RYLAND geïmplementeerd. In zijn katalogus van 1889 kan men o.m. lezen (19) "... Great pains have been taken to have bottles carefully lettered, or even made in a peculiar fashion, but with all these precautions this grievance of lost bottles still extensively prevails, to the great annoyance of the owners. We have therefore obtained a patent for colouring certain portions of any bottle, by which means a mineral water manufacturer can detect his bottles at a considerable distance, without the trouble of having to look whether his name is engraved upon them.... To accomplish this object we make the mouth portion of the bottle any of the colours mentioned below, the remaining portion of the bottle being of ordinary pale glass...". Daarbij geven zij dan nog zeer expliciet de garantie dat zij zullen vermijden dezelfde kleuren te gebruiken voor verschillende klanten in dezelfde stad. De normaal beschikbare kleuren die vermeld werden waren blauw, amber, groen. De meerprijs voor de gekleurde "lippen" bedroeg 2 shilling per gros.

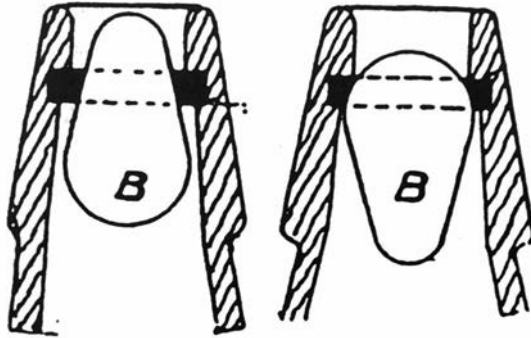
Hoewel geen zekerheid omtrent de bedoeling bestaat kan o.i. ook verondersteld worden dat het gebruik van gekleurde glazen afsluitkogels als een middel gezien werd om de flesjes gemakkelijker te herkennen. Zo zien wij bijv. bij ons dat de flesjes van VDS een blauwe knikker bevatten.

Zoals boven reeds vermeld, kwamen sommige flesjes niet terug naar de rechtmatige eigenaar omdat zij de knikkerjacht van de kinderen niet overleefden. Het is daarom des te onverklaarbaarder dat men zich overwegend is blijven vasthouden aan de glazen ronde knikker als afsluiter daar waar tal van systemen van afsluiting gedeponereerd - en sommige duidelijk ook geproduceerd - zijn geworden. Wanneer men er de onderscheiden patentomschrijvingen op na pluist dan is het maar voor het eerst in 1897 en later in 1899 dat daarvan voor het eerst op een expliciete wijze melding wordt gemaakt. Zo lezen wij in octrooi 665 gedeponereerd door J. CONNOR op 9 januari 1897 het volgende: "... The stopper B is made egg-shaped, as shown (zie figuur), to prevent the wilful breakage of the bottle to obtain the stopper for use as a marble..." (20).

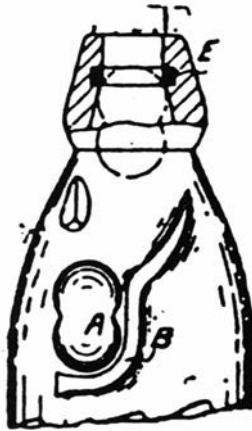
---

(19) Gerapporteerd door E. FLETCHER, op. cit., p. 64.

(20) E. FLETCHER, op. cit., p. 69.

En in een octrooi neergelegd op 7 februari 1899 (patent nr. 2727) door J. MEREDITH vinden wij: "To prevent the breakage of internally stoppered bottles, in order to obtain the stopper for use as a marble, the stopper A is made of elongated shape, with one or both ends spherical..." (21).

Welke informatie kan men zoal terugvinden op een "saffarke"?

Er zijn vooreerst de afbeeldingen die duidelijk verwijzen naar de naam van de fabrikant of distributeur. Zo bijv. RENARD (vos), DEN BOER (boerefiguur), VINDEVOGEL (vogel) als direkte aansluiting op de naam. Soms is er een meer indirecte allusie (zo bijv. het anker verwijzend naar de familienaam DE HOOP). Verder komen nogal veel dieren voor. Uiteraard ook initialen. Hierna volgt voor de flesjes in mijn bezit de opsomming van afbeeldingen met vermelding van de identifikatiegegevens van het flesje.

ANKER; DE HOOP Gent

AREND; H.D. RAWLINGS London

BIJENKORF; OWERCKX Gand

BOER MET SPADE; GUSTAAF VAN DE KAUTER Zwijnaarde

BOER MET SPADE EN WINDMOLEN; J. VAN DE CAUTER-DEN BOER Gent

DUIF; 1) Vve LYNEEL Rabot-Gent

2) ALOIS VAN RENTERGHEM Vosselaere

HERT; F. FRANCHIMONT Gent

HOND; MOUCHERON Vilvoorde

HONDEKOP; MORBEE-KEEREMAN Brugge

(21) E. FLETCHER, op. cit., p. 69.

- INITIALEN; 1) COPENZA (CB) Gand
 2) J. VAN DER STRAETEN-DE MUYNCK (VD).Gent
 3) Julien COEQUYT (JCL?)
 4) Sources DE GINSTBERG
 5) C. VAN DE VEIRE.(CV) Gent
 6) F. GEENS-HAULOY (G.H.) Heyst-op den Berg

- LUCHTBALLOON; 1) VDS
 2) CVT

MAANSIKKEL; AUG. PRILS-PENSON Gand
 LEEUW; 1) S.n.

- 2) CAMIEL MOENS Oost-Eeklo
 3) H. VAN LANCKER Oost-Eeklo

(ROOF)-VOGEL BOVEN WAPENSCHILD; Brasserie VINDEVOGEL Gand
 SCHIP IN SCHILD; C. VANDEKERKCHOVE Brugge

- STER; 1) Julien COEQUYT Gand
 2) R. BEVERNAGE Gand
 3) E. VAN DAMME St.-Amandsberg (gestileerde ster met puntjes)
 4) PENNING & VERSCHOORE Bruges
 5) Sources DE GINSTBERG
 6) VAN NEROM-LEEN Elewijt

VLIEGTUIG; R. DE SCHAEPMEESTER-BEYN Mont St.-Amand

VOS; Victor RENARD Gendbrugge

ZWAAN; OSCAR COEQUYT Gand

Daarnaast vermeldt VAN WESEMAEL nog een hart, Sint Joris, een klomp, een haan. Ook verwijzingen naar de artseneij- en geneeskunde komen voor (zoals een beker met slangen) wat te begrijpen is, indien men weet dat mineraalwater en limonades aanvankelijk verkocht werden bij apothekers. Een belangrijk importeur van flesjes moet wel Ach. DE COCK uit Oostende geweest zijn. In onze kollektie komen een tiental flesjes voor waarop zijn naam vermeld staat. We drukken hier het briefhoofd van een brief ondertekend door Ach. DE COCK, uit 1917. Daaruit blijkt duidelijk dat de produktie van mineraalwater, soda's en limonades blijkbaar een belangrijke activiteitstak was.

Naast de afbeelding op de flesjes komt de informatie die in tekst of cijfers verstrekt wordt. Deze informatie kan omvatten:

- de naam van de flessenmaker, eventueel met aanduiding van het octrooi of jaar van octrooimelding;
- de naam van de handelaar die de flessen verkoopt;
- de naam van de importeur van de flessen;
- de naam van de drankenfabrikant en/of verdeler;
- het klantnummer (meestal onderaan op de fles).

Er kan dus heel wat informatie op zo'n flesje voorkomen. Op de bodem komt waarschijnlijk alleen producent (eventueel initialen) of klantnummer (of initialen?) voor. Door vergelijking van verschillende flesjes kan men omtrent de betekenis van sommige niet geïdentificeerde initialen gissingen maken of hypotesen formuleren. Zo vindt men bijv. de gestileerde initialen terug op enkele flesjes, zo bijv. op 6 verschillende flesjes in mijn bezit. Wat hebben deze flesjes gemeen? Het enige wat zij duidelijk gemeen hebben is het klantnummer, namelijk 10.976. Een hypotese zou dus kunnen zijn dat het de initialen zijn van de flessenimporteur, want op geen enkel van die flesjes wordt een flessenfabrikant of importeur vermeld op het lichaam van de fles. De Verreries Cam. FROMONT ERLIN te Lodelinsart gingen zich bij RYLANDS BARNESLEY bevoorraden. Een speculatie Erlin Belgique is evenwel onhoudbaar omdat op een andere fles met dezelfde initialen een ander klantnummer voorkomt (12.023).

Het is derhalve plausibeler de gestileerde gewoonweg een vanuit twee richtingen te lezen initialenkoppel is voor BARNESLEY. Mogelijks zou het ook kunnen staan voor England-Barnesley.

Als afsluiting wordt hierna een overzicht gegeven van de vermeldingen op de flesjes in mijn bezit, als aanzet tot een volledige inventaris van de kogelflesjes. Telkens wordt aangegeven wat te lezen valt op de "voorzijde" (vz), achterzijde (az), zijkant en onderkant (o).

1. vz/ PETIT CHATEAU DEMAUS - Gand
2. vz/ JULIEN COEQUYT - MARQUE DEPOSEE - GAND (Ster)
az/ VERRERIES CAM. FROMONT-ERLIN LODELINSART - MADE IN ENGLAND
RYLANDS BARNESLEY
o/ RYLANDS BARNESLEY
3. vz/ DE HOOP - GENT (Anker)
az/ CANNINGTON SHAW & CIE MAKERS St. HELENS ENGLAND
o/ 2568
4. vz/ VICTOR RENARD GENDBRUGGE (Vos)
az/ USINES ACH. DE COCK & CIE OSTENDE
o/ 3486
5. vz/ VDS (in luchtballon) MARQUE COMMERCIALE DEPOSEE
az/ DEZE FLESSCH BLIJFT OVERAL MIJNEN EIGENDOM
o/ LUCHTSCHIP
Blauwe knikker
6. vz/ VERMEEREN-DE MULDER LEDEBERG (Paard)
az/ USINES ACH. DE COCK & CIE OSTENDE
o/ 3055
7. vz/ F. FRANCHIMONT GEDEPONEERD HANDELSMARK Gent (Hert)
zijkant/ WETTELIJK STRAFBAAR IS DEZE DIE HIERMEDE HANDEL DRIJFT
o/ ALBERT PIOT PANTIN - BRUXELLES 6401

8. vz/ CVT IN LUCHTBALLON - Mand met 2 mannen met vlag en flessen -
MARQUE COMMERCIALE DEPOSEE
zijkant/ CETTE BOUTEILLE RESTE PARTOUT MA PROPRIETE
o/ BALLON
9. vz/ R. DE SCHAEPMEESTER-BEYN MONT ST. AMAND (vliegtuig)
az/ CANNINGTON SHAW & CY MAKERS St. HELENS ENGLAND
o/ 8739
10. vz/ J. VAN DE CAUTER DEN BOER GENT
(Boer met spade + windmolen)
11. vz/ Vve LYNEEL RABOT - GENT (Duif
zijkant/ DEZE FLESCH BLIJFT OVERAL MIJNEN EIGENDOM
o/ 6272 C.S. & C° Ltd (= Cannington Shaw)
12. vz/ ALOIS VAN RENTERGHEM VOSSLAERE (Duif)
o/ 10976
13. vz/ VERMEEREN DEMULDER MONT ST. AMAND (klein paard)
14. vz/ R. BEVERNAGE MARQUE DEPOSEE GAND (Ster)
az/ CANNINGTON SHAW & C° Ld MAKERS ST. HELENS
o/ 4369
15. vz/ ALOIS VAN RENTERGHEM VOSSLAERE (Duif)
az/ in zandgravure GAASCY? ANVERS
o/ 10976
16. vz/ GUSTAAF V.D. KAUTER ZWIJNAERDE (Boer met spade op schouder) -
zandgravure
o/ GTVB
17. vz/ E. VAN DAMME ST. AMANDSBERG (zandgravure)
az/ USINES ACH. DE COCK & CIE OSTENDE
o/ THOMAS BARRON & C° AGENTS 3457
18. vz/ FABRIQUE D'EAU GAZEUSES Vve PARIJS GAND
az/ IMPORTE D'ANGLETERRE
o/ ALB. PIOT PANTIN BRUXELLES
19. vz/ SOURCES MINERALES REX
az/ CANNINGTON SHAW & C° Ld MAKERS ST. HELENS ENGLAND
o/ 8985
20. vz/ GEEN ENKELE MELDING, ZELFS GEEN KLANTENNUMMER
21. vz/ USINES ACH. DE COCK & C° OSTENDE
o/ THOMAS BARRON AGENTS 157 OF 457
dit en nr. 20 zouden er op wijzen dat sommige verdelers ofwel geen
merk aanbrachten ofwel etiketten gebruikten.
22. vz/ FABRIQUE D'EAU GAZEUSES Vve PARIJS GAND
az/ niets in tegenstelling tot nr. 18
o/ ALB. PIOT PANTIN BRUXELLES 6417
23. vz/ GROSJEAN - HAUSSE HABAY LA-NEUVE
az/ IMPORTE D'ANGLETERRE
o/ ED. CHOURNARD PARIS BRUXELLES
24. vz/ COPENZA GAND (dooreengeweven initialen CB in kadertje)
az/ CANNINGTON SHAW & C° Ld MAKERS ST. HELENS
25. vz/ J. VAN DER STRAETEN - DE MUYNCK GENT
(ineengewerkte initialen V.D.)
az/ USINES ACH. DE COCK & Cie OSTENDE
o/ 3475
26. vz/ AUG. PRILS - PENSON MARQUE DEPOSEE GAND (maansikkel)
az/ USINES ACH. DE COCK & Cie OSTENDE

27. vz/ GUST - DE VUYST LEDEBERG (Stierekop)
 az/ USINES ACH. DE COCK & Cie OSTENDE
 o/ 3055
28. vz/ BRASSERIE VINDEVOGEL GAND (mooie fig. - roofvogel boven wapenschild?)
 zijkant/ Cette bouteille reste partout ma propriété
29. vz/ J. VOERMANK - VLAEMYNCK VINS ET LIQUEURS BRUGES
 az/ MADE IN ENGLAND FOR P. TASSELLE BRUSSELS
 o/ 2977
30. vz/ DE HOOP F T GENT (Anker)
 az/ -
 o/ -
31. vz/ PENNINCK & VERSCHOORE BRUGES (Ster)
32. GEEN ENKELE VERMELDING
33. vz/ JULIEN COEQUYT (initialen JCL?)
 OP GAASCH? of GAASCY ANVERS (zandgravure)
 Importé d'Angleterre par GUERET FRERES PARIS (reliëf door zandgravure tekst heen)
 az/ NARCISSE FOURNIER BRUAY
 o/ 10976
34. vz/ OWERCKX GAND (Bijenkorf)
 az/ USINES ACH. DE COCK OSTENDE
35. vz/ JULIEN COEQUYT MARQUE DEPOSEE GAND
 o/ 10976
36. vz/ OSCAR COEQUYT GAND MARQUE DEPOSEE
 Onderaan rondom fles: CANNINGTON SHAW & C° Ld MAKERS ST. HELENS
 zijkant/ Deze flesch blijft altijd mijnen eigendom
 o/ 5469
37. vz/ RICHARD BAMBUST VANDAMME LOKEREN
 az/ USINES ACH. DE COCK & Cie OSTENDE
 o/ THOMAS BARRON & C° AGENTS
 3398
38. vz/ SOURCES DU GINSTBERG (Ster)
 ineengewerkte initialen MDE?
 o/ 10976 (zelfde nr. op fles 12, 15, 35, 40, 41)
39. vz/ MARQUE DEPOSEE (Leeuw)
40. vz/ Geen enkele melding
 o/ 10976 (zelfde nr. als 12, 15, 35, 38, 41)
41. vz/ C. VAN DE VEIRE (Initialen CV ineengeweven) GENT
 o/ 10976 (zelfde nr. als 12, 15,,35, 38, 40)
42. vz/ CAMIEL MOENS OOST-EEKLOO (Leeuw)
 az/ -
 o/ -
43. vz/ H. VAN LANCKER OOST-EEKLOO (Leeuw)
 az/ MADE IN ENGLAND FOR C. VAN HOVE ANTWERP
 o/ 3452
44. vz/ G. GEENS-HAULOY - GH ineengeweven initialen, HeySt-op d^en Berg
 az/ -
 o/ initialen G.T.Y.R. (?) + merkteken (?)

45. vz/ H.D. RAWLINGS - Nassau Street - London
 az/ Trade Mark + adelaar - Redfearns
 o/ H.D.R.
46. vz/ TOMLON AND MAY - CALAIS - Paard in dubbele cirkel - met vermelding
 in cirkel: Trade Mark
 az/ SYKES MACVAY & C° Castleford - Patent 1877 model zonder inkeping
 in hals (knikker verwijderd)
47. vz/ VAN NEROM-LEEN ELEWIJT (Ster)
 az/ FL. MOUCHERON (Hond)
 Beide in zandstraal
 in reliëf: Julien PONTY Merchant Brussels
 o/ GTVB
48. vz/ G. DETOURNAY
 BIERCEE
 MADE IN ENGLAND
 az/ Verreries Cam. FROMONT-ERLIN Lodelinsart
 o/ RYLAND-BARNSLEY
49. vz/ MORBEE-KEEREMAN Brugge (hondekop)
 az/ -
 o/ 12.023
50. vz/ C. VANDEKERCHOVE Brugge (schip in schild)
 az/ Usines Ach. DE COCK & Cie OSTENDE
 o/ 3475

Emile VANLOMMEL

ZOEKEN EN ZANTEN

DE REIZEN VAN SINT-BRANDAAN

In de Ierse letterkunde vinden we de *Imrama* of zeereizen vermeld, waaronder o.a. *De reis van Sint-Brandaan* als een van de merkwaardigste is vermeld. Ze is van belang voor de kennis van de vroegere opvattingen. De middeleeuwse reizen ondernomen door vrome monikken disten hun lezers fantastische verhalen op die aanleiding gaven tot het ontstaan van sagen, soms ook legenden als er heiligen mee gemoeid waren. Die werden gepubliceerd en met platen geïllustreerd.

In de reeksuitgaven van "Vlaamse Volksboeken" bij de uitgeverij Beckers te Antwerpen, verscheen het deel "De reizen van Sint-Brandaan" naar het oude volksboek, vrij bewerkt door Albert van Hageland. De in de tekst afgedrukte illustraties zijn houtsneden afkomstig uit de uitgave van Anton Sorg in 1476.

Wij verwijzen naar een minder gekende illustratie in het werk *Nova Typis Transacta Navigatio* van Venerando Fr. Don Honorio Philopono Ordinis S. Benedicti Monacho van 1621.

Deze in-folio bevat merkwaardige kopergravuren die de Sint-Brandaanslegende illustreren. Gravure nr. 2 uit dit werk geeft een andere versie dan deze van Anton Sorg op bladzijde 14 bij van Hageland. In het werk van Philopona zien wij op de plaat (28 × 17 cm) een voorstelling van een schip dat gestrand is op de rug van een walvis; dit gebeurt tussen het Sint-Brandaanseiland en de Canarische eilanden in het zicht van de Spaanse- en Afrikaanse kust. Op de rug van de walvis wordt door monniken de mis opgedragen. In een bootje, dat Kristus bestuurt, varen twee monniken weg.

De Brandaanlegende is blijkbaar niet uit de aktualiteit. In mei 1976 vertrok vanaf de Ierse Westkust de 34-jarige Severin Timothy met een leren bootje om de Atlantische Oceaan over te steken (1) en zo te bewijzen dat zeven eeuwen vóór Christoffel Columbus (1492) de Ierse monnik Sint-Brandaan reeds Amerika ontdekte. (2)

In oktober 1975 was er in de Nederooostenrijkse abdij van Altenburg een tentoonstelling waar ook de gravure uit de Nova typis Transacta Navigatio... van 1621 te zien was. De kataloog beschrijft: *Sint-Brandanus celebreert de mis op de rug van een walvis waarop een karveel heeft aangelegd*".

Het exemplaar in de bibliotheek van de Sint-Andriesabdij te Brugge bevat meerdere prenten in verband met Sint-Brandaan, de nieuwe wereld en ook afbeeldingen van exotische planten en kruiden. Op de in september 1983 gehouden expositie over *abatiale preciosa* uit de bibliotheek van de abdij, is aan het werk van Honorio Philopono over de Brandaanse zeereis bijzondere aandacht geschonken en kregen de bezoekers een reproductie van de walvisprent (zie afdruk) als aandenken.

A.G. Homblé (†)

(1) De Standaard van 12 juli 1972, titel.

(2) Over de ontdekking van Amerika schreef onlangs Pieter Van Dooren in De Standaard, 26 aug. 1986, blz. 2.

DE DRIE WERELDEN VAN AUGUST GASTON HOMBLÉ BIOGRAFIE 1912-1985

Het is een voorrecht iemand als Gaston Homblé van nabij te mogen kennen tijdens z'n laatste levensjaren, al weten we dit nooit vooraf. Wanneer we later dan terugblikken, wanneer we de evolutie van zoveel waarden en van kunde doorheen zo'n leven leren ontdekken, dan vervult het met vreugde te hebben mogen proeven van de innerlijke syntese en volheid die er is gerealiseerd. Gaston Homblé was een krachtige persoonlijkheid, ongekunsteld en authentiek in bezinning en inzet, weemoed en actie, medevoelen en beslistheid, jovialiteit en gestrengheid, bedroefdheid en entoesiasme. De noden van de mensen gingen hem nauw aan het hart. Hij bekommerde zich om zieken, eenzamen, werklozen... Hoe dikwijls is het niet gebeurd, wanneer hij op woensdagmorgen de bibliotheek van de Bond binnenstapte, dat hij eerst eens, wat verdrietig, zijn hart luchte om de liefdeloosheid waarvan weer zoveel gebeurtenissen hadden getuigd. Of ook, hoe blij hij soms nieuwe plannen, belevenissen, ontmoetingen beschreef. Al had hij een zwak voor eretitels of een banket, zijn devies "*Serviamus in humilitate*" (dienen in nederigheid) beleefde hij ten volle en zonder menselijk opzicht.

Geboren te Laken op 17 augustus 1912 als enige zoon van Willem Homblé (Overijse, Brabant) en Bertine Decrock (Rekkem, W.-Vl.), wordt hij zes maanden later reeds vaderloos. Zijn moeder († 1961) huwt daarop de Nederlander Henk Kemper en gaat in Scheveningen wonen. Scheveningen wordt het regelmatige vakantieadres van de jonge Gaston, wat hem later ook inspireert tot enkele schilderijen. De peuter blijft in Rekkem achter bij zijn tante Zoë Decrock en tijdens de wereldoorlog trekken ze naar het Engelse Bradford. Na de oorlog komt de familie naar Rekkem terug. Hij volgt de middelbare school bij de Broeders Xaverianen te Brugge. Reeds van z'n 15de jaar af schildert hij, maar van huize uit mag hij geen kunstakademie volgen. In de beroepsschool "Glorieux" te Oostakker volgt hij daarom drie jaar lang de dagvaklessen drukker-letterzetter, waarvan hij op 27 juli 1930 het diploma haalt. Op schildersvlak autodidakt, neemt hij in hetzelfde jaar reeds deel aan een kunsttentoonstelling van de Kunstgroep Vlaanderen te Zottegem, ingericht door de V.T.B. Hij volgt privélessen tekenen en schilderen bij de oude meester Voets, zelf een oud-leerling van de schilder Antoine Wiertz (1806-1865). Zijn figuratieve eerste schilderperiode valt op door een klassieke compositie met een lieflijke, intense vormgeving die doet denken aan de verstilde, idyllische, symbolistisch geïnspireerde landschappen van Albert Servaes (1883-1966) en Valerius de Saedeleer (1867-1941).

Zijn werk ademt een religieus-intellektueel klimaat en evokeert de confrontatie van de mens met de verborgen transcendente werkelijkheid die in zijn omgeving, in de natuur aanwezig is. Zijn jeugdwerken getuigen volop van een zinderende, bijna mystieke ingetogenheid. Deze meditatieve, later filosofisch meer uitgediepte grondhouding, zal hem steeds, doorheen zijn drie werelden, bijblijven. Kunst en schoonheidservaring is zijn eerste wereld. Het begeestert hem. Sterk gemotiveerd en in een drang om meer bekomt hij op 15.9.1936 te Gent de akte van bekwaamheid tot het ambt van bibliotekaris (ingesteld bij wet van 17.10.1921). Hij studeert Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde aan de Gentse Rijksuniversiteit, waar hij les krijgt van o.a. August Vermeylen (1872-1945) die er sinds 1925 de cursus Algemene Kunstgeschiedenis en Geschiedenis van de Schilderkunst doceert. Zelf echter hebben we hem nooit weten uitpakken met een licentiaatstitel.

Twee jeugdwerken van G. Homblé uit 1932.

Tijdens de oorlogsjaren 1940-44 is hij werkzaam bij de arbeidsgeneeskundige dienst van wat het 'Ministerie van Volksgezondheid' is onder de Militärverwaltung. Zo doet hij in oktober 1941 te Charleroi en in de ACEC-fabrieken 'röntgenologische experimenten'. Hij is immers bedrijvig bij het opsporen van tuberkuloze door middel van röntgenschopie, een aktie die wordt ter harte genomen door het Nationaal Werk ter Bestrijding van de Tuberculose dat nauw samenwerkt met Winterhulp (BS 1.11.1940). Ondervoorzitters van Winterhulp zijn de toenmalige voorzitters van het Belgische Rode Kruis en van het Vlaams Kruis (1). Het aantal tuberkulozegevallen is onder de bezetting door ondervoeding fel toegenomen. Getrouw aan zijn vlaamsvoelende houding publiceert Gaston Homblé verschillende bijdragen over röntgenschopie in het tijdschrift "Het Vlaams Kruis", periodiek van de op 21 juli 1927 opgerichte gelijknamige organisatie. Sommige kringen beschouwen de hulpverlening door Winterhulp en aanverwante diensten als kollaboratie; meewerken met het Vlaams Kruis krijgt zeker dit odium. Zijn werkzaamheden worden Gaston Homblé na de bevrijding niet in dank afgenomen. Als gevolg van een aanklacht (een wraakneming?) wordt hij in oktober 1944 geïnterneerd te Lokeren; daarna volgden nog de kampen te Gent, Merksplas, Sint-Gillis en terug Gent. Zijn verblijf in gevangenschap inspireert hem tot heel wat mijmeringen en filosofische overwegingen. In Merksplas schrijft hij in zijn dagboek (in privaat bezit) o.a. (19.2.1946):

Ik had gedroomd.
 Ik had gedroomd een kerkstroom, van rozenknoppen
 ontloken baktijd bij 't wordend morgenrood;
 van sleemen en van vruchten, van dooye groene kappes,
 die dragen nader God, het danklied der natuur.
 Ik had gedroomd, een riekend droom van 't lange roeken
 naar 't eigen beeld, 't volmaakte schoon, in 't ludiek metselwerk
 gebogen op 't papier - omringd van lieve boeken;
 van wetenschap 'lijkt roeken met röntgens wonder oog.

In juni 1947 is hij eindelijk terug vrij man.

Aanvankelijk overweegt hij binnen te treden in de Sint-Pieter-en-Paulus Benedictijnerabdij te Dendermonde. Reeds voor de oorlog was hij geboeid door de gewijde stilte van kloostergangen en door het koorgebed. Met plezier vertelt hij later van z'n fietstocht langsheen een aantal bekende abdijen (o.a. Maredsou) en over de grappen die hij er samen met zijn vrienden uithaalde. Een ontmoeting beslist echter anders over zijn levensloop. Op 3 april 1948 huwt hij Rachel Raman (°1910), dochter van Gustaaf Raman en Marie Hulstaert.

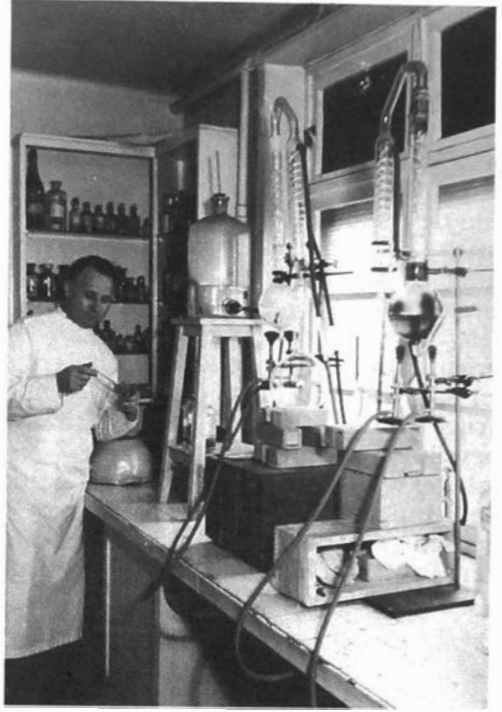
Ondertussen was het probleem geweest: waar werk te vinden?

Op 1 januari 1948 krijgt hij gelukkig een plaats als röntgen'assistent' in de privé-kliniek (Sint-Pietersnieuwstraat, 91) van gynecoloog Dr. José Daels (° 1914), zoon van Prof. Frans Daels (1882-1974), Vlaams voorman en hoofd van de gynecologische en vroedkundige klinieken van de R.U.G. Dr. José Daels

(1) VAN DONGEN Hildegard, *Armoede en hulpverlening tijdens de Tweede Wereldoorlog*. In: Het dagelijks leven in België 1940-1945. Brussel, A.S.L.K., 1984 (tentoonstellingskataloog), blz. 139-153.

1

2

3

1. De jonge kunstschilder Gaston Homblé.
2. Gaston Homblé in het laboratorium van de privé-kliniek van Dr. José Daels, ca. 1952. Op de tafel toestellen om uterus-kontracties in vitro te registreren.
3. Tijdschriftenstand van "Het Antenneke" ter gelegenheid van de Tweede Gentse Literaire Beurs in de Koninklijke Opera op 29 en 30 sept. 1956. Van l. naar r.: romanCIer Prosper De Smet (°1919), Gaston Homblé, Jos Murez (°1927), dichter Peter Dietrich (= Roger Windels, °1922), galerijhouder Richard Foncke (°1920).

begon zijn eigen privé-kliniek eind oktober 1944. Gaston Homblé wordt er zijn getrouwe en entoesiaste medewerker. Vanuit deze betrekking komt hij in contact met diverse sectoren en personen uit de medische wereld, o.a. met de bekende radioloog - later professor - Paul de Backer (1883-1956). Op 31 augustus 1977 gaat Gaston Homblé met 'rust'. In deze medische branche ontplooit zich ten volle zijn **tweede wereld**.

In 1947-48 publiceert hij in *Eigen Schoon en De Brabander* reeds enkele volksgeneeskundige bijdragen.

Het echtpaar Homblé-Raman vestigt zich in de Sint-Pietersnieuwstraat 87 (later door nummerverandering 93). In 1949 krijgen ze een zoon die ze, in dank voor die betrekking, prompt José noemen. Daarmee lijkt het leven van Gaston in kalmer vaarwater te komen. Mis.

Het temperamentvolle, getuigende karakter van Gaston Homblé (sterrebeeld Leeuw!) en zijn kunstenaarsziel drijven hem terug naar het palet.

Er treedt een gans andere oriëntatie op in z'n schilderwerk: enerzijds een versobering, soms verharding van de vorm, een zeggingskracht met brede contouren, weg van het figuratieve, en anderzijds een dynamisch gebruik van kleurvlakken. Zijn het de voorbije oorlogservaringen? Is hij gewoon een kind van zijn tijd? Zoekt hij naar een gedurfde syntese van wat hem beroert? Zijn krachtige nonfiguratieve doeken en z'n engagement in kunst- en cultuurmilieu's maken hem in de vijftiger en begin zestiger jaren tot een bekende figuur in het artistieke leven in Vlaanderen en vooral te Gent.

Op 21 mei wordt te Gent door de letterkundige en journalist Jos(eph) Murez (°1927) de **Kunstgroep "Het Antenneke"** opgericht. (2) De groep, die "staat buiten en boven elke politieke of godsdienstige overtuiging", omvat tekenaars, etsers, schilders, beeldhouwers, kunstsmeden en keramisten. Bekende figuren zijn er: Jan Burssens, Amedée Cortier, Camille D'Havé, Richard Foncke, Octaaf Landuyt, Jozef Mees, Gustaaf Van den Meerssche, Geo Verbanck, Pierre Vlerick - bijna allen leerlingen van Jos Verdegem (†1957). Op 15 nov. 1955 wordt ook Gaston Homblé lid van de groep. De groep vergadert aanvankelijk in 't Postje (Clementinalaan), later in De Appel (Kalandenberg), Galerie Parnasse (St.-Niklaasstraat), Café Royal (Teaterstraat, nu Schouwburgstraat) en vanaf 30 dec. 1957 in het lokaal Taverne Antonio in de Borluutstraat, 33 (nu Belfortstraat) te Gent, bij beeldhouwer Bert De Clercq. Deze geeft er ook een "Vrij Atelier" en maandelijks zijn er voordrachten over politieke, literaire en artistieke onderwerpen. Driemaandelijks verschijnt het literaire en artistieke tijdschrift "Het Antenneke" onder redactionele leiding van Jos Murez en, vanaf nr. 16, van Peter Dietrich. Het tijdschrift loopt van 28.7.1954 tot 9.6.1959 (tevens einde van de groep) en telt in totaal 20 nummers. Vanaf 11.3.1958 behoort Gaston Homblé samen met de beeldhouwers Bert De Clercq en Germain Janssens en de letterkundigen Jos Murez en Jo Verbrugghen tot het Inrichtend Komitee dat de activiteiten van de kunstgroep (64 leden!) leidt. Op 30 april 1959 biedt hij hierin zijn ontslag aan wegens te drukke bezigheden (met Open Kring).

In 1955 is Gaston Homblé immers medestichter-ondervoorzitter en toegewijd redaktiesekretaris van Open Kring - Gewest Gent. Open Kring, opgericht naar het idee van journalist Paul Mortiers uit Sint-Gillis-Dendermonde, wil als vereniging ervoor ijveren dat het werk van onze eigen kunstenaars en kunstam-

---

(2) *Even voorstellen... Het Antenneke*.
In: Open Kring, 3, 1959, maart, blz. 2.

bachtslieden beter bekend en verspreid wordt. (3) Voorzitter van de Gentse afdeling wordt Antoon L. de Meijer, co-ondervoorzitter jurist Wilfried Cassiman en verantwoordelijk uitgever van het blad "Getuigenis" is Bert De Clercq. Aanvankelijk is "De Warande" in het Maaltebruggepark het vergaderlokaal; vanaf 14 febr. 1959 wordt het "De Rode Hoed" in Klein Turkije (Sint-Niklaaskerk) en later "'t Steen" op de Steendam. Door de vereniging wordt, zowel in het tijdschrift als in lezingenavonden, aandacht besteed aan of samengewerkt met verschillende toonaangevende figuren uit de Vlaamse kulturele wereld, o.a. Filip de Pillecijn, Antoon Vander Plaetse, Wies Moens, Frans Tinel, e.a.

Op 12 september 1957 is Gaston Homblé ook aanwezig op de ontmoetingsdag voor kunstenaars te Vlassenbroek, ingericht door pastoor-beeldhouwer-schrijver Valéry Stuyver. Deze ontmoetingsdagen worden een traditie waar hij graag op inpikt. (4) Van dezelfde aard zijn de bijeenkomsten op het kasteel van Gravin d'Hespele te Beernem. Gelegenheidsgastheer op dit Driekoningendomein is toneelauteur-boekhandelaar-galerijhouder ("Oranje", Nederkouter, Gent) Albert Vermeire, schoonzoon van kunstschilder Gaston Theuninck. Jan Vercammen fungeert tijdens het weekend van 2-3 juni 1962 als animator voor een 24-koppige groep waaronder Pol Spilliaert, Rik Slabbinck, Korban, Hugoké, Gaston Homblé, Ria Scarphout, Fernand Bonneure, Maurice Debra, Jan Veulemans, pater J. Humanus Walgrave. Dat Gaston Homblé er op en top in z'n sas is (zoals we hem later ook hebben kunnen meemaken), getuigt zijn nonchalant-ironische antwoord op de vraag waar hij zijn inspiratie voor zijn doeken vandaan haalt: "het zijn maar verrukkelijke baarmoederkankertjes!". (5) Dit beroepsgrapje maskert wat de grote ernst waarmee hij z'n schilder-zijn beleeft.

In een interview met de N.I.R. (Nationaal Belgisch Instituut voor Radio-Omroep, 1930-1960), ter gelegenheid van zijn tentoonstelling najaar 1954 in Zaal Pan te Gent, zet Gaston Homblé zich af tegen een realistische, naturalistische kunst: (6)

"...Men moet eisen dat het kunstwerk iets uitdrukt dat in de natuurkopie niet aanwezig is. De kunst moet zijn een 'improvement on nature'. Het moet een idealiteit beleiden die alleen uit 's mensens ziel kan geboren worden. De fout die de meeste mensen begaan bij het aanschouwen van subjectieve moderne kunstwerken berust hierop dat zij de natuur tot maatstaf voor beoordeling nemen. Deze gewoonte moet worden te boven gekomen door de kunstwerken te meten naar een organische eenheid en deze eenheid berust op drie grond-elementen:

- de geestestoestand of ontroering
- de kleur
- de vorm.

---

(3) Lisette De Backer, *Open Kring Gent aan zijn derde lustrum toe. Een vraaggesprek met Voorzitter Frans Verelst*. In: *Getuigenis*, 17 (1972), 6 (okt.), 252-255.

(4) Verslag in *De Standaard*, 13.9.1957. Een verslag over de tweede ontmoetingsdag: *Het Volk*, 15.9.1958.

(5) *Schriften van Driekoningen* 4. Jrg. 2 (1962). Kontaktblad van de week-ends voor Vlaamse kunstenaars op het domein Driekoningen te Beernem. Onder redactie van Albert Vermeire. Op blz. 20 foto van G.H.'s schilderij "Gebroken Leven".

(6) Dit interview is uitgebracht op 78-TOERENPLAAT 54065 PYRAI.MADE IN FRANCE. De basiskoncepten uit dit interview verschenen in 1959 in "Getuigenis" in de bijdrage "Waarom ik van abstracte kunst kan houden?". Op dit artikel komen verschillende reacties van lezers (*Getuigenis*, 3, 1959, april, 11-12). Gedurende al deze jaren blijkt G.H. dus niet van dit concept van kunst te zijn afgeweken.

Het juiste evenwicht vinden tussen deze 3 elementen is m.i. schilderkunst. ...Kunst drukt de waarneming van het leven uit. Hoe meer de waarneming zich tot het uiterlijke bepaalt, hoe oppervlakkiger de kunst is, hoe meer deze waarneming zich naar het innerlijke richt, hoe dieper geestelijk de kunst zal zijn".

Op de vraag naar zijn vooruitzichten, luidt het antwoord:

"Mijn kunst dieper uit te bouwen door meer naar het innerlijke van mijn dichtelijke aanvoelen der natuur te peilen en aldus tot een steviger uitbeelding van deze drang te komen. Meer stevigheid van den vorm, meer eenvoud van koloriet en vooral sterkere uitdrukking van mijn fantasie..."

Van 1954 tot 1963 volgen de tentoonstellingen elkaar regelmatig op. Vooral 1958 is een jaar van grote bedrijvigheid. Uit dat jaar stamt ook het schilderij *"De wonderbare visvangst"* in de Sint-Nikolaaskerk te Rekkem. Een kronologisch overzicht van zijn tentoonstellingen, met vermelding van een aantal recensies (niet exhaustief) en van een aantal typerende schilderijen, onderstreept het best zijn betekenis als kunstenaar:

- 3 aug.-23 aug. 1954 te Brugge in de Stadshallen.
Salon van de Westvlaamse Kunstkring met medewerking van de Koninklijke Maatschappij Kunst en Kennis van Gent, waarvan G. Homblé ook lid is. Deelname van 35 Westvlaamse en 34 Oostvlaamse kunstenaars. Homblé stelt er *"Duinenzicht te Kijkduin"* (Holland) en *"Vechtende Koeien"* tentoon.
Bibliografie: Kataloog Salon Westvlaamse Kunstkring, Brugge, 1954, 11 blz.
Recensie: Het Laatste Nieuws, 9.8.1954.
  - 31 okt.-12 nov. 1954 te Gent in Zaal Pan, Korte Meer, 2a, samen met beeldhouwer L. Servaes.
Recensie: "Notes d'Art" in: La Flandre Libérale, 4.9.1954.
  - 27 okt.-9 nov. 1956 te Gent in Galerie Parnasse, St.-Niklaasstraat 18.
Groepstentoonstelling van de Kunstgroep "Het Antenneke", tweede luik, met Hugo De Clercq, Roger De Cuyper, Gaston Homblé, Gustaaf Prils en Pierre Van Fleteren. Ook beeldhouwwerk van Geo Vindevogel, Paula Monsart en Walter De Buck. Inleiding door Jos Murez en Mr. Geirlandt.
Gaston Homblé's werk *"Abstract Stilleven"* krijgt bijzondere bijval.
Recensie: - J(os) M(urez), Onze Gentse Kunstschilders. Gaston Homblé.
In: Vooruit, 7.10.1956 met zijn foto en afbeelding van "Stilleven". "Sedert ongeveer een jaar gaat de aandacht van G.H. bijna uitsluitend naar de abstrakte schilderkunst. Hij beseft dat hij in die bij uitstek spirituele richting al de aspiraties van zijn temperament zal kunnen uitleven, al weet hij heel goed dat de doorsnee-toeschouwer de abstrakte schilders als avonturiers, als fantasisten met kleuren, vormen en vlakken beschouwt". In deze recensie wordt ook gewezen op de figuratieve doeken die G.H. - als toegeving aan het publiek - nog regelmatig schildert, bv. *"Stormende paarden"*, *"Vechtende stieren"*, *"een roeiende veerman"*: stoere én emotionele composities!
- J.M., Tweede groep "Het Antenneke". In: Vooruit, 1.11.1956.
- Een niet direkt aan een tentoonstelling gebonden artikel (door Frans Smets) is:
- Gaston Homblé: een naam uit de velen. Zoeken naar vorm en kleur.
In: De Linie, 18.10.1957 (nr. 472) met afbeelding van "Stilleven".
- 12-15 jan. 1958 te Gent in de Kunst- en Letterenkring, Recollettenlei, 3.
Tweede Jaarlijkse Manifestatie van "Het Antenneke". Groepstentoonstelling.
Recensie: - Vooruit, 13.1.1958, met groepsfoto van de kunstenaars.
- De Gentenaar, 14.1.1958.
- J.M., Kunst te Gent. "Het Antenneke" in de Kunst- en Letterenkring.
In: Vooruit, 15.1.1958.
  - 19 jan.-9 febr. 1958 te Eeklo in Kunstsalon Beatrijs, Paterstraat 46.
Recensie: - Beatrijs, blad voor artistieke en kulturele informatie.
Jrg. 3, nr. 2 (jan. 1958), met afbeelding "Stilleven".

Rik Slabbinck, Albert Vermeire en Yvonne de Man bekijken samen met Gaston Homblé één van zijn werken tijdens het weekend van 2-3 juni 1962.

Abstrakt "Stilleven".

De wonderbare visvangst (1958). Rekkem

- Het Volk, 21.1.1958. Vermeldt als opvallende werken: "Hollende Paarden", "De Graflegging van Christus", "Stadsplein", "Golfbreker", "Huizen aan de wal", "Liggende vrouw".
In de commentaar: "...sommige experimenten wekken meer de indruk decoratieve ontwerpen voor moderne glasramen te zijn...".
- De Linie, 24.1.1958. Een later ook door anderen overgenomen commentaar luidt: "Het werk van G.H. mag als een treffende illustratie gelden van het onderscheid dat bestaat - doch al te zelden wordt gemaakt - tussen de abstracte en de non-figuratieve kunst. ...voor G.H. is het herleiden van de vorm tot zijn essentiële elementen juist een middel om tot de wezenlijke kern der dingen door te dringen".
- De Standaard, 29.1.1958.
- 1-31 mei 1958 te **Wakken (W.-VI.)** in het Kasteel.
Kollektieve tentoonstelling "Vlaamse Kunst van Heden" met openingslezing door Dr. A. Stubbe over "De Kunst als element onzer volkse ontvoogding".
Bibliografie: - Katalogus "Vlaamse Kunst van Heden".
- Gelegenheidsfolder "Bij de kunsttentoonstelling te Wakken".
- 15.6-15.7.1958 te **Gent** in Taveerne Antonio, samen met Renaat Saey.
- 12-25 juli 1958 te **Gent** in het Museum Vander Haeghen.
Gents Kunstsalon door de "Vereniging der Gentse Kunstsalons". Groepstentoonstelling.
Recensie: - Het Volk, 15.7.1958.
- De Linie, 18.7.1958.
- 13 sept.-15 okt. 1958 te **Gent** in "De Warande", Maaltebruggepark. Tentoonstelling door Open Kring bij de opening van het nieuwe clubhuis. Beeldhouwwerk van Tinel, schilderijen van Homblé en De Wolf. Causerie door Filip de Pillecijn, show door Paul Baetens en zang door kleinkunstzanger Kor Van Der Goten.
Recensie: - Het Volk, 16.9.1958.
- De Linie, 19.9.1958.
- 1-13 nov. 1958 te **Brussel** in Studio Rik Wouters, Nieuwbrug, 21 (Bondsgedouw V.T.B.)
Recensie: - Jos De Maegd, V.T.B. bevordert de Vlaamse Kunst in de hoofdstad: Gaston Homblé.
In: De Autoerist, 11, 1958, nr. 21 (nov.), 1337-1338, met afbeelding "Abstrakt Stilleven".
- 28 maart-23 april 1959 te **Gent** in "De Rode Hoed", Klein Turkije.
Samen met de landbouwer-kunstschilder Gaston Theuninck (met wie hij zeer bevriend werd) en kunstschilder Luc De Mot.
Recensie: - Het Volk, 3.4.1959 (door R.C.).
- De Linie, 3.4.1959 (nr. 458).
- 12-27 december 1959 te **Parijs** in het Palais des Beaux-Arts, Avenue du Président Wilson. Salon de l'Art Libre, waar hij met 64 anderen deel uitmaakt van de Benelux-delegatie en er een "*Triptiek*" tentoonstelt.
Bibliografie: - Salon de l'Art Libre. (Catalogue).
Paris, Association Fédérative L'Art Libre, 1959, 112 p.
In het spoor van deze tentoonstelling wordt hem op 7 mei 1961 te Parijs voor zijn schilderwerk de **zilveren medaille - Thorletprijs** uitgereikt door de Académie Française (Arts - Sciences - Lettres). (7)
- 12 dec. 1959- ? te **Eeklo** in Kunstsalon Beatrijs.
Kollektieve tentoonstelling bij de lustrumviering van de galerij.
Recensie: - De Landwacht, 14.12.1959.

---

(7) Getuigenis - Open Kring, 2, 1961, 7 (april), blz. 2.

- Sept. 1960 te Gent in "De Warande", Maaltebruggepark.
Recensie : - De Gazet, 20.9.1960.
- Het Volk, 20.9.1960 (door R.C.).
In de kommentaar: "...G.H. grijpt terug naar het onderwerp: figuurcomposities, stadszichten, landschap en stillevens...".
- 13 mei- ? 1961 te Voorde in het clubhuis "De Kalvaar", steenweg, door Open Kring - Gewest Ninove-Geraardsbergen.
- 7 okt.- ? 1962 te Lede in het clubhuis "De Bonte Os" door Open Kring. Groepstentoonstelling.
- 1-27 april 1963 te Gent in Galerij Oranje, Nederkouter, 115.

Verder leidt hij heel wat tentoonstellingen in van kollega's-kunstenaars, o.a. van Bert De Clercq, Renaat Saey, Gaston Theuninck, Edgard De Gezelle. Uit deze periode blijven hem soliede ideeën over kunst en schoonheid bij: *"De ware schoonheid en kunst, of ze nu figuratief of non-figuratief is, liggen steeds samen in de rede als monumenten van de zelfontwikkeling der geestes-Idee"* ("Schoonheid", in *Getuigenis*, 1962). Ook: *"Niet het impressionistische oog en niet de abstracte geest is hier het beslissende, maar de "ziel" in haar directe en persoonlijke relatie tot de hogere werkelijkheid en de waarheid"* ("Het Artistieke Achterland", in *Getuigenis*, 1963).

Strijdbaarheid en een meditatieve ingesteldheid gaan hand in hand. In zijn openingswoord *"Er is nog werk te doen"* in *Getuigenis* bij de start van het derde werkjaar van Open Kring (okt. 1960) luidt het: *"De kulturele geestesont-aarding willen wij tegengaan en bekampen"* en Albert Smeets schrijft over hem in 1963 (zie bibliografie): "De werken van Homblé in zijn laatste periode zouden bijna alle als overwegingen, mijmeringen, overpeinzingen kunnen betiteld worden". Na deze periode wordt het stil op artistiek vlak, al leeft hij zich later nog regelmatig eens uit met schilderen. Zijn kultuurbeschouwende, filosofische natuur haalt terug de bovenhand.

Zo is hij 'als wijsgerig essayist' getroffen door de innerlijke rijkdom van Dostojevski's werken. Op basis van zijn studie *"L'Esthétique dans l'Œuvre de Dostojevski"* verkrijgt hij op 10 okt. 1965 het door het Belgische konsulaat te Sheffield (Engeland) gelegalizeerde diploma van **Philosophical Doctor Collegium Academicum Ministeriale Sheffieldensem**, een titel die hij stevast aan zijn naam toevoegde (Dr. Phil.). Typerend ook uit die periode is het beeld van een pijprokende Gaston Homblé.

Een aantal nooit gespecificeerde ontmoetingen brengen hem in een nieuw milieu waarin het oude ridderideaal en het karitatieve op het voorplan staan. Zonder zijn nood aan vrijheid aan te tasten, laat dit hem toe toch een aantal religieuze aspiraties intenser te beleven; de oorlogservaringen (Winterhulp, gevangenschap) spelen hierbij ongetwijfeld een rol.

Het wordt zijn derde wereld. Nog aansluitend bij zijn kunstenaarsperiode wordt hij in 1963 briefwisselend lid van de "Accademie Internazionale 'Leonardo da Vinci' di Scienze, Lettere e Arte" te Rome. (8) Op 14 juli 1963 wordt hij ook Ridder-Commandeur in de Orde van Sint-Joris van Boergondië (O.S.J.B.). Op 23 april 1964 wordt hij door Dr. med. Joseph M.E. Uyttenhove (Koekelare), Gouverneur-Generaal van de O.S.J.B., aangesteld als "baljuw van de Afdeling Nederlandstaligen ter Wereld van de Orde van St.-Joris van Bourgondië" en bekomt de titel van Groot-Officier.

---

(8) *Getuigenis*, 8, 1963, sept.-okt., blz. 15.

Iets voordien, op 23 maart 1964, werd hij door dezelfde Dr. Uyttenhove, oprichter en tevens Directeur-Generaal van de "Fondation Défense de l'Homme" (F.D.H., Ned.: "Stichting Verweer van de Mens"), reeds aangesteld als Adjunkt-Directeur van de Nederlandstalige Afdeling van het F.D.H. "gezien de uitzonderlijke diensten bewezen aan de Stichting". In *Getuigenis* (aug. 1963) had Gaston Homblé een artikel gepubliceerd over de "Stichting Verweer van de mens". Deze idealistisch-elitaire organisatie, gesticht te Axel (Zeeuws-Vlaanderen), grijpt terug naar het gedachtengoed van de Franse wetenschapper en filosoof Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955). In een vijftal punten, "hopend dat de besten van de mensheid zich spoedig zullen verenigen", wordt het doel van de organisatie geschetst:

1. Het verdedigen van de fundamentele waarden van de beschaving
2. Algemene samenwerking van alle volkeren en standen
3. Opbouwende ideologie, samenwerking kapitaal-arbeid, sociale rechtvaardigheid
4. Het vormen van een Universeel Fraternalisme
5. Het stichten van een universeel ridderschap van de derde wereld.

Een weefwerk van society-relaties geven de Stichting direkt aanzien.

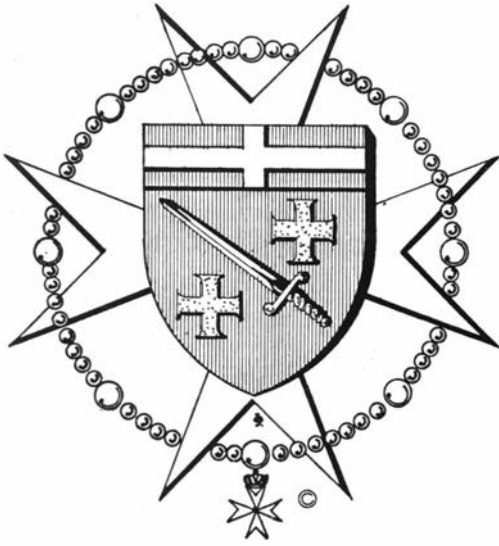
Zo komt hij ook in contact met de Soevereine Orde van Sint-Jan van Jerusalem, **Hospitaalridders - Malta (O.S.J.)**.

Op 8 januari 1965 wordt hij Ridder ("Chevalier de Grace") in de O.S.J. Op 14 januari 1967 wordt hij Justitiekommandeur ("Commandeur de Justice") en hoofd van de Kommanderij Vlaanderen. Een Kommanderij is de basiseenheid van de Orde; twee of meer Kommanderijen samen vormen een Prioraat, twee of meer Prioraten een Groot-Prioraat. Tijdens een plechtigheid in de oude en historische Sint-Trudo-Abdij van Male (bij Brugge) wordt op 25 juni 1967, in aanwezigheid van een aantal afgevaardigden van buitenlandse Ridderorden, de Vlaamse Kommanderij van de Soevereine Orde van St.-Jan van Jerusalem heropgericht (B.S., 22.6.1967). Leuze wordt: "*Pro Fide, Pro Utilitate Hominum*". Bij deze gelegenheid worden acht personen door "Commander" G. Homblé als ridder (Knight) in de Orde opgenomen. In een korte toespraak omschrijft hij het ridderschap als een "Way of Life", een eerlijke en rechtvaardige inzet 'in Gods naam' voor weduwen, wezen, zieken en armen. (9)

Het is de start van een persoonlijke organisatorische, morele en spirituele inzet die slechts zal eindigen met zijn overlijden. In december 1967 reeds wordt een galabal georganiseerd ten voordele van blinde kinderen. Door diverse activiteiten en talrijke giften worden geldsommen bijeengebracht om karitatieve werken en organisaties te steunen. Zo wordt bijvoorbeeld gezorgd voor Sint-Niklaas-geschenkpakketten en Kerstpakketten voor 'minderbedeelde' kinderen, voor financiële steun aan acties tegen het alcoholisme, aan gehandicaptenzorg, aan het werk van de Zusters van Moeder Teresa van Calcutta. Deze laatsten, Zusters Missionarissen van Liefde, openen op 10 dec. 1979 een huis te Gent. Dit soort steunverlening en de menselijk-religieuze boodschap die ervan moet uitgaan, vormt voor Gaston Homblé de diepere zin van die inzet in de O.S.J. Anderzijds neemt de organisatorisch-administratieve kant van de O.S.J. heel wat van zijn tijd in beslag. Hij is vanaf 1968 tevens redakteur van het viertalige *O.S.J.-Bulletin* van de Groot-Priorij Europa. De jaarlijkse Sint-Jansfeesten met hoogmis en banket brengen de Ordebroeders in groot ornaat bijeen; het is bij uitstek ook de gelegenheid om het karitatieve aspect van de O.S.J. te onderstrepen... De Sint-Jans-feesten worden afwisselend georganiseerd

---

(9) O.S.J. Bulletin - Malta Priory, n° 12, summer 1967, 3-8, ill.

Het Wapen van August Gaston Homblé: "In keel, een zwaard van zilver, gevest van goud, schuinrechts geplaatst de punt naar boven gericht, vergezeld in het schildhoofd links en in de schildpunt rechts van een breed-armig kruis van goud. Opgenaaid schildhoofd: in keel, een kruis van zilver. Alles geplaatst op de insignia van Baljuw van de Orde O.S.J.
 Devies: "Serviamus in humilitate".
 (Beschrijving door Baljuw Wapenkoning O.S.J. Henri J. Bockstal)

Groot-Hospitalier Gaston Homblé overhandigt aan de Zusters van Moeder Teresa van Calcutta een geldsom op het Sint-Jansfeest te Brugge op 20 juni 1982. Van l. naar r. zien we verder: Minister van Onderwijs Daniël Coens, Donaat O.S.J. Paul Volckaert, Prior "Prioratus Flandriae" O.S.J. Marmert Robaeys en Baljuw-Wapenkoning O.S.J. Henri J. Bockstal.
 (Cover-foto van O.S.J.-Bulletin - Malta - N° 74, spring 1983).

in diverse plaatsen, o.a. in de St.-Trudo-Abdij te Male, de Jerusalemkerk te Brugge, de Parkabdij te Heverlee, e.a. Vanaf 1984 is het Kasteel te Moerkerke (Damme) de jaarlijkse trefplaats der Ordebroeders.

Ondertussen wordt Gaston Homblé op 3 november 1968 benoemd tot Baljuw (Bailiff) O.S.J. van het Groot-Prioraat Europa; de akte (G.P.E. 4) is getekend te Genève door de Grootmeester Peter II - Koning van Joegoslavië. (†1970) Hiermee wordt hij lid van de Soevereine Raad, het hoogste internationale bestuursorgaan van de Orde waarin de baljuws, priors en groot-priors zetelen (een soort parlement). De Soevereine Raad wordt voorgezeten door de Grootmeester (sinds 1977 Prins Andrej van Joegoslavië). Terzelfdertijd wordt Gaston Homblé ook aangesteld als Groothospitalier voor het Groot-Prioraat Europa. Los daarvan blijft hij, vanaf 1975, lid van het Prioratus Flandriae. In 1983 wordt hij, door benoeming tot Groothospitalier van de Orde, Konventueel Baljuw (een soort ministerschap) en lid van de Kleine Raad (Petit Conseil), een soort regering. Door de functie van Groothospitalier van de Orde wordt hij verantwoordelijk voor het geheel van karitatieve werken van de Orde op wereldvlak.

In deze functie is hij in juni 1985, een paar maand voor zijn overlijden, nog in Londen aanwezig op een vergadering. Zijn functie als Baljuw-Groothospitalier brengt hem op diverse buitenlandse bestemmingen o.a. te Villars-Burquin (Zwitserland, 1972), Abdij Trois Fontaines - Champagne (Frankrijk, 1974), Valletta (Malta, 1981, 1982). Een bijzondere gebeurtenis is de officiële plechtigheid op 22 april 1973 in het Paleis der Groot-Meesters op Rhodos en de ontvangst van de driekoppige O.S.J.-delegatie, waaronder Gaston Homblé, door Aartsbisshop Spyridon: na 450 jaar afwezigheid immers keert de O.S.J.-Ridderorde terug naar haar bakermat, het eiland Rhodos waar de Hospitaalridders in 1523 door de Turken van waren verdreven.

Zijn O.S.J.-inzet wordt gedragen door een diepe geestelijke motivatie die hij verwoordt in zijn brochure "*Vers une Spiritualité O.S.J.H.*" (Genève, 1971) en waarvoor hij speciaal gelukgewenst wordt door Jean P.C. Van Lierde, Vicaris-Generaal van Paus Paulus VI (G.B. Montini, °1897, 1963-1978), en door zijn Ordebroeder Prof. Harrison Smith (Annapolis, Maryland, U.S.A.).

In die periode groeien heel wat contacten, ook op historisch en op beroepsvlak, en vallen hem nog heel wat titels te beurt.

Zo wordt hij op 24 januari 1966 lid van de "Academia Tiberina" te Rome, van de "Academia Gentium pro Pace" (Vatikaanstad); op 15 jan. 1971 van de "Academia Teatina de la Science" (Pescara). Op 25 november 1969 verkrijgt hij de titel van "Groot-Officier in de Orde van Sancta Sava" (Ortodokse Kerk), op basis van zijn oecumenische inzet. Op 25 april 1969 ontvangt hij de militaire medaille 1940-45 om zijn diensten tijdens Wereldoorlog II en op 5 februari 1974 ontvangt hij het ereteken van Arbeid 1e klas.

In 1967 wordt hij lid van de "Augustan Society of America" en in 1974 van de "American Association for the history of medicine, inc." (Cleveland, Ohio). Hij wordt ook lid van de "Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis". Het dreigt een overdadige opsomming te worden; niettemin illustreert het treffend de verscheidenheid aan contacten en belangstellingssferen.

Op 28 oktober 1973 wordt Gaston Homblé, reeds sinds 1969 medewerker aan **Oostvlaamse Zanten**, bestuurslid van de **Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen v.z.w.** (10) Ook wordt hij lid van de Beheerskommissie van het

---

(10) Jaarlijkse Statutaire Algemene Vergadering. In: Oostvlaamse Zanten, 48, 1973, 6 (nov.-dec.), blz. 216.

Museum voor Volkskunde te Gent en in 1982 gewestelijk medewerker van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde. Op 6 juli 1982 wordt hij door de Raad van Beheer van de Bond aangesteld als bibliothekaris van de uiterst waardevolle K.B.O.V.-Bibliotheek; adjunct-bibliothekaris wordt Arnold Eloy. In een beknopt 'Curriculum Vitae' (één blad, ca. 1982), schrijft hij over zichzelf: "Sinds meer dan 30 jaar interesse voor kunst, geschiedenis, vooral van de geneeskunde, heem- en volkskunde, met nadruk op volksgeneeskunde. (De studie van de) volksgeneeskunde dreigt sinds het pionierswerk van Alfons de Cock te stagneren. Dit materiaal is nog bruikbaar in de lijn van vergelijkingen met de syntetische geneeskunde en de huidige gangbare alternatieve geneesmethodes. Streef naar het uitdiepen van dit materiaal, de studie van wijziging en evolutie". Vanuit deze vizie schrijft hij tal van wetenschappelijke bijdragen in *Oostvlaamse Zanten*, *de Brabantse Folklore*, *Biekorf*, *Ons Heem* en meer populariserende stukjes in de *Randkrant* van het dagblad *Het Volk*. Hij werkt eveneens mee aan het tijdschrift *Makrobiotiek* van de bekende homeopaat Maurits Meganck (1916-1979), een pionier van de natuurgeneeskunde in Vlaanderen, met wie hij nauw bevriend is.

Met een grote 'feeling' voor het leggen van relaties, stuurt hij tal van binnen- en buitenlandse bibliotheken, wetenschappelijke instellingen en personen zijn publikaties toe. Zo korrespondeert hij met o.a. "The Wellcome Institute for the History of Medicine" (Londen), het "Københavns Universitets Medicinsk Historiske Museum" (Kopenhagen), "The Natal Institute of Immunology" (Durban, Zuid-Afrika), het "Instituut voor Geschiedenis der Geneeskunde" (K.U. Nijmegen), het "Institut für Geschichte der Medizin" (Universität Düsseldorf en Universität Würzburg), de "American Association for the History of Medicine" (John Hopkins Institute, Baltimore, U.S.A.) en verder met instituten in Italië, Oostenrijk, Zwitserland, Hongarije en Tsjechoslovakije.

*Gaston Homblé in de bibliotheek van de K.B.O.V.
(1984. Foto Carine De Muyl).*

Bijzondere interesse toont hij voor de kruidengeneeskunde. Hiervan getuigt zijn studie en uitgave van het 17de-18de eeuwse volksgeneeskundige werk "*Den Nederlandschen Hovenier*" en "*Zijn Medicyn-Winckel*" (Roeselare, 1980), een boek dat onderricht hoe men "uyt verscheyde Bloemen en Kruyden, nutte en wel-riekende Wateren sal kunnen uyttreken en distilleren".

De studie van volksremedieboekjes wordt een kleine passie. Vanuit zijn werkzaamheden als medewerker van gynekoloog Dr. José Daels toont hij ook veel aandacht voor de geschiedenis van het "*vroemoersambt*", het werk van de vroedvrouw. Met veel energie en entoesiasme organiseert hij bovendien de boeiende tentoonstelling "*De Apoteker in het Volksleven*" (Museum voor Volkskunde, 15 sept.-23 nov. 1982), waarin het werk van de Brugse apoteker en volkskundige Karel de Wolf (1883-1948) een bijzondere plaats inneemt. Hartelijke contacten met de apotekers G. Franchoo (Brugge) en T. Geldof (Izegem) zijn hem hierbij een grote steun.

Een ander facet van zijn volkskundige interesse betreft de volksdevotie tot *Sint-Benedictus*. Dit is slechts de buitenzijde van iets dat zijn hele leven heeft doordoesemd en gemotiveerd, en dat ook telkens bleek in een persoonlijk gesprek: een diepe religiositeit.

Na de dood van zijn vrouw op 30 december 1979 te Melle (Beekstraat 30), waarheen het gezin in 1976 was verhuisd, brengt deze religieuze hunker hem op weg naar de Sint-Andries-Abdij Zevenkerken te Brugge. In 1982 wordt hij er "oblaat van Sint-Benedictus", wat inhoudt dat men als "derde ordeling" de private gelofte aflegt als leek te leven in een Benediktijnse spiritualiteit. Zijn eenvoudige, nimmer pretentieuze leefwijze, niet in het minst in zijn bescheiden rijkhuis te Melle, beantwoordt tenvolle aan deze gelofte. Het regelmatige verblijf in de Abdij is hem telkens een adempauze waar hij verlangend naar uitkijkt. Vooral met dom Michel Coene o.s.b., toentertijd abt, en met abdij-bibliotekaris dom J. Damacenus Broeckaert o.s.b. wisselt hij intens van gedachten. Hij steunt dom Willibrord J.M. Mondelaers o.s.b. bij z'n initiatief tot de oprichting (4 mei 1985) van het "Vlaams Genootschap van Santiago de Compostela", waarvan hij een der eerste leden wordt. Bij zijn begrafenis op het kerkhof te Melle op zaterdag 7 september 1986 wordt een Sint-Jakobsschelp ten afscheid op de kist van deze 'pelgrim' gelegd.

Het laatste jaar van z'n leven was gekenmerkt door een sterke innerlijke strijd: wat afstand nemen van z'n diverse organisatorische verantwoordelijkheden versus wat meer intreden in de stilte en eenvoud. Een plotse hartkwaal loste voor hem op 3 september 1986 dit spanningsveld op.

"*We are all brothers and sisters, serving in charity* (menslievendheid)" luidt de laatste zin van zijn artikel "*Spirituality and commitment. Spiritualité et engagement*": zo ook was zijn leven!

Arnold ELOY
sept. 1986

N.B. : Met zeer veel dank aan José en Ann Homblé, J.M. Mondelaers, Jos Murez, Simone Raes, Mamert Robaeyns en H.J. Bockstal, Frans Smets, Renaat van der Linden voor hun zo bereidwillige informaties.

In een volgend nummer van *Oostvlaamse Zanten* hopen we zijn laatste bijdrage, "Het Bier in de Volksgeneeskunde", te kunnen publiceren.

BIBLIOGRAFIE A.G. HOMBLE

August Gaston Homblé is een zeer gemotiveerd vorser geweest. Vooral zijn artikels op het vlak van kunst en cultuur hebben een beschouwend, zelfs een getuigend karakter. Zin voor schoonheid, een innerlijke rijkdom en fierheid karakterizeerden zijn kunstenaarsziel. Rond 1968 is er qua uitdrukingsvorm een kentering: zijn gedrevenheid konkretizeert hij niet zozeer meer in schilderkunst, maar in zijn inzet voor de Hospitaalridders-O.S.J. en, vanuit zijn medische interesse en beroepservaring, in talrijke bijdragen op het vlak van de volksgeneeskunde. Met dit laatste knoopt hij terug aan met z'n naoorlogse periode. Van 1935 tot 1940 levert hij bijdragen - meestal boekbesprekingen - in diverse tijdschriften onder de initialen A.G.H. of G.H.; deze bijdragen zijn hier niet vermeld. Van 1958 tot 1966 is hij nauwe medewerker aan het kunst- en kultuurtijdschrift *Getuigenis* van Open Kring - Gewest Gent. In 1963 is hij Cultureel Medewerker aan *Bolswards Nieuwsblad* (Streekblad voor West- en Zuidwest Friesland); de daar gepubliceerde artikels zijn hier niet opgenomen. Vanaf 1968 verzorgt hij de redactie van het viertalige *O.S.J.-Bulletin* van de Groot-Priorij Europa van de Souvereine Orde van Sint-Jan van Jeruzalem. Vanaf 1969 publiceert hij ook regelmatig in *Oostvlaamse Zanten* en in verschillende andere volks- en heemkundige tijdschriften.

Hierna volgt in kronologische orde een overzicht van het *gros* van zijn publikaties. Sommige kleinere bijdragen immers, zoals boekbesprekingen en berichten in *Getuigenis*, (vanaf 1979) stukjes in sommige krantenrubrieken (*Randkrant*, *Het Volk*), "Vragen" in onze *Volkskundige Kroniek* en kleinere boekbesprekingen in *Oostvlaamse Zanten*, zijn niet opgenomen.

Arnold Eloy

1. *Christendom en Europeesche Cultuur*.
Nieuw-Vlaanderen, 7, 1941, nr. 39.
2. *Waar bleef men in de Middeleeuwen met de Zinnelozen?*
Het Vlaams Kruis, 14, 1941, nr. 9.
3. *Phlebotomische en hygienische voorschriften in middeleeuwse kalenders*.
Eigen Schoon en de Brabander, XXV, 1942, 11-12, 342-352.
4. *Röntgenscopie Kleinbeeldopname in dienst der Volksvrijwaring tegen Tuberculose*.
Het Vlaams Kruis, 15, 1942, nr. 2.
5. *Röntgenscopie Kleinbeeldopname in dienst der Volksvrijwaring tegen Tuberculose. Nabeschouwingen*.
Het Vlaams Kruis, 16, 1943, nr. 1 en 2.
6. *Een woordje over Tering*.
Het Vlaams Kruis, 16, 1943, nr. 3.
7. *Het gevaar der Röntgenstralen*.
Het Vlaams Kruis, 16, 1943, nr. 6.
8. *Humane en Bovine Tuberculose-infectie bij de mens*.
Het Vlaams Kruis, 16, 1943, nr. 8.
9. *Noodzakelijkheid der vroegtijdige opsporing en voorkoming der tuberculose onder de schooljeugd*.
Het Vlaams Kruis, 16, 1943, nr. 10.
10. *Enkele beschouwingen over de Röntgenscopiekleinbeeldopname*.
Wetenschappelijke Tijdingen, 8, 1943, 9, 198-202 / 10, 243-248 / 11-12, 282-287.

11. *Strijd tegen de Witte Dood.*
Het Vlaams Kruis, 17, **1944**, nr. 4.
12. *De betekenis van het Röntgenonderzoek bij de opsporing van de tuberculose onder de schooljeugd.*
Streven, XI, 1944, nr. 2.
13. *Hygiënische maatregelen van het Magistraat van Brussel in de XIVe eeuw.*
Eigen Schoon en De Brabander, XXX, **1947**, nr. 2-3, 90-94.
14. *Dodonaeus en zijn invloed op de Volksgeneeskunde.*
Eigen Schoon en De Brabander, XXX, 1947, nr. 4, 97-105.
15. *Een handelaar in wonderzalf uit de tweede helft der XVIIe eeuw te Brussel.*
Eigen Schoon en De Brabander, XXX, 1947, nr. 6, 225-230.
16. *Middelnederlandsche Geneeskundige geschriften uit de XIVe eeuw - Meester Thomas Scellinck van Tienen.*
Eigen Schoon en De Brabander, XXXI, **1948**, nr. 2, 61-69.
17. *Abstrakt.*
Europa-Tijdschrift voor Kunst en Cultuur, **1956**, nr. 2.
18. *Abstractie of Realiteitsillusie.*
Het Antenneke, 4, **1958**; nr. 15.
19. *Kritiek.*
Het Antenneke, 4, 1958, nr. 16.
20. *Waarom ik van Abstrakte Kunst kan houden.*
Open Kring, 3, **1959**, maart, blz. 12.
21. *Profiel van beeldhouwer-etser Bert De Clercq.*
Open Kring, 3, 1959, april, blz. 7.
22. *Leo Servaes, Keramieker - Beeldhouwer.*
Open Kring, 3, 1959, aug., blz. 7.
23. *Als we een beeldhouwkunst volgen...*
Open Kring, 3, 1959, aug., 10-11, ill.
24. *Maurits Lievens (Broeder Tarcisius) - Kunstschilder, Glazenier.*
Open Kring, 3, 1959, okt.-nov., blz. 7.
25. *De kunstenaars van de maand. Paul Huys. S. Bronckaers.*
Getuigenis (Open Kring Gent), 1, 1959-60, 2 (dec.-jan.), 2.
26. *De Madonna in de Kunst.*
Getuigenis, 1, **1960**, 3 (febr.-mrt), 2.
27. *Kunstschilder Nojorkam.*
Getuigenis, 1, 1960, 4 (april-mei), 2.
28. *Kunst- en cultuurleven van een jonge natie. (Unie van Zuid-Afrika)*
Getuigenis, 1, 1960, 5 (mei-juli), 2-4.
29. *Publiek en Kunstenaar.*
Getuigenis, 1, 1960, 6 (sept.), 4.
30. *Er is nog werk te doen.*
Getuigenis, 2, 1960, 1 (okt.), 2.
31. *Beeldhouwer Germain Janssens.*
Getuigenis, 2, 1960, 1, 6-7.
32. *Kultuur en Volksgemeenschap.*
Getuigenis, 2, 1960, 2 (nov.), 6-7.
33. *Beschouwingen over moderne kunst.*
Europa-Tijdschrift voor Kunst en Cultuur, Lustrumnummer 1961.
34. *Kunst en maatschappij.*
Getuigenis, 2, **1961**, 3 (dec.), 4.

35. *Sierkunstenaar Dries De Bock.*
Getuigenis, 2, 1961, 4-5 (jan.-febr.), 5.
36. *Een groot mens. Dr. Filip De Pillecijn.*
Getuigenis, 2, 1961, 6 (mrt.), 2.
37. *Waarden en ongerijmdheden bij de existentialisten.*
Getuigenis, 2, 1961, 7 (april), 1-2 + 14.
38. *Het primaat der poezië in beeldende kunsten.*
Getuigenis, 2, 1961, 9 (juni), 1-2.
39. *De toekomst van onze West-Europese cultuur. Ter overweging aan de vooravond van 11 juli.*
Getuigenis, 2, 1961, 10-11 (juli-aug.), 13.
40. *Aandacht en creativiteit.*
Getuigenis, 7 ("Open Kring" = 3, "Getuigenis"), 1961, 1 (okt.), 4.
41. *Marginalia.*
Getuigenis, 7, 1961, 2 (nov.), 5.
42. *Lektuur en Geestescultuur.*
Getuigenis, 7, 1961, dec., 1.
43. *De polariteit van de Cultuur.*
Artistenblad (Rockoxhuis Antwerpen), 13, 1961.
44. *Objectieve en Subjectieve Schoonheid.*
Artistenblad, 13, 1961.
45. *Beeldhouwer Germain Janssens.*
Antwerpen, Artiëstenfonds Rockoxhuis, 1961, blz. 83-94, ill. (Reeks: Kunstenaars van heden).
46. *Vlaamse Cultuur en Europa.*
Getuigenis, 7, **1962**, mei-juni, 1.
47. *In Memoriam Kunstschilder Emiel Roos.*
Getuigenis, 7, 1962, mei-juni, 4.
48. *Schoonheid.*
Getuigenis, 7, 1962, aug.-sept., 2 + 5.
49. *Lucien Dendooven.*
Getuigenis, 7, 1962, sept.-okt., 7-8.
50. *Het artistieke achterland.*
Getuigenis, 8, **1963**, febr.-mrt., 1-2.
Eveneens in: Bolswards Nieuwsblad, 102, 1963, nr. 23 (22 maart).
51. *Kreativiteit.*
Getuigenis, 8, **1963**, april, 1-2.
52. *Stichting verweer van de mens.*
Getuigenis, 8, 1963, aug.-sept., blz. 2.
53. *Westeuropese culturele samenwerking.*
Getuigenis, 8, 1963, sept.-okt., 1-3.
54. *L'Esthétique dans l'œuvre de Dostojevski.*
L'Amitié par la Plume. Courier du Club des Intellectuels Français (Blanc-Mesnil, France), XV, **1965**, n° 57, 3-8.
55. *Het Esthetische bij Dostojevski.*
Nieuwe Stemmen (Antwerpen), 21, 1965, nr. 8.
56. *Giusseppe Ravegnani: Meester van de Kritiek.*
Getuigenis, 11, 1966, nr. 6-7 (aug.-sept.), 4-7.
57. *The Flemish Commanderie of the Order of St.-John of Jerusalem.*
O.S.J. Bulletin (Valletta, Malta), **1967**, nr. 10.
58. *Bijdrage tot de geschiedenis der Kommanderijen van de Souvereine Orde van Sint-Jan van Jerusalem in Vlaanderen.*
Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, XV, 1967, 2e afl., 381-387.

59. *De Heerlijkheid De Vlaagt. Bijdrage tot de Geschiedenis van de Kommanderijen van de Soevereine Orde van St.-Jan van Jerusalem in Vlaanderen.*
Oostvlaamse Zanten, 44, **1969**, 1, 16-20, ill.
60. *Chivalry-Myth or Reality.*
Scientia (Valletta), XXXIII, **1970**, 1 (Jan.-March), 28-34.
61. *Towards a Spirituality of the Order of St.-John of Jerusalem.*
Scientia (Valletta), XXXIV, **1971**, 2, 79-83.
62. *Bijdrage tot het Geschied- en Volkskundig aspekt van de Geneeskunde.*
Oostvlaamse Zanten, 46, 1971, 3, 82-88.
63. *Reglementering van het beroep van chirurgijn en bescherming van de volksgemeenschap tegen onbevoegden.*
Oostvlaamse Zanten, 46, 1971, 4, 126-132.
64. *Phlebotomische en Hygiënische voorschriften in de XVe en XVIe eeuwse Handschriften en Kalenders.*
Volkskunde (Antwerpen), 72, 1971, 2, 107-129, ill.
65. *Vers une Spiritualité O.S.J.H.*
Genève, Editions O.S.J., 1971, 56 p., ill.
66. *Bijdragen tot de geschiedenis van het Aderlaten in de Middeleeuwen.*
Volkskunde, 72, 1971, 3, 215-233, ill.
67. *Bijdrage tot de geschiedenis en de volkskunde van de geneeskunst (III). Uit de aloude Natuurkunde van de Mens, XIIIe en XIVe eeuw.*
Oostvlaamse Zanten, 46, 1971, 5, 166-173.
68. *De Phlebotomie en de invloed van de maangestalten in de "Cyrurgie van Jehan Yperman" (1260-1331?) naar de Handschriften van Brussel, London, Gent en Cambridge.*
Oostvlaamse Zanten, 47, **1972**, 1, 2-18, ill.
69. *Geneeskundige Volksboeken.*
Oostvlaamse Zanten, 47, 1972, 4-5, 122-138, ill.
70. *De Pruik - Een Brugse uitvinding?*
Biekorf, 73, 1972, 9-10, 298.
71. *In Memoriam Valeru Lucian Bologna.*
Scientiarum Historia, 14, 1972, nr. 3.
72. *Nog over Terra Sigillata.*
Biekorf, 73, 1972, 11-12, 349-350.
73. *Doctrine de la Signature dans la Folklore Médicale.*
Ethnomedizin (Hamburg), II, 1972, nr. 1/2.
74. *"Besiecte Liedere" in het Middeleeuwse Vlaanderen.*
Oostvlaamse Zanten, 48, **1973**, 2-3, 42-56, ill.
75. *Geneeskundige gebruiken, Ziekenzorg in de voormalige Benediktijnerabdijen.*
De Brabantse Folklore, 1973, nr. 198, 178-232, ill.
76. *Uromantie ofte Piskijkerij in Volkskundige Kontekst.*
De Brabantse Folklore, **1974**, nr. 201, 42-66, ill.
77. *De Snuif "Clysterium nasi ofte edelst kruydt".*
Oostvlaamse Zanten, 49, 1974, 4, 145-154.
78. *Het uithangbord van een chirurgyn uit de XIVe eeuw in Gruuthuse.*
Biekorf, 75, 1974, 11-12, 411-412.
79. *Volksgeneeskunde vroeger en nu.*
Oostvlaamse Zanten, 50, 1975, 2, 64-74.
80. *Dr. Margarete Möckli von Seggern: "Ein Züricher Landartz im Biedermeier".*
Volkskunde, 76, 1975, 4, 319-320 (Recensie).

81. *Historical Notice All-Round the "Holy Infirmary" of the Order of St.-John of Jerusalem.*
Episteme. Rivista critica delle scienze mediche e biologische (Milaan), Vol. IX, 1975, nr. 3-4, 285-306, ill.
82. *Een proctoloog uit de XVIe eeuw op een uithangbord van een Apoteek in Gruuthuse.*
83. *IJzeren Kronen, Remedie tegen Hoofdpijn.*
Ons Heem, 30, 1976, 2-3, 92-93.
84. *Volksgeneeskunde in de Kunst.*
De Brabantse Folklore, 1976, nr. 210 (juni),
85. *Een inventaris en een ontgraving te Slype in verband met het Gentse Tempelhof.*
Oostvlaamse Zanten, 51, 1976, 4, 137-144, ill.
86. *Volkskunde op het 25e Kongres voor geschiedenis van de geneeskunde te Quebec, van 21 tot 28 augustus 1986.*
Oostvlaamse Zanten, 52, 1977, 1, 27-29.
87. *Over een noordnederlands geneesboekje uit de 17e eeuw op de lijst van de leperse Chirurgyngilde.*
Ons Heem, 31, 1977, 1, 12-14, ill.
88. *Stradanus, een beroemd Bruggeling uit de XVIe eeuw.*
Biekorf, 77, 1977, 1-2, 6.
89. *De bezittingen van de kommanderij Kaaster-Slype.*
Ons Heem, 31, 1977, 2, 52-55, ill.
90. *De Magische Ui.*
Het Volk (dagblad, Gent), maandag 10.5.1977.
91. *Met de helm geboren.*
Het Volk, woensdag 17.8.1977.
92. *Kwakzalverij.*
Het Volk, zaterdag 8.10.1977.
93. *Geneeskunde bij de Farao's.*
Het Volk, zaterdag 22.10.1977.
94. *De miskende Mispel.*
Het Volk, vrijdag 25.11.1977.
95. *Geschied- en Volkskundige Excerpten omtrent het "Vroemoersambt".*
De Brabantse Folklore, 1977, nr. 214, 239-291, ill.
96. *De Kaardebol.*
Biekorf, 77, 1977, 9-12, 294-295.
97. *De Kaardebol.*
Het Volk, woensdag 18.1.1978.
98. *Over Snuifdozen.*
Het Volk, zaterdag 11.2.1978.
99. *Tabakologie.*
Het Volk, donderdag 2.3.1978.
100. *Magische "Melodicijn".*
Het Volk, donderdag 26.3.1978.
101. *Een Oude Vijand.*
Het Volk, donderdag 13.4.1978.
102. *Kwakzalverij steeds aktueel.*
Oostvlaamse Zanten, 53, 1978, 23-28.
103. *Valeriaan als toverplant.*
Het Volk, zaterdag 22.4.1978.
104. *De Gaper.*
Het Volk, woensdag 3.5.1978.
105. *Wapenzalf en sympathiepoeder.*
Het Volk, woensdag 24.5.1978.

106. *Een 18e eeuwse deontologie voor vroedvrouwen.*
Biekorf, 78, 1978, 1-2, 20-22.
107. *Dank U, Dokter.*
Het Volk, woensdag 31.5.1978.
108. *Methusalems.*
Het Volk, zaterdag 10.6.1978.
109. *Volksgeloof in Kruidenartsenij.*
Makrobiotiek (uitgave v.z.w. Makrobiotiek Vlaanderen, Gent), 1978, 4, 38-39.
110. *Stopt een pijpken.*
Het Volk, woensdag 21.6.1978.
111. *Bitter in de mond maakt het hart gezond.*
De Brabantse Folklore, 1978, nr. 218 (juni), 176-186.
112. *Dorpsvroedvrouw gehuldigd te Munte.*
Oostvlaamse Zanten, 53, 1978, 2, 69-76, ill.
113. *Het Kei-snijden.*
Het Volk, zaterdag 8.7.1978.
114. *De Dag- en Nachtspiegel.*
Het Volk, maandag 7.8.1978.
115. *De Magische Noot.*
Het Volk, donderdag 14.9.1978.
116. *Over Kruiden en Melkwied.*
Makrobiotiek, 1978, 5 (sept.), 22-23.
117. *Wondere stenen.*
Het Volk, zaterdag 14.10.1978.
118. *Griezelig Genezen.*
Het Volk, maandag 9.11.1978.
119. *De noot in de volksgeneeskunde.*
Makrobiotiek, 1978, 6, 31-32.
120. *Piskijkers.*
Het Volk, donderdag 30.11.1978.
121. *Jan Bisschop: Apoteker en Jezuiet (Brugge 1590-Gent 1664).*
Biekorf, 78, 1978, 9-12, 364.
122. *'t Is maar een meisje.*
Het Volk, donderdag 18.1.1979.
123. *Kattekaas in de volksgeneeskunde.*
Makrobiotiek, 1979, 7 (jan.), 28-29.
124. *Kind-Kracht (toveren-kindergraf-ster).*
Het Volk, woensdag 14.2.1979.
125. *Zonderlinge huismiddeltjes.*
Het Volk, vrijdag 30.3.1979.
126. *De vlier in de volksgeneeskunde.*
Makrobiotiek, 1979, 8-9, 51-54.
127. *Makrobiotiek in vroeg-middeleeuwse geschriften.*
Makrobiotiek, 1979, 19, 28-29.
128. *Jan Albert Roselt. Plattelandschirurgijn te Machelen.*
Ons Heem, 33, 1979, 2 (lentemaand), 70.
129. *Volksgeneeskunde in advertenties.*
Oostvlaamse Zanten, 54, 1979, 3-4, 97-104, ill.
130. *Volksgeneeskundige Bijdrage. "De Medecyn Winckel van den verstandigen hovenier".*
De Brabantse Folklore, 1979, nr. 223, 287-324, ill.
131. *De Echel of Bloedzuiger in de volksgeneeskunde.*
Oostvlaamse Zanten, 55, 1980, 1, 181-189.
132. *De vlier in de volkskunde.*
De Brabantse Folklore, 1980, nr. 226, 181-189.

133. *Het keisnijden. Kwakzalverij of werkelijkheid?*
Oostvlaamse Zanten, 55, 1980, 3, 105-114, ill.
134. *R. Goovaerts: Groot kruidenboek.*
Oostvlaamse Zanten, 55, 1980, 5, 203 (Recensie).
- 135.** *"Den Nederlandschen Hovenier" en zijn "Medicyn-Winckel". Volksge-
neeskunde uit de 17de en 18de eeuw.*
Roeselare, uitgeverij Den Wijngaert, 1980, 136 blz., ill.
136. *De "Sonne-Wysers" van "Den Verstandigen Hovenier".*
Ons Heem, 34, 1980, 6, 161-164, ill.
137. *Een weinig bekend kruidenboek.*
Heem- en Oudheidkundige Kring Wichelen, 8, **1981**, 2, 23-27.
138. *"Den Nederlandschen Hovenier" en zijn "Medicyn-Winckel".*
Oostvlaamse Zanten, 56, 1981, 3, 105-107 (partim Colloquium "Auteur
en Autenticiteit. Eerste en Tweede Bron". Gent, 29.3.1981).
139. *De vroedvrouw in de pikturale voorstelling van het Kerstgebeuren.*
Oostvlaamse Zanten, 56, 1981, 4, 122-126, ill.
140. *De volksdevotie tot Sint-Benedictus.*
Oostvlaamse Zanten, 56, 1981, 5, 163-182, ill.
141. *Steensnijden in het Manneken-Pishuis (1751), prent (1796) en steen-
snijders te Gent.*
Oostvlaamse Zanten, 56, 1981, 6, 206-208, ill.
142. *Opwijk. De Sint-Paulus paardenprocessie en aandenken in 1981.*
Oostvlaamse Zanten, 56, 1981, 6, 216 (Zoeken en Zanten), ill.
143. *Volksgeneeskunde en advertenties.*
De Brabantse Folklore, **1982**, nr. 235, 228-246, ill.
- 144.** *De Apoteker in het volksleven. Catalogus Tentoonstelling in het Mu-
seum voor Volkskunde te Gent 15 sept.-23 nov. 1982.*
Gent, K.B.O.V., 1982, niet gepag., ill.
145. *W. Plaetinck, R. van der Linden, P. Mertens: De glorie van het brood.*
Oostvlaamse Zanten, 58, **1983**, 1, 37-38 (Recensie).
146. *Een minder gekend volksremedieboekje uit de 19e eeuw.*
Oostvlaamse Zanten, 58, 1983, 4, 143-146, ill.
147. *Notitieboekje van Vroedvrouw. 19de eeuw. Bijloke Gent.*
Oostvlaamse Zanten, 58, 1983, 5-6, 175-186, ill.
148. *Zeldzaam Volksboekje 18e & 19e eeuw. De verstandige hovenier.*
Oostvlaamse Zanten, 58, 1983, 5-6, 207-209, ill.
149. *Mensheid kan folklore (volkskunde) niet missen. (Unesco Nieuws).*
Oostvlaamse Zanten, 58, 1983, 5-6, 206.
150. *Album Amicorum Nicolas - N. Huyghebaert O.S.B.*
Oostvlaamse Zanten, 58, 1983, 5-6, 228 (Recensie).
151. *Interdisciplinair symposium - Volksgeneeskunde L.V.V. Leuven.*
Oostvlaamse Zanten, 59, **1984**, 1, 42 + 80.
152. *i.s.m. Frans Van Bost.*
*Het Volksboek "Den Troost der Armen". Bibliografische studie voor
Zuidnederlandse uitgaven.*
Oostvlaamse Zanten, 59, 1984, 1, 55-79, ill.
(partim: 1. Ongehoorde sukses van het 18e eeuws volksboek. 2. Inlei-
ding tot de bibliografische studie).
153. *De Spaanse Vlieg.*
Volkskundige Kroniek, 19, 1984, 4, 4.
154. *Hoofdgilde van Sint Anthone tot Gent.*
Stichting Vrienden van Sint-Antonius-Abt (S.V.S.A.) (Zonnebeke),
1984, 12, 491-495.

155. *De "Boerendoktor". Een volksremedieboekje uit de 19de eeuw.*
In: *Volkskunde in Vlaanderen. Huldeboek Renaat van der Linden.*
Brugge, Uitgeverij Marc Van de Wiele / K.B.O.V., 1984, blz. 75-78, ill.
156. *Het Bier in de Volksgeneeskunde.*
Oostvlaamse Zanten, 59, 1984, 6, 200 (vermelding in: A. Eloy, *Vierde Colloquium K.B.O.V. in Rijksuniversiteit Gent*).
157. *Buitenlandse kontakten. Museo delle arti e tradizione popolari del Gargano.*
Oostvlaamse Zanten, 59, 1984, 6, 220-221.
158. *Nederlands bibliografisch Centrum, 's Gravenhage, Leiegouw. A.M.S.A.B.*
Oostvlaamse Zanten, 59, 1984, 6, 223.
159. *D. & F. Neyts, W. Dobbelaere: De Zeebrugse Visserij.*
Oostvlaamse Zanten, 59, 1984, 6, 230 (Recensie).
160. *i.s.m. Louis De Cock.*
Jacques Gelis: *L'Arbre et le Fruit. La naissance dans l'Occident moderne (XVI-XIXe scle).*
Oostvlaamse Zanten, 60, **1985**, 1, 58-60 (recensie).
161. *Devotionele numismatiek. Een zeldzame Benedictusmedaille.*
Ons Heem, 39, 1985, 3, 78-81, ill.
162. *i.s.m. Arnold Eloy.*
De kettingbrief: moderne myte van het geluk?
Oostvlaamse Zanten, 61, 1986, 1, 23-40, ill.
163. *Spirituality and commitment. Spiritualité et engagement.*
Le Chevalier International (Brisbane, Australia), 1986, blz. 5.
164. *De reizen van Sint-Brandaan.*
Oostvlaamse Zanten, 61, 1986, 3, (Zoeken en Zanten), 173-174, ill.

Over August Gaston HOMBLE

Kunstrecensies en enkele algemenere bijdragen waarin sprake is van A.G. Homblé zijn vermeld in de biografie. Specifiek over hem handelen nog:

- MUREZ Jos
10 van de Kunstgroep "Het Antenneke"
Het Antenneke 11, januari-maart 1957, 80-82
(Gaston Homblé)
- VAN DE MOORTELE Remi
Kroniek van de Literatuur. Kritiek op de Kritiek. Een bijdrage van G. Homblé.
De Gentenaar, De Landwacht, 24.8.1958 (bespreking van het artikel "Kritiek" in het Antenneke, 1958).
- SMETS Frans
Kunstschilder Gaston Homblé.
Antwerpen, Uitg. Artistenfonds - Rockoxhuis, 1960, 115-130, ill.
In de reeks "Kunstenaars van heden", deel III. Met losse oorspronkelijke houtgravure. Illustraties: *Stormende paarden* (1954), *Landschap* (1955), *Graflegging van Christus* (1957), *Wonderbare Visvangst* (1958), *Stilleven* (1958), *Gebroken Leven* (1958).

Recencies hierover in:

- De Volkswacht, 7.5.1960.
- De Nieuwe Gids, 15.10.1960.
- De Gentenaar, 12.9.1959.
- De Landwacht, 12.9.1959.

- SMEETS Albert
Ontmoetingen. Gaston Homblé.
West-Vlaanderen, XII, 1963, nr. 68 (maart-april), 115-117, ill. (*De Wonderbare Visvangst*).
- *Fries-Vlaamse contacten. III. Gaston Homblé.*
In: *Bolswards Nieuwsblad*, 102 (1963), 15 maart. (met foto)
- De Redactie.
In Memoriam August Gaston Homblé.
Oostvlaamse Zanten, 60, 1985, 4, 216-217, ill.
- VAN DEN ABEELE Raf.
In Memoriam August Gaston Homblé (1912-1985).
Ons Heem, 40, 1986, 5 (herfstmaand), 195-196.
- ROBAEYS M.
Homily (based on an Homily delivered at the parental home at Melle on the day of the funeral) by Prior M. Robaey. Message left by A.G. Homblé.
Le Chevalier International. Official Publication of the Sovereign Order of Saint John of Jerusalem Knights Hospitallers, 1986, 29-30.
- HODGES D.J.
Auguste Gaston Homblé 1912-85. Bailiff Grand Cross of Justice. Conventual Bailiff. Grand Hospitaller. A. Salute.
Le Chevalier International, 1986, 31-32, foto.

Gaston Homblé in gesprek met bibliotekaris dom Damacenus Broeckaert O.S.B. bij de stichtingsreceptie van het "Vlaams Genootschap van Santiago de Compostela" in de Sint-Andries-abdij Zevenkerken op 4 mei 1985.